

Heemkundige Kring
«Oud Wachtebeke»

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gekopieerd of op een andere wijze verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

/2004/

© 2005 Heemkundige Kring "Oud Wachtebeke"

p.a. L. DE MAESSCHALCK, M. Herpelinckstraat 28, B-9042 Sint-Kruis-Winkel

INHOUDSOPGAVE

Een kort woord vooraf A.C.

LUC. DE MAESSCHALCK p. 7
Rostijne en het Kloosterbos

GUY HOEBEKE p. 27
De kerk te Sint-Kruis-Winkel
onder pastoor Petrus Van Bogaert
(1731-1771)

WIES CREVE p. 65
“Peene Goet”

KORT WOORD VOORAF

Waarde Medelid,

Het jaarboek van de Heemkundige Kring 'Oud Wachtebeke', jaar 2004, ligt nu eindelijk voor u. Wij zeggen: eindelijk, omdat wij in de voorbije maanden toch wel, soms totaal onverwacht, heel wat moeite hebben moeten doen om het nodige materiaal voor deze uitgave samen te krijgen. Toch is ons bestuur ervan overtuigd dat uw interesse er niet minder voor zal zijn.

Dit jaarboek draagt het nummer 37 in de reeks! En het is dit keer opnieuw niet aan één enkel onderwerp gewijd. Drie leden van onze actieve bestuursploeg hebben zich nu eens bijzonder werklustig getoond.

Luc. De Maesschalck leverde een wel heel mooie bijdrage over een gebied waarvan voor velen onder ons alleen de naam nog in de herinnering leeft: Rostijne. Men moet al 'tot de jaren van verstand en onderscheid' gekomen zijn vóór de oprichting van Sidmar om zich de reële toestand in deze mooie bosstreek nog te kunnen voorstellen. 'Eerste staal in Vlaanderen: 1967'! De industriële ontwikkeling van onze regio heeft het verdwijnen van Rostijne als offer gevraagd. Het artikel van Luc. zal zeker niet alleen in Sint-Kruis-Winkel, maar ook in de hele omtrek heel wat interesse wekken.

Onze historicus Guy Hoebeke heeft zich maandenlang verdiept in het reilen en zeilen van de parochiekerk te Sint-Kruis-Winkel onder het beheer van de pastoor die hier wel de langstaanzegende bediende van de eredienst is geweest: Petrus van Bogaert, die als herder opgetreden is van 1731 tot liefst 1771, hetzij veertig jaren lang! Hij heeft hier een groot deel van de Oostenrijkse periode, zoals die jaren in onze 'vaderlandse geschiedenis' genoemd worden, een vooraanstaande rol gespeeld. De inwoners van Winkel zullen in het resultaat van dit uitgebreid historisch onderzoek trouwens heel wat wetenswaardigheden over hun parochie en over verschillende Winkelse families kunnen opsteken.

Omdat de naam van onze vereniging nog steeds 'Oud Wachtebeke' is, en omdat het leeuwenaandeel van onze teksten over Winkel gaat, vond ondergetekende het toch nodig ook Wachtebeke hierbij aan te sluiten. Enkele anekdotes over het 'Peene Goet' die ons reeds lang verteld werden, waren de aanleiding om ook hierover iets neer te pennen. Hoewel data en verhalen over personen die vermeld worden voor zover mogelijk met de grootste zorg op hun nauwkeurigheid werden nagegaan, wil ik er op wijzen dat de pretentie om 'geschiedenis' te schrijven hier nooit aanwezig is geweest. Wij weten dat onze lezeressen en lezers alert genoeg zijn om feiten van het inderdaad anekdotische te scheiden.

Wies Creve, augustus 2005.

Rostijne en het Kloosterbos

Luc. De Maesschalck

Rostijne en het Kloosterbos

Rostijne! Eén van de verdwenen gehuchten van Sint-Kruis-Winkel, evenals het Pachtgoed en nog andere. Nu is alles ingepalmd door Sidmar, afgebroken, begraven onder een dikke laag zand, kortom: het is verdwenen. Of toch niet helemaal. Van Rostijne blijven nog enkele restanten van gebouwen over, ook al zijn ze schaars. Voor jongere lezers of voor wie de streek niet kent: het ‘oude’ Rostijne heeft helemaal niets te maken met de huidige KMO-zone ‘Rostyne’ die men nu langs de Kennedylaan aantreft. Het echte gehucht lag een paar kilometer verder naar het zuiden. Een paar jaar geleden kregen we de kans enkele foto’s te maken van wat overblijft van het vroegere Rostijne. We dachten dat onze lezers, zeker deze van Sint-Kruis-Winkel, hierin wel geïnteresseerd zouden zijn. Terzelfdertijd willen we het ook even hebben over een ander gebied dat, evenals Rostijne, ooit toebehoorde aan de cisterciënzerinnenabdij van de Bijloke: het Kloosterbos.

1. De Bijloke te Gent en het ontstaan van Rostijne

De oorsprong van Rostijne is niet los te zien van het vroegere hospitaal van de Bijloke te Gent. Tijdens onze opzoekingen in verband met het ontstaan van het gehucht kwamen we echter in vroegere publicaties meerdere onnauwkeurigheden tegen. Alhoewel het niet de bedoeling is om hier de volledige geschiedenis van Rostijne neer te pennen¹ maken we toch van de gelegenheid gebruik om alles eens op een rijtje te zetten. We moeten hierbij teruggaan tot het jaar 1201. Rond die periode stichtte Ermentrudis van Utenhove het Mariahospitaal te Gent². Men spreekt daarom ook wel van ‘Utenhove hospitaal’. De Utenhoves waren een rijke Gentse patriciërsfamilie, die in de stad talrijke eigendommen bezat. Zo onder andere het blok waar nu de parkeergarage van Sint-Michiels deel van uitmaakt, een eigendom die later nog in handen zou komen van de familie Della Faille, onze bekende heren van het Ambacht Assenede. Het hospitaal was trouwens gelegen aan de oever van de Leie, vlak naast Sint-Michiels, dus recht tegenover genoemd bouwblok. Ermentrudis stichtte het hospitaal met eigen middelen en nam er vermoedelijk ook een tijdlang het bestuur over waar.

In 1215 werd het hospitaal overgedragen aan het klooster Maria de Bosco (Ten Bossche) te Lokeren, eveneens een stichting van Ermentrudis Utenhove. In september van hetzelfde jaar werd dit opgenomen in de orde van Cîteaux. Het werd dus een cisterciënzerinnenabdij, zoals bijvoorbeeld Marquette er ook een was. In december werden alle goederen en het beheer van het O.-L.-Vrouwehospitaal

¹ We verwachten dat dit binnenkort -meer bepaald in de loop van 2005- zal uitgevoerd worden door beter gespecialiseerd personeel, dit in het kader van het Project Winkel.

² Het stichtingsjaar is niet nauwkeurig gekend. Sommigen vermelden het jaar 1204. In februari van dat jaar publiceerde paus Innocentius III een bul waarbij hij het hospitaal en zijn eigendommen onder zijn bescherming nam.

overgedragen aan Ten Bossche³. Eveneens in 1215 werden aan dit klooster de eerste bunders ‘wastine⁴’ geschonken door de toenmalige Vlaamse gravin Johanna van Constantinopel⁵. Ten Bossche stichtte er kort daarna de uithof (curtis) Rostijne.

Ten Bossche was echter niet de eerste eigenaar, althans toch niet van alle gronden die onder Rostijne zouden vallen. Sedert het midden van de elfde eeuw bestond in Gent het zogenaamde Wittocxhospitaal, gelegen op de hoek van de huidige Veldstraat en de Cataloniëstraat, tegenover de Sint-Niklaaskerk dus. Het werd daarom ook wel het Sint-Niklaashospitaal genoemd. Eerstgenoemde naam kreeg het van Everdeius Wittocx, mogelijk de stichter ervan⁶. Tot de bezittingen van Wittocx behoorde ook de Wastina Wittocx, gelegen tussen de uithoven Hage (te situeren ten noorden van de Antwerpse Heirweg te Sint-Kruis-Winkel, in de richting van Ertvelde) en Triest (Assenede)⁷. Deze beide uithoven waren eigendom van de abdij van Doornzele en door een weg met elkaar verbonden⁸. De wastina Wittocx was gelegen in de buurt van het latere Rostijne. Het Wittocx hospitaal brandde in 1227 vrijwel volledig af en werd niet meer heropgericht. De zieken werden overgebracht naar het Maria (of Utenhove) hospitaal⁹. Zoals toen gebruikelijk vervielen de goederen van Wittocx daardoor aan de kerk, in casu bisschop Walter de Marvis van Doornik tot wiens diocees Gent behoorde. De bisschop schonk de grond waarop het afgebrande hospitaal gelegen was, samen met de resterende bezittingen, aan het Maria hospitaal. Verder was hij voorstander van de fusie van deze beide¹⁰. Per akte van 29 november 1227 droeg de bisschop zijn schenking van de gronden en bezittingen van het Wittocx hospitaal trouwens op aan de abdis van Ten Bossche¹¹. De wastine Wittocx daarentegen kwam terug in handen van gravin Johanna, die deze gronden eveneens schonk aan de abdis van Ten Bossche in december 1227. Ze kwamen daardoor, gezien hun ligging, onder het beheer van de uithof Rostijne. Uit latere beschrijvingen weten we dat Wittocx ongeveer de helft van de oppervlakte van de gronden van deze uithof uitmaakte.

In principe was de Cisterciënzerorde niet geneigd een hospitaal te beheren; ze spitste zich meer toe op ontginningswerk. Er werd echter een compromis gevonden

3 ADRIAEN M.: “Acht eeuwen gezondheidszorg door de cisterciënzerzusters van Gent”, in: VAN KEYMEULEN e.a.: *In der sieker dienste*, A.Z. Maria Middelaers / Sint Jozef, Gent, 2003, p. 45.

4 Wastine: onvruchtbare doch droge gronden, zoals heidegrond.

5 Tekst verstrekt door de Gentse dienst Stadsarcheologie ter gelegenheid van Open Monumentendag 2002.

6 Toen het hospitaal opgeheven werd in 1227 was eveneens een Everdeius Wittocx er beheerder van. Misschien heeft hij zijn naam aan het klooster gegeven, of een voorvader ervan met dezelfde naam. WALTERS Jos.: *Geschiedenis der Zusters der Bijloke te Gent, deel I*, Gent, 1929, p. 46-47.

7 GOTTSCHALK M.K.E.: *De Vier Ambachten en het Land van Saaftinge in de Middeleeuwen*, Van Gorcum, Assen, 1984, p. 82. Gottschalk duidt echter ook Everdeius Wittocx aan als stichter van het O.-L.-V. hospitaal, wat duidelijk fout is.

8 Althans in de dertiende eeuw. In 1580 behoorde Hage reeds tot de goederen van de Bijloke. Genoemde weg is vermoedelijk de latere verbindingsweg van Rostijne met Zelzate (met dank aan E. Van Acker).

9 DE BLEECKER M.: *Binnen de poorten van Gent*, (uitgave eigen beheer?), p. 142.

10 SIMONS W. e.a.: *Het Pand. Acht eeuwen geschiedenis van het Oud Dominicanenklooster te Gent*, Lannoo, Tielt, 1991, p. 39.

11 WALTERS Jos.: *Geschiedenis der Zusters der Bijloke te Gent, deel II*, Gent, 1930, p. 242.

tussen de bisschop, de Utenhoves, Cîteaux en gravin Johanna. Er zou een nieuw hospitaal opgericht worden ter vervanging van het Mariahospitaal, buiten de muren van Gent. Dit gebeurde op een stuk grond genaamd de Bijloke, geschonken door Johanna in april 1228¹². Dit hospitaal zou eveneens beheerd worden door Ten Bossche. Anderzijds was het niet praktisch deze zusters te laten opereren vanuit Lokeren, een zo ver afgelegen abdij. De verkeersfaciliteiten waren immers nog lang niet wat ze nu zijn! Bijgevolg besloot men bij dit hospitaal een nieuwe cisterciënzerinnenabdij te stichten. Dit gebeurde bijna onmiddellijk: reeds in 1229 werd deze in dienst genomen. De eerste abdis hiervan was Elisabeth Utenhove, nicht van Ermentrudis¹³. Het vroegere Mariahospitaal werd verlaten. Op die plaats zou kort daarop het eerste Gentse Dominicanenklooster verrijzen, heden beter bekend als 'Het Pand'. Genoemd hospitaal ging dus op in de Bijloke, samen met al zijn eigendommen. Het is dus ook dat jaar (1228) dat Rostijne in handen kwam van deze nieuwe abdij¹⁴. De samenstelling van de gronden zoals ze er enkele jaren later bijlagen, namelijk in 1234, is ons vrij nauwkeurig bekend. Het betrof toen 50 bunder wastine, 34 bunder moer, ongeveer 5 bunder gaverland, 17 bunder meers en 150 bunder grond afkomstig van de 'wastine Wittocx'. Verder behoorde er nog 72 bunder toe die echter niet alle geschonken waren, aangezien vermeld wordt dat hiervan 31 bunder door de abdij zelf aangekocht was¹⁵. In totaal betrof het dus een oppervlakte van 328 bunder (ca. 440 hectare). Reeds in 1239 waren de enkele hoeven, waaruit de kern van het ontginningscentrum bestond, omgeven door een omwalling. Een gedeelte hiervan wordt vandaag nog gemarkeerd door een gracht, die zelf echter van vrij recente datum blijkt te zijn (foto's 2 en 3)¹⁶. De bevestigingsoorkonde uit 1246, verstrekt door gravin Margaretha, zus en opvolgster van Johanna die in 1244 gestorven was, bevestigt deze oppervlakte van Rostijne.

Het waren doorgaans niet de zusters van de Bijloke persoonlijk die het beheer over de eigendommen in handen namen. Dikwijls was dit in de handen van lekebroeders (conversen), die, althans in het geval van de Bijloke, nabij het klooster woonden in een apart gebouw, op het hospitaalterrein. Zo weten we dat in 1376 en 1378 broeder Pieter van Wachtebeke het ambt van 'lantheere van der Biloken in Ghent' bekleedde¹⁷.

12 In zijn artikel over Rostijne heeft Br. Leopold het ook over de stichting van dit klooster. Hieruit blijkt echter duidelijk dat hij niet op de hoogte was van het feit dat het Maria- of Utenhove hospitaal te onderscheiden is van het Bijloke hospitaal, zoals hoger aangetoond. Br. LEOPOLD: *Rostijne*. Sint-Laurensklok, jg. 48 (1975-76) nr 2, p. 19.

13 ADRIAEN M., op. cit., p. 45.

14 Het jaartal opgegeven door Br. Leopold (1201) is dus foutief: de Bijloke bestond dat jaar nog niet. Br. LEOPOLD: Rijksweg 617, Sint-Laurensklok 48 (1975/76), nr. 3, p. 15.

15 WALTERS Jos.: op. cit. (deel II), p. 11.

16 Er is wel eens beweerd dat deze gracht zelf een restant is van de middeleeuwse omwalling. Volgens ex-boswachter De Wulf is dit niet zo, en is daarentegen deze gracht vrij recent gegraven om als uitwatering te dienen voor het oefenterrein van de Sidmar-brandweer. Op het Frans kadasterplan (foto 1) worden nog twee vijvers aangegeven, waarvan met aanneemt dat het wel restanten zijn van de omwalling. Eén van deze vijvers, (centrum van genoemde kaart) is nog terug te vinden op de Popp-kaart van ca. 1860, maar komt op het topografische plan van 1950 niet meer voor. Genoemde gracht is echter gegraven op de plaats waar deze laatste vijver lag.

17 WALTERS Jos., op. cit. (deel II), p. 37.

In 1653 werd het goed 'Te Rostijnen te Winkel, dat toebehoort aan het klooster en het hospitaal der Bijloke' opgemeten door landmeter Antonius van Landeghem. Hij kwam uit op een oppervlakte van 746 gemet, 104,5 roeden (332,5 hectare). Het betreft de gronden gelegen te Sint-Kruis-Winkel, Wachtebeekse bezittingen waren hier niet bij inbegrepen. Het opgemeten goed werd verdeeld in 20 partijen. Daarvan werden er in het verslag 17 bij naam genoemd. Alhoewel ze niet alle meer te lokaliseren zijn is het interessant deze toponiemen toch te vermelden. Het waren: de Vossestucken, de Haeghe, de Heijstoppels, de Berckboomen, de Blocken, de Nieulanden, de Cleijne Nieulanden, de Muelenstucken, de Waerande, de Hooghe Strecken, de Ettinghen, de Bosschen, de Scheerdoncken, de Buerels, de Strieckwede, de Ham, de Gaevers¹⁸.

De abdij kocht later nog eigendommen aan, zoals in 1655/1656 te Wachtebeke. Het betrof 10 gemet, 220 roeden (4,75 hectare). Mogelijk was dit het begin van de aankoop van wat later het Kloosterbos zou worden. Eind 1797 diende abdis Sabina Brugghe van de grootte van alle bezittingen op te geven aan de Franse bezetter. De Bijloke bezat toen te Zelzate 12 gemet en 144 roeden land (5,5 hectare); te Wachtebeke 195 bunder, 1 dagwand en 26 roeden meers, bos, land en heide (260 hectare). Te Sint-Kruis-Winkel bezat de abdij met hospitaal toen niet minder dan 23 hofsteden met 271 bunder, 2 gemet en 39 roeden grond en bos (361 hectare)¹⁹. Dit groot aantal hofsteden hoeft niet te verbazen: deze waren grotendeels, zoniet alle, gelegen in het gehucht Rostijne (zie foto 1).

2. Rostijne vandaag

Terug naar de dag van vandaag nu! Slechts enkele schamele resten blijven over van het vroegere toch niet zo kleine Rostijne. Weg is de drukte van medio de jaren zestig van vorige eeuw, de prille beginfase van Sidmar, toen bijvoorbeeld café Halfweg als aanwervingsbureau diende. Café Halfweg is nu tot in de grond afgebroken en dergelijk lot ondergingen de meeste gebouwen van het gehucht. Wat nog volledig in zijn originele toestand verkeert is het boswachtershuis, nog steeds bewoond door Georges en Odette De Wulf. De vroegere boerderij Van Waes heeft het ook min of meer overleefd, al kwamen er wel enkele verbouwingen aan te pas vooraleer ze kon functioneren als brandweerkazerne van het bedrijf. De hierbij gevoegde foto's tonen al wat nog aan gebouwen overblijft van het vroegere Rostijne. Een laatste afscheid voor wie het vroeger nog in betere omstandigheden gekend heeft.

3. Het Kloosterbos

Het huidige Kloosterbos, dat zich ten noordoosten van Rostijne uitstrekt, kwam pas veel later in handen van de abdij van de Bijloke, namelijk na 1655 en wel door

¹⁸ WALTERS Jos., op. cit. (deel II), p. 440 - 441.

¹⁹ WALTERS Jos., op. cit. (deel II), p. 28 en 30.

aankoop²⁰. Het was toen nog helemaal geen bos, maar hoofdzakelijk heide. Uit het Wachtebeekse landboek van 1662 blijkt dat deze eigendommen – voor zover op onze gemeente gelegen – toen 426 gemet, 270 roeden bedroegen (142,4 ha)²¹, wat dus minder is dan de abdij, volgens de opgave van Sabina Brugghe, in 1797 zou bezitten. Er werden dus op latere datum nog gronden te Wachtebeke aangekocht. Het gebied werd toen reeds ‘de grote Bijloke heide’ genoemd en het is blijkbaar onontgonnen gebleven tot het laatste kwart van de achttiende eeuw, toen onder abdis Brugghe, vanaf 1783, een aanvang werd gemaakt met het bebossen van de heidegrond²². Dit bewijst het uittreksel van de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden van ca. 1775²³ (zie foto 12), waarop het merendeel van het gebied nog heide is. Merken we op dat de vroegere Marquette heide, oostelijk van de Bijloke heide gelegen, daarentegen reeds wel bebost is. Op de kaart zien we dat de heide doorsneden wordt door een reeks kaarsrechte met bomen omzoomde wegen, die elkaar snijden in één punt. Eén van deze wegen sloot aan op de huidige Walderdonk, ter hoogte van de huidige telefooncentrale, en werd gebruikt als verbindingsweg naar Zelzate. Wat trouwens de dag van vandaag nog zo is. Genoemd wegenpatroon was een typische manier tijdens het Oostenrijkse bewind om bosontginning aan te pakken. De naam “Kloosterbos” kan bijgevolg pas nadien ontstaan zijn. Daarbij is hij nog foutief gekozen, want de Bijloke was meer dan een klooster: het was een abdij, met een abdis als hoofd en stond als dusdanig hoger in de hiërarchie dan een klooster. Voor de abdij van Marquette geldt trouwens hetzelfde. Een juistere benaming zou dus “Abdijbos” zijn!

De rechte dreven zoals ze op de kaart voorkomen zijn medio negentiende eeuw nog terug te vinden op de kadastrale kaarten, maar een eeuw later zijn ze bijna volledig verdwenen. Dit werd deels veroorzaakt door latere herbebossing, waarbij men de voorkeur gaf aan het huidige meer rechthoekige patroon. Er blijven momenteel maar twee van de oorspronkelijke wegen meer over, en dan nog enkel gedeeltelijk. Het best bewaard is deze die bijna perfect van noord naar zuid loopt: de huidige Gebroeders Naudtslaan. Weliswaar heeft de aanleg van de Kennedylaan er een gans stuk uitgesneden. Eveneens gedeeltelijk bewaard is de dreef – ze is dit nog steeds – die tot Rostijne loopt. Jawel, geraden: het is de Zandstraat (foto 10)! Buiten het Sidmarterrein blijft er weinig van over. Eerst werd ze doorsneden door de spoorweg naar Zelzate, waarvan de bedding nog zichtbaar is. Een tweede veel grotere hap werd eruit genomen door het opspuiten van de gronden tussen de spoorlijn en de Gebroeders Naudtslaan door de suikerfabriek Wittouck. Tenslotte heeft ze eveneens nog aan lengte moeten inboeten door het

20 DE SMET E.: *Bijdrage tot de toponimie van Wachtebeke*. HK “Oud Wachtebeke”, Jaarboek 1975, p. 24.

21 DE CONCINCK W.: *Langs Wachtebeekse wegen*, HK “Oud Wachtebeke”, Jaarboek 1989, p. 99.

22 WALTERS Jos., op. cit. (deel I), p. 279. Volgens Werner De Coninck begon de bebossing reeds in 1777. Hiervan is de bron ons onbekend. DE CONINCK W., op. cit., p. 99.

23 Beter gekend onder de naam “Ferrariskaart”, naar graaf de Ferraris die het initiatief nam om deze kaart te vervaardigen. Het vermelde jaartal is slechts een benadering: de graaf deed er 7 jaar over, van 1771 tot 1778 om de volledige Oostenrijkse Nederlanden op te meten. Wanneer exact onze streek in kaart werd gebracht is niet bekend.

aanleggen van de Kennedylaan. Het gedeelte ten oosten van het knooppunt getoond op de Ferrariskaart bestaat nog, ook al is het niet gemakkelijk te zien. Genoemd knooppunt daarentegen is (nog) wel gemakkelijk terug te vinden: het is de locatie van het vroegere “Huis ten Halve”, beter gekend als de latere – nu afgebroken - Summertime.

Het getoonde kaartfragment kan ons bovendien helpen om een oud en hardnekkig misverstand recht te zetten betreffende de oude heerweg Brugge – Antwerpen. Zoals hierboven beschreven is de Zandstraat aangelegd tijdens de Oostenrijkse periode, in de achttiende eeuw. Ze is bijgevolg geen onderdeel van genoemde heerweg zoals wel eens wordt gedacht. Deze heerweg – althans wat ervan overbleef – begrenst zuidwaarts de Bijloke heide, maar verdwijnt dan in de velden. In de achttiende eeuw – mogelijk nog vroeger – bestond het stuk dat verder liep naar Rostijne niet meer. Of het geheel of gedeeltelijk samenviel met de huidige Zandstraat is waarschijnlijk niet meer uit te maken. Feit is wel dat de Zandstraat / Burlestraat de taak van deze weg heeft overgenomen en daardoor ook – maar foutief – de naam van “Antwerpse heirbaan” heeft gekregen.

Luc. De Maesschalck

Foto 1: Rostijne in 1812.
Detail van het toenmalige kadasterplan.
Men neemt aan dat de 2 blauwe vlekken restanten zijn van de middeleeuwse omwalling.

*Foto 2: Het verdronken middeleeuwse centrum.
Zoals in een vorig artikel reeds gemeld (De Vierschaar, jg. 29 (2002) nr. 3, p. 14) kan van het
oorspronkelijke middeleeuwse centrum momenteel niets worden teruggevonden doordat het
gebied door diverse rondom liggende ophogingen momenteel herleid is tot een moeras.*

Foto 3: Deze smalle gracht, die uitgeeft op de nog aanwezige betonweg, blijkt zich te bevinden op de plaats waar het laatste restant te vinden was van de middeleeuwse omwalling, maar is, volgens de verklaring van Georges De Wulf, er zelf geen overblijfsel van. Hij is te vinden naast de huidige brandweerkazerne (hoeve Van Waes). Op de achtergrond het oefenterrein van de brandweer.

Foto 4: Eeuwenlang werden knotwilgen gebruikt als markering van perceelsgrenzen. Het was in Rostijne niet anders.

De exemplaren op de foto zijn reeds een paar eeuwen oud. Op de voorgrond de betonweg.

*Foto 5: Nog steeds zoals voorheen: de woning van Georges en Odette De Wulf.
Ze verkeren nog steeds in goede gezondheid, dank u!*

Foto 6: Een zeer gekende locatie te Rostijne was Café Halfweg. Van het gebouw is niets meer overgebleven, enkel de ervoor staande linden zijn bewaard. In de winter van 2001/2002 werden deze gesnoeid, tot groot verdriet van de bijen van imker Georges De Wulf die zijn lindehonig voorlopig elders zal moeten zoeken.

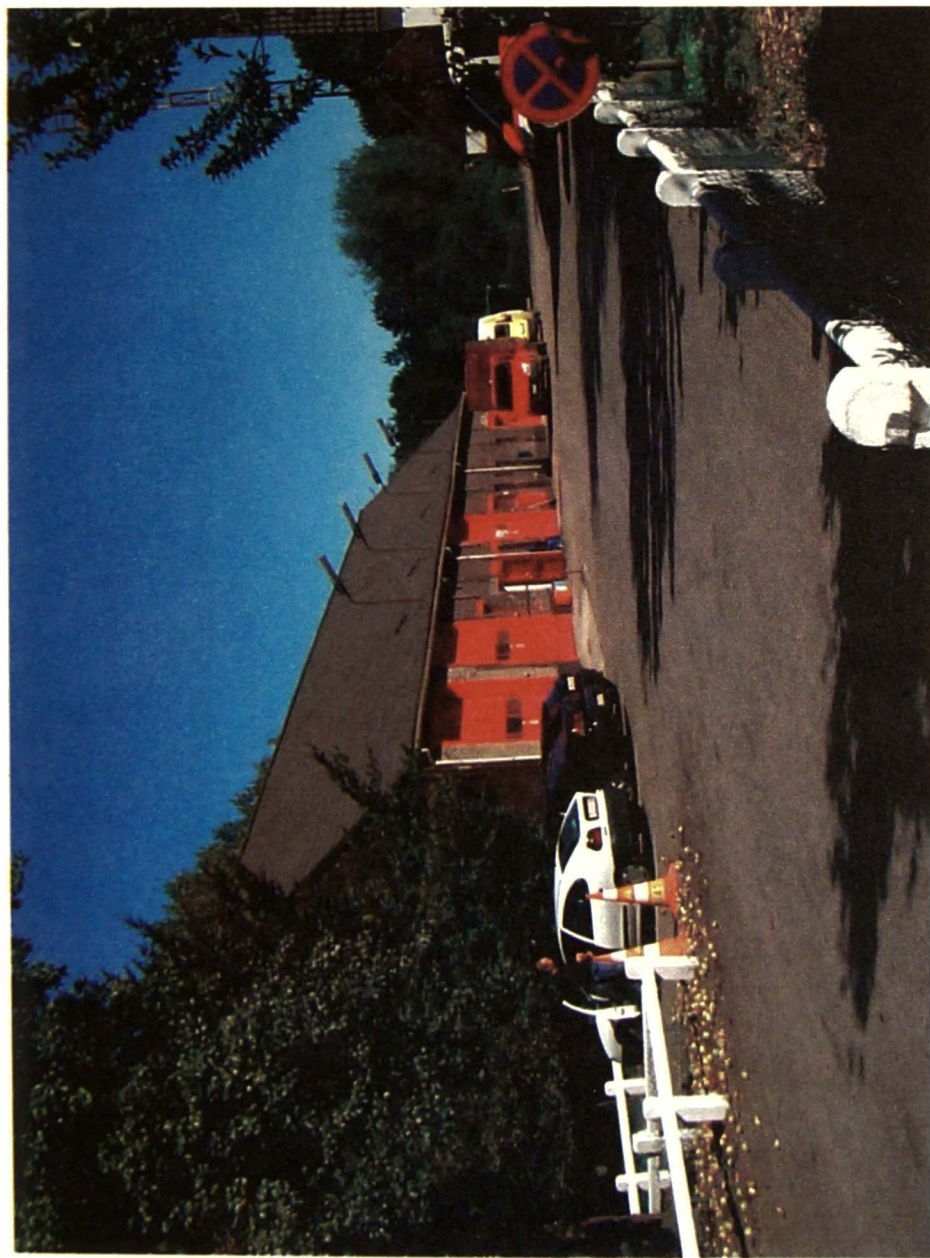

Foto 7: De brandweerkazerne van Sidmar.

Het feit dat boerderij Van Waes daarvoor uitgekozen werd heeft haar van afbraak gered. De schuur werd dichtig verbouwd, zoals op de foto te zien is. Het huis werd ingericht als bureel-ruimte.

Foto 8: De schuur van boerderij Van De Velde heeft het ook (nog) overleefd, al is ze in vervallen staat. Hier kweekte Georges De Wulf zijn fazanten, toen dit nog toegelaten was.

Foto 9: De boerderij van Edmond Ongenae heeft het er nog minder goed afgebracht. Hier vinden we enkel nog de twee restanten van de hekstijlen. Zoals op de foto te zien is, is het voormalige erf terug volledig ingepalmd door het bos.

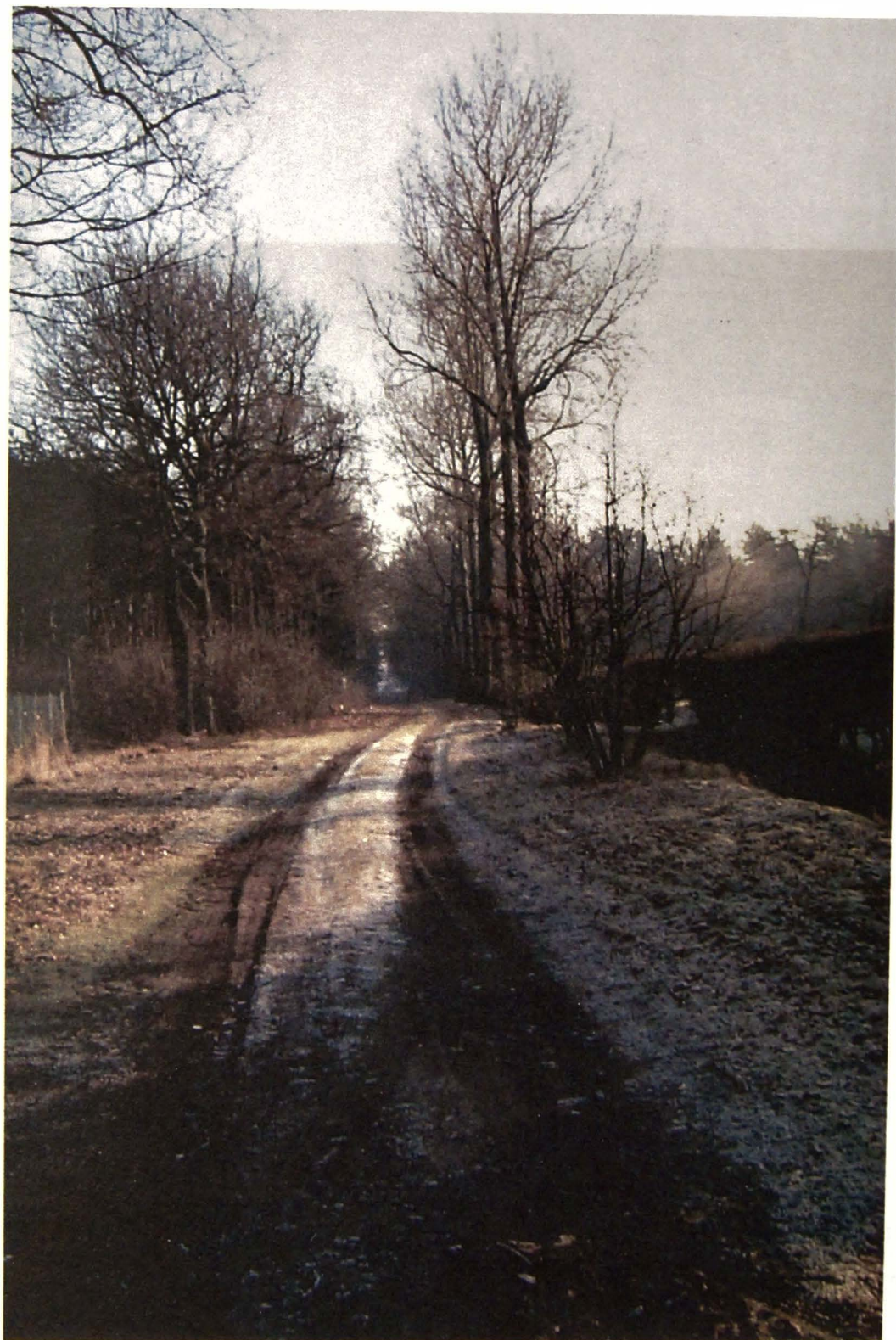

Foto 10: De Zandstraat ziet er nog min of meer uit zoals voorheen.

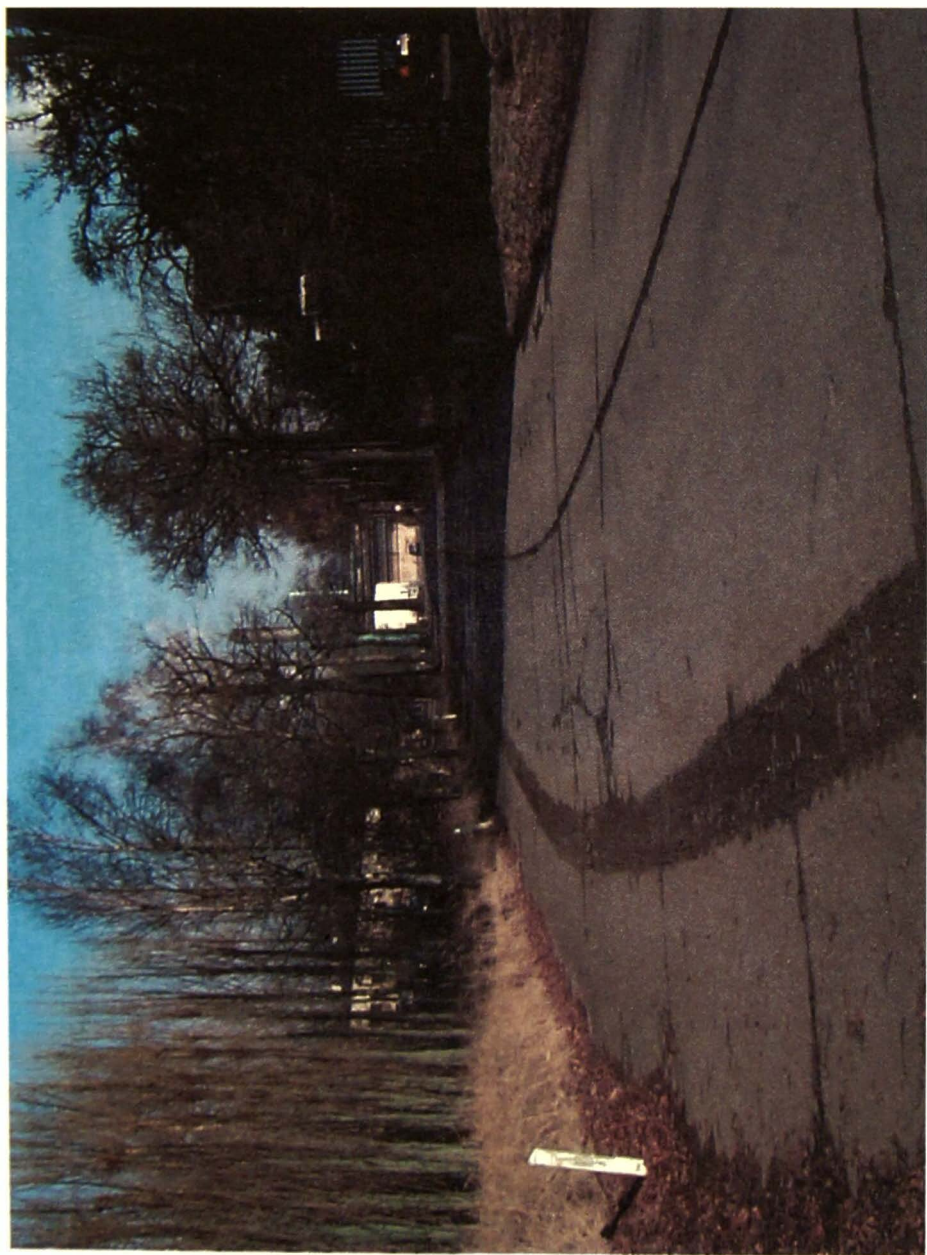

Foto 11: Nog een stukje van de weg Sint-Kruis-Winkel - Zelzate , ter hoogte van de woning De Wulf.

Foto 12: Rostijne en omgeving volgens de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (Ferrariskaart), ca. 1775. De bebouwing wordt door rode stippen weergegeven. Links in het midden Rostijne, daaronder het Pachtgoed. Rechts Langelede en Walderdonk.

**DE KERK TE SINT-KRUIS-WINKEL
ONDER PASTOOR
PETRUS VAN BOGAERT
(1731-1771)**

Guy Hoebeke

In het kader van een project van de Dienst voor Archeologie van de stad Gent, werd o.a. besloten het bouwkundig erfgoed van Sint-Kruis-Winkel te onderzoeken. De keuze viel op Winkel, dat deel uitmaakt van de Gentse agglomeratie, omdat het nog een goed bewaarde kleine dorpskern heeft. De kerk, gewijd aan het H. Kruis, is het belangrijkste overgebleven gebouw. In het Rijksarchief, ondergebracht in het Geraard Duivelsteen te Gent, bevinden zich de kerkrekeningen, die lopen van 1594 tot 1793. Vanzelfsprekend moesten die nagezien worden om te achterhalen wat er zoal aan werken aan en aankopen voor de kerk geweest was en om gebeurlijk te helpen bij het dateren van bepaalde gedeelten van de kerk. Uiteraard bleef het nazicht van de rekeningen beperkt tot het gedeelte “uitgaven”. Veel leverde dit alles niet op en gedetailleerde rekeningen van grote werken aan de kerk ontbreken. Interessant zijn de vermelde familienamen en de beroepen¹. Meerdere achternamen komen ook nu nog voor in Winkel. Soms kan men enkele generaties lang dezelfde namen in hetzelfde beroep vinden. Zo komt de naam Bauwens voor van vader op zoon, allemaal metselaars. De eerste vermelding in deze verzameling rekeningen is in 1732. Tot voor enkele jaren was de familie Bauwens te Winkel nog actief als aannemers. Een rechtstreeks verband met de, in de kerkrekeningen vermelde, Bauwens-en is niet direct te leggen. Dit valt trouwens buiten het bestek van het artikel. Als eerste kennismaking met het kerkelijke verleden van Winkel nemen we de ambtstermijn van pastoor Petrus van Bogaert², die loopt van 1731 tot 1771, meteen het langste geestelijke bewind in Winkel. In 1719 werd Pieter Bogaert onderpastoor te Winkel bij pastoor Petrus Anthonius Coene. Hij volgde er Jacobus van Goethem op.

Nakijken van de archieven gaf volgende lijst van pastoors. Er zitten wel hiaten in, maar ze is tamelijk volledig.

<u>Periode</u>	<u>Pastoor</u>	<u>Ambtstermijn</u> (in aantal jaren)	<u>Opmerkingen</u>
1594-?	Jan de Pau		
1595-1606	???		
1607-1609	Adriaen Gaspoel Lucas Dhondt		Vermeld in 1607. Pater, vermeld als bediener en vice-pastor in 1609.
1609-1614	???		
1615-1617	P(iete)r van Beringhen	>2	
1617-1640	Arnoldus Evaert	>22	
1641-1658	Jan de Hasseleer	>17	

1 In de tekst worden de voor- en achternamen in vet weergegeven en onveranderd overgenomen uit de tekst van de rekeningen. Zo kan het gebeuren dat dezelfde naam op verschillende wijzen voorkomt. Vb. Jacobs vs Jacops.

2 In de onderzochte periode van twee eeuwen, is er geen enkele keer sprake van Sint-Kruis-Winkel, maar wel uitsluitend van Winkel. In onderhavig artikel zal dan ook enkel de naam Winkel gebruikt worden.

<u>Periode</u>	<u>Pastoor</u>	<u>Ambtstermijn</u> (in aantal jaren)
1658-1661	Guillelmus Thome	>3
1662-1673	Geeraert Struyvinck	>11
1673-1688	Gillis van de Winckele	>15
1689-1711	Petrus van Damme	>22
1711-1731	Petrus Anthonius Coene	20
1731-1771	Petrus van Bogaert	40
1771-1793	Judocus de Waeghenaere	22

Een probleem is dat de juiste datum van overlijden of overplaatsing van enkele pastoors ontbreekt, zodat de ambtstermijn en het jaar van overname door de opvolger, niet nauwkeurig gekend zijn. Zo wordt in 1607 als pastoor Adriaen Gaspoel vermeld, maar in 1609 is enkel nog sprake van pater Lucas Dhondt, vice-pastoor. Wanneer is pastoor Gaspoel overleden of overgeplaatst?

De kerkrekeningen werden telkens gemaakt voor twee jaar, zo 1729-1731, 1731-1733, ... Ontbrekende jaren zijn 1747-1749, 1759-1761 en 1765-1767. De rekeningen liepen van de donderdag voor Sinksen tot de donderdag van Sinksen twee jaar later, zoals geschreven staat de derde juni van 1745 “... **wesende den ordinair den donderdag voor Sinxen den gewoonelijcken dage (is) tot het doen deser rekenijnghe**”.

In het archief berusten ook nog de rekeningen van twee broederschappen³: de **Broederschap van O.L.V. (*hierna BOLV*)** en de **Broederschap van het H. Kruis (*hierna BHK*)**. Ze hadden elk hun eigen ontvanger/rendant, maar uiteraard wel dezelfde pastoor, onderpastoor en koster als de kerk van het H. Kruis. De ontvanger van de Broederschap van O.L.V. was verantwoordelijk voor de boekhouding zowel van de kapel O.L.V. ter Warande als van het O.L.V.-altaar in de H. Kruiskerk.

3 Op Internet vonden we bij Google - Pagina's uit België - Broederschappen op bladzijde 1, tweede rubriek, het volgende afkomstig van “users.compagnet.be/affligem/broederschappen.html”:

“Broederschappen werden opgericht met het oog op de bevordering van een bepaalde devotie... in verband met het leven van Christus of tot een heilige, in het bijzonder tot Onze-Lieve-Vrouw. Hiermee wou men in de eerste plaats het geestelijke leven van de gelovigen verdiepen, waarbij vooral het zieleheil van de leden zelf als voornaamste punt gold, maar tevens konden zij door hun levenshouding bijdragen tot een gunstige beïnvloeding van de gemeenschap. De broederschappen kenden gedurende de 17de en de 18de eeuw een groot succes en hebben het godsdienstig leven van de gelovigen beïnvloed....” (uit “Teralfene” van Pierre van Liedekerke).

Eveneens in Google en op dezelfde bladzijde als hierboven vonden we nog enkele gegevens. In de korte inhoud van het boek “De broederschappen te Gent in de late middeleeuwen” van Paul Trio en uitgegeven bij de Universitaire Pers Leuven staat het volgende:

“De laatmiddeleeuwse maatschappij was in grote mate gebaseerd op corporatieve structuren. Allerlei vormen van maatschappelijk leven konden slechts... gebeuren binnen het kader van een corporatie... Tegenover deze verenigingen stonden de broederschappen die in wezen een bijna exclusieve klemtoon legden op aspecten die het godsdienstig leven raakten: versiering van altaar of kapel, verering van een patroonheilige, inrichting en bijwoning van liturgische vieringen en zorg voor het zieleheil van de leden... Vanuit hun werking en hun ledensamenstelling profileerden ze zich ook als sociabiliserende organisaties die mensen bijeenbrachten (o.a. via patroonsfeest, uitvaartplechtigheid, maaltijd, processie, bestuursvergadering, enz.)”

1. 1729-1731⁴

Op 10 mei 1731 presenteert **Jan De Bruijne**, ontvanger van de H. Kruiskerk, de rekening voor de periode van 05 juni 1729 tot 10 mei 1731. Hij heeft een bepaald bedrag betaald aan de “hoirs” van de overleden pastoor Petrus Coene⁵. Wanneer dit gebeurde staat niet vermeld, maar pastoor Coenes naam duikt wel op tot 1 februari 1730. Bij het afsluiten van de rekening 1729-1731 van de Broederschap van O.L.V. op 15 mei 1731 staat eerst **pastoor Coene** vermeld met onderpastoor Petrus vanden Bogaert. Na het overlijden van pastoor Coene wordt **P. vanden Bogaert pastoor** en **J.B. Macque onderpastoor**. De koster is **Joannis Geergaet** (*moet wel Geiregat zijn*). Wat ook opvalt is dat de parochie van Winkel hier nog altijd vermeld staat als afhangende van de dekenij Hulst, ondanks het feit dat, na 1648 met de vrede van Munster tussen de VII Provinciën (*Nederland*) en Spanje, Hulst tot de VII Provinciën behoorde en Winkel tot de Spaanse Nederlanden.

Voor de uitgaven van dit tijdsbestek moeten we gaan naar de

“Tweede rubrique van betaelijnghe bij den rendant oock ghedaen bestaende in het anghelijde capitaal daervan hiervooren ar(ticu)lo 3. van de derde ende leste rubricque van ontfanck mentie is ghemaect, als van eenighe leverijn~ ende arbeidsloon aen de kercke ghedaen mitsg~s oock de becostijnghe van dese rekenijnghe soo volgt”.

In hedendaags Nederlands luidt dit

“Tweede rubriek van betalingen door de rendant (*verslaggever/ontvanger*) ook gedaan, bestaande uit het aangelegde kapitaal, waarvan hiervoor in artikel 3 van de derde en laatste rubriek van ontvangsten melding is gemaakt, evenals van enige leveringen en arbeidsloon aan de kerk gedaan, en eveneens de kosten (*voor het opmaken*) van deze rekening als volgt”.

Het bovendeel van de kerk kreeg een grondige beurt. De rendant/ontvanger **De Bruijne** heeft 15 pond en 17 schellingen grote (*een niet onaardig bedrag*) betaald aan **Gillis De Keijser** voor levering van schaliën⁶, nagels, lood, kalk en delen (*een soort balken*). **François Buijschaert**, glazenmaker, ontving 1 £ en 10 S grote voor het herstellen en het in lood vatten van de glazen vensters. **Jacobus Beckman**, meestersmid, leverde twee nieuwe ijzeren haken en 1 pond nagels voor het schaliëndak en maakte het ijzerwerk voor de haan op de toren voor 9 S 2 d. Tenslotte vervaardigde timmerman **Jaspaert Schatteman** een ladder en vroeg er 8 S voor.

Voor en op het kerkhof stonden eiken en **Jan Marcquinij** (*Marquenie?*) werd betaald om de “puppen” (*rupsen?*) van de bomen te verwijderen. Het was toenter-

4 Om het lezen te vergemakkelijken worden de gegevens uit de drie rekeningen gegroepeerd per tweejaarlijkse periode.

5 “Hoirs”, uit te spreken “oors”, daar de “i” achter een “o” gewoon een lange “oo” betekende, zoals een “e” achter een “a” een lange “aa” betekent, als in de familienaam “Raes”. “Hoirs” betekent “erfgenamen”. In het geval van een pastoor, zal het wel niet “nazaten” betekend hebben.

6 “Pond” zal in de tekst meestal vermeld worden als £ en “schellingen” als S.

tijd de gewoonte om “de mei” uit te steken op de toren ter gelegenheid van de kermis.

De Broederschap van O.L.V. had een altaar in de kerk. Het was dan ook de regel dat zij nu en dan rekeningen betaalde voor de kerk. **Joannes van Evere** was ontvanger van deze Broederschap van 2 juni 1729 tot 15 mei 1731. Petrus vanden Bogaert was toen iets meer dan een jaar pastoor. J. van Evere betaalde aan **Gillis De Keijsere** 15 £ 17 S, bedrag dat Gillis voorgesloten had voor het nieuwe schalielak van de beuk van O.L.V. De ontvanger van de kerk, **De Bruijne**, beweert ook een zelfde bedrag aan De Keijsere betaald te hebben voor hetzelfde werk.

Er was nog een tweede Broederschap te Winkel, namelijk dat van het H. Kruis, waaraan de parochiekerk gewijd was. Hier was de ontvanger **Pieter Roets**. Hij maakte een bedrag van 13 £ 15 S over aan **Lucas Pijn**, meester schalielakker, voor arbeidsloon voor het dekken van de kerk en de O.L.V. beuk. Dit zou kunnen betekenen dat de levering van materialen 31 £ 14 S kostte en dat dit bedrag gelijk verdeeld werd over de kerk en de Broederschap van O.L.V. De kosten van de arbeid zouden dan ten laste gekomen zijn van de Broederschap van het H. Kruis.

2.1731-1733

Abraham van Waes, ontvanger, presenteert de rekeningen tussen 10 mei 1731 en 21 mei 1733. De koster is nog altijd **Joannes Geirregaet**, een familienaam die nog ettelijke keren zal opduiken.

Thomas Neetesone, loodgieter te Gent, kreeg de som van een pond zeventien schellingen en acht grote, voor de levering in 1730 van 22 pond (ongeveer 10 kilo) soldeersel aan zeven stuivers het pond, met het arbeidsloon voor het solderen van de goten van de kerk. Blijkbaar kende men toen ook al achterstallige rekeningen. In 1731 betaalde Abraham van Waes 1 £ 10 S aan **François Buijsschaert**, glazenmaker, voor het herstellen van de glazen vensters.

In 1732 leverde **Jaspaert Schatteman**, wat hout en kreeg 15 S 4 d arbeidsloon. **Carel Bauwens**, metser, werkte twee dagen aan de kerkmuur en bekam daarvoor 7 S 4 d.

Diezelfde **Carel Bauwens**, metser van stiel, werkte in 1733 drie dagen aan de kerk en ontving een kastje (waarde 4 S 6 d) van de oude armendis als deel van zijn loon. Hij werd bijgestaan door **Jan Buijle** die 6 S 6 d loon ontving. Bauwens kreeg daarbovenop nog 6 S 6 d.

Zonder opgave van het jaar werden nog volgende prestaties geleverd:

Jan van Acker, timmerman, kreeg 11 S en 4 grote voor niet nader omschreven arbeid aan de kerk verricht. **Emanuel Jacobs**, eveneens timmerman, deed enige leveringen en werkte verscheidene dagen aan de kerk. Hij rekende daarvoor 1 £ 10 S 10 d. Kalk en steen werden gekocht bij **de huisvrouw van Roelandt Stevens** uit Meulestede voor 1 £ 4 S 10 d. Het komt nog voor dat een vrouw een zaak of han-

del drijft, maar dit is eerder zeldzaam. Dat ze echter hun mannetje/vrouwje konden staan blijkt onder andere ook uit het feit dat een kostersvrouw soms de taak van haar man overnam na zijn overlijden.

Een bijzondere gebeurtenis was het inhalen van de voet van het H. Kruis. De pastoor en de kerkmeesters gaven toestemming om dit te vieren in de taverne van **Pieter Vercauter**. Er werd voor 15 S verteerd, iets wat bij veel gelegenheden gebeurde in tavernes.

De ontvanger van de BOLV heette **Joannes van Ackere** en die van de BHK **Lieven de Meulenaere**. Ze betaalden niets aan de hoofdkerk.

3. 1733-1735

Ontvanger **Pieter Cornelis** brengt verslag uit van de betalingen tussen 24 mei 1733 en 26 mei 1735.

Uiteraard duiken bekende namen uit de voorgaande jaren ook hier op. **Emanuel Jacobs**, timmerman, krijgt 9 £ 3 S 8 d voor levering van houten “delen” en nagels en voor gedane arbeid. Spijtig genoeg wordt niet vermeld wat het werk inhoudt. Voor zo’n bedrag moet het wel een heel omvangrijke klus geweest zijn. In 1733 wordt **Franchois Buijsschaert**, glazenmaker, 1 £ 16 S 8 d betaald voor herstellen en schoonmaken van de glazen vensters. **Jacobus Beckmans** (meestersmid vermeld in 1729-1731) maakte de ijzeren roeden voor het glas en later nog enig ijzerwerk. Hij krijgt daar 6 S 5 d voor. Er is heel wat te doen over glas, want **Joodocus Lambrecht**, glazenmaker, ontvangt 2 £ 12 S voor leveren van glazen vensters en herstellingen aan de kerk. Zou het kunnen dat de toenmalige jeugd gaarne het rinkelen van brekend glas hoorde of was de techniek van glazen steken niet voldoende ontwikkeld in de streek? Een niet nader genoemde glazenmaker krijgt ook nog eens 2 £ 12 S voor levering van glas en herstelwerk aan de kerk. De bekende metser, **Carel Bauwens**, doet een klein werkje voor 4 S 2 d, maar loodgieter **Franchieskus de Conninck** uit Gent vraagt 39 £ 6 S 8 d voor zijn arbeid en voor de levering van lood voor een goot die hij op de kerk legt. Aan de huisvrouw van **Lucas Pijn**, meester schaliedekker, moet de rendant volle 34 £ betalen. Daarmee was de kous nog niet af, want voor het halen van schaliën met wagen en paarden ontvangt **Pieter Lippens** 10 S. Een ander vervoermiddel, dat meer nog dan wagens gebruikt werd, was het schip. Zo **Lieven Scherrens** die vracht vervoerde per schip en per wagen en **Pieter De Vildere** die betaald werd voor scheepsvracht.

De Broederschap van het H. Kruis had eigen plaatsen in de kerk. Ze betaalt in twee keren (30 april en 20 november 1733) aan **Ludovicus Stevens**, meester schrijnwerker te Gent, 90 £ voor het maken, leveren en opstellen van zitbanken in de kerk voor de “confrerie”. **Emanuel Jacobs** moet zich tevreden stellen met 13 S voor het maken van twee bankjes om de flambeeuwen in te stellen. De pastoor hield zich niet enkel bezig met het stoffelijke deel van zijn parochie, ook de geest

kreeg zijn aandacht. De Broederschap mocht 10 S betalen, op last van pastoor van Bogaert, aan drukker Pieter De Gosin te Gent voor het drukken van honderd aflatbullen, die moesten dienen voor de feestdag van het H. Kruis in 1734. Er werd ook gedronken. In totaal betaalde de broederschap 6 £ 12 S 4 d voor een “fillette” wijn en 5 £ 6 S 8 d voor vier tonnen dobbel wit bier. Dit bedrag is gelijk aan 1.434 stuivers. Met een dagloon van 12 stuivers voor een metserdiender, werd op twee jaar tijd een equivalent van bijna 119 dagen loon verdrongen. Er waren veertig confraters; per jaar en per man dronken ze 1,5 daglonen.

De ontvangers van de broedersschappen zijn voor de BOLV **Pieter De Paepe** en voor de BHK **Joannes Geiregat**, de koster.

4. 1735-1737

Tussen 29 mei 1735 en 6 juni 1737 is de ontvanger **Lieven De Bruijne**, zoon van Lieven. Of hij familie is van een voorgaande ontvanger, Jan De Bruijne, is mogelijk maar kan niet bewezen worden.

Voor de levering van schaliën, nagels en voor arbeidsloon krijgt **Lucas Pijn**, schaliemaker, de som van 39 £ 4 S. Zoals reeds aangehaald is het bovendeele van de kerk een kostelijke post in de boekhouding van de kerk. In de vorige periode was er aan zijn vrouw reeds 34 £ betaald voor schaliën en nu 39 £. Ook het glas sneuvelt in grote hoeveelheden, want **Judocus Lambrecht**, glazenmaker, doet in 1736 en 1737 herstellingen aan de kerkvensters voor een bedrag van 5 £ 6 S 6 d. **Carel Bauwens**, de metser, is weer van de partij met een klein werkje aan de kerk voor 8 S 4 d. Nog voor het dak van de kerk levert **Frans De Coninck** lood met een waarde van 3 £ 9 S 3 d. **Emanuel Jacobs**, timmerman en bekend van vorige rekeningen, deed een belangrijk, maar niet nader genoemd, werk, waarvoor 6 £ 9 S 16 d werden op tafel gelegd. Zoals in de vorige twee jaren vervoert **Lieven Scherrens** vracht per schip.

In 1736 ontvangt de kerk, bij het overlijden van Marie Haeck⁷, een schenking van “het capitael van eene rente van dertich ponden grooten tot behoefte ende profijte vande kercke der prochie van Winckele”. Pastoor Bogaert is bij de ondertekenaars. Jan De Bruijne is medeondertekenaar, evenals de kerkmeesters Abraham van Waes en Pieter Cornelis. Waarschijnlijk is Jan De Bruijne, de ontvanger van de H. Kruiskerk voor de jaren 1729-1731.

7 In de map “71. Schenkingen aan de kerk en armendis, 1736-1751” staat de volledige tekst van de schenking. Hij begint als volgt:

“Ick onderschreven Sr Jan de Bruijne fs Lievens hauder bleven (?) ten sterfhuijse van Marie Haeck filia Pieters overleden binnen de prochie van winckele verclaere bij desen te cederen ende vertransporteren aen tot behoefte ende profijte vande kercke der prochie van Winckele, eerst het capitael van eene rente van dertich ponden grooten courant ghelt bij den onderschreven bij cessie ende transport vercreghen van christiaen Oste tot Moerseke...(2,5 blz)

(get.) Jan De Bruijne fs L(iev)ens (?) P. Bogaert Pastor in Winckel
Abraham van Waes als kerckmeester Pieter Cornelis als kerckmeeSter”

De BOLV, met ontvanger **Jan Charles Duyck**, draagt niets bij tot de kerk. De BHK, met ontvanger **Pieter Willems**, betaalt **Jacobus Beeckman**, smid, 13 S 6 d voor niet nader genoemd ijzerwerk en **Emanuel Jacops**, timmerman, 8 S 3 d voor de levering van banken. Alhoewel niet nader vermeld, zijn deze uitgaven wel gedaan ten bate van de kerk.

5. 1737-1739

Judocus van Waes is de opvolger van Lieven De Bruijne van 6 juni 1737 tot 14 mei 1739. **Joannes Geiregat** is nog altijd op post als koster.

Niets anders dan bekende namen in deze rekeningen. De glazenmaker, **Judocus Lamberecht**, verdient weer 5 £ 8 S 3 d met het maken van nieuwe glazen vensters en het doen van herstellingen. **Emanuel Jacops**, timmerman, legt een rekening voor van 3 £ 17 S 6 d voor levering en arbeid. Het ijzerwerk, geleverd door smid **Jacobus Beeckmans**, kost zoals gewoonlijk niet veel, 15 S 6 d. Ook **Carel Bauwens**, metser, blijft bescheiden met een bedrag van 10 S.

De BOLV heeft na de dood van haar ontvanger **Pieter Vercauter**, als opvolger **Pieter De Paepe**. Nog voor zijn dood betaalt Vercauter aan **Emanuel Jacops** 1 £ 5 S 5 d voor levering van hout en nagels en voor arbeid aan het altaar en de kapel. De BHK met ontvanger **Pieter Braempt** hoeft niets te betalen.

6. 1739-1741

Van 14 mei 1739 tot 18 mei 1741 neemt **Lauweryns Vernaven** de fakkel over als ontvanger.

Het glaswerk heeft weer schade geleden want **Judocus Lambrecht**, glazenmaker van stiel, wordt tweemaal vermeld. Eén keer voor het maken van nieuwe glazen vensters en andere herstellingen en eenmaal voor het “suyveren” (reinigen) van de glazen vensters rond de kerk en herstellingen en bezetting. Samen 4 £ 14 S 2 d.

Emanuel Jacops, de timmerman wordt eveneens tweemaal vernoemd. Voor leveringen en arbeidsloon ontvangt hij 7 £ 17 S 5 d en als “crois” (*rente*) van een obligatie ten laste van de kerk nog eens een pond.

Jacobus Beeckmans, smid, levert ijzerwerk voor 16 S 4 d. Dan zijn de vrouwen weer aan de beurt. De **huisvrouw van Lucas Pijn**, schaliedekker, rekent 4 £ 12 S 8 d voor leveringen, arbeidsloon en “drincke bier”⁸. Dan volgt de **huisvrouw van Roelandt Stevens** uit Meulestede voor de levering van 400 vloerstenen voor een waarde van 8 S. Tenslotte rekent de **huisvrouw van Gillis De Keyser**, eveneens

⁸ Voor het begrip “drincke bier” zie Bijlage 1.

uit Meulestede, 4 £ 15 S 6 d voor de levering van 2000 schaliën en nagels. Meulestede speelt een niet onbelangrijke rol in de bevoorrading van Winkel. Wachtebeke en Zelzate daarentegen worden nauwelijks vermeld.

De broederschappen BOLV, met ontvanger **Pieter Van Acker**, en BHK, met ontvanger **Abraham Kips**, hoeven niet tussenbeide te komen.

7. 1741-1743

Jaspaert van Evere is ontvanger van 21 mei 1741 tot 30 mei 1743. De familie van Evere was een belangrijke familie in Winkel. Hetzelfde geldt voor de familie van Waes. We zien dat de ambtsperiode van de ontvangers begon en sloot rond half mei, begin juni (Sinksen).

In de verschillende uitgaveposten van 1741 tot 1743 zien we weer dezelfde namen. **Emanuel Jacobs**, timmerman, ontvangt eerst 4 £ 3 S voor werk en levering aan de kerk en dan 2 £ voor het leveren van hout en het maken van twee kasten in de sacristie. Deze kasten dienen om het lijnwaad in te leggen.

Judocus Lambrecht, de glazenmaker, heeft weer veel werk met het glas. Hij wordt driemaal vermeld i.v.m. het herstellen van het glas en het maken van negen nieuwe glazen vensters. In totaal ontvangt hij 3 £ 11 S 2 d.

Zes verschillende graven werden door **Carel Bauwens** toegemetseld: dit van de **huisvrouw van Jan van Waes**, van **Joannes Duijck**⁹, van de **huisvrouw van Abraham van Waes** en een oud graf dat ingevallen was. Daarbij nog het graf van de **huisvrouw van Lieven De Bruijne** en de **huisvrouw van Jaspaert van Evere**. 12 S worden daarvoor betaald.

Een nieuwe naam die opduikt is die van **Frans De Bisschop** voor het herstellen of solderen van de loodgoten voor 1 £ 3 S 4 d.

Tenslotte levert de **huisvrouw van Roelandt Stevens**, uit Meulestede, nog 200 vloerstenen voor 4 S, vervoerd door **Pieter De Vilder**.

Frans Naudts, ontvanger van BOLV, betaalt aan **Emanuel Jaecob**, meester timmerman, 2 £ 5 S 1 d voor leveringen gedaan voor de kapel van O.L.V. om de toren te herstellen en voor gedane arbeid. Dit komt bij zes eiken stammen aan Jaecob geleverd en door hem geschat. Aan **Jaecques Beeckmans**, meester smid, voor de levering van ijzerwerk voor de toren van de kapel, wordt 12 S betaald. Ontvanger **Emanuel Jacops** van de BHK hoeft niets te betalen aan de kerk.

⁹ De familie Duyck woonde nog in Winkel begin de jaren 1950, toen schrijver dezes in het Middelbaar Onderwijs zat bij de Broeders van Liefde van het Sint-Laurensinstituut in de Patronagestraat te Zelzate.

8. 1743-1745

Het opmaken van de rekeningen was niet zomaar iets dat in de lucht hing. Het was een zeer ernstige aangelegenheid, zoals moge blijken uit volgende tekst waarmee normaal elk tweejaarlijks verslag begon.

Ghepresenteert, bij den Rendant in persooene in handen van dheere pieter Vanden Kerckhove bailliu der stede ende ambagte van assenede ende den Eerw heer petrus van Bogaert pastor deser prochie van Wijnckele, sonder dat den heer intendant van zijn Ex(ellen)tie den prince van Iseghem patroon ende collateur hereditaire van alle de geestelijcke officien ende Benefitien vanden voorn(oemden) ambagte, is ghecompareert niet teghenstaende dit als wesende den ordinairen donderdagh voor Sinxen den gewoonelijcken dage is tot het doen deser rekenijnghe, soo is tot d'auditie der selver voorts gheprocedeert, actum den derden junij 1745.

Op de laatste bladzijde werd deze rekening ondertekend door P. van Kerckhove, baljuw van de stad en het ambacht Assenede (waartoe o.a. Winkel, Wachtebeke en Zelzate behoorden); P van Bogaert, de pastoor; Pieter Willems, de ontvanger van de H. Kruiskerk en schepen van het ambacht Assenede; L.F. van Damme, deken van Hulst. In de voorgaande tekst is er sprake van de prins van Iseghem, die patroon en erfelijk collateur was van alle geestelijke officiën en beneficiën van het ambacht Assenede¹⁰. Dit betekent dat de prins diegene was die alle prebendes schonk in het ambacht Assenede. Een prebende is een rente uit kerkelijke goederen. De prins vaardigde gewoonlijk iemand af bij het voorlezen van de kerkrekeningen, normaal was dat de baljuw van het ambacht.

De ontvanger voor de voorliggende periode heette **Pieter Willems**. De kosten bleef op post. Pieter Willems opende zijn verslag met de volgende woorden:

Rekenijn(ghe) Bewijs ende reliqua die bij desen is doende d'heere pieter willems modernen schepenen vanden ambagte van assenede, van alsulcken ontfanck handelinghe ende administratie als hij ghehadt ende ghenomen heeft inde qualiteijt van ontfangher der prochie kercke van Wijnckel, t'sedert den XXXen meije xviiC drienveertigh dagh van het doen der voorgaende rekenijnghe door Jaspaert van Evere filius d'heer Jaecques tot ende met den dagh van dese rekenijnghe sijnde twee jaeren presenterende de selve aen UE heeren tot de auditie deser ghecommitteert, inder manieren als volght

Ter handt nemende de voorseijde voorgaende rekenijnghe ghedaen door den voornoemden Jaspaert van Evere, men bevindt bij het slodt van diere dat hij meer vuytighegeven dan ontfanghen heeft ende oversulcx dat hij tot laste van de kercke te goet ghecommen is ter somme van een pondt twee schellijnghe ende seven groo-

¹⁰ "Collateur" wordt in de uitgave 1924 van de "Nouveau petit Larousse illustré" omschreven als "Celui qui conférait un bénéfice ecclésiastique" (blz. 209). « Conférer » betekent "toekennen". Vandaar bovenstaande uitleg.

ten conforme t'selve slodt, de welcke desen rendant aen hem heeft opgheleijt ende voldaan, ende bijdien sulcken die hieragter voor uijtgeheven worden gebraght, dus hier voor M(emorie)

Pieter Willems stelt dus dat hij de ontvanger is vanaf het sluiten van de voorgaande rekening door Jaspaert van Evere op 30 mei 1743 tot op 3 juni 1745. Bij afsluiten door Jaspaert van Evere had deze één pond, twee schellingen en zeven grote meer uitgegeven dan hij ontvangen had. Jaspaert had deze som voorgeschoten. Zijn opvolger, Pieter Willems, betaalde hem die som terug uit de ontvangsten van de kerk voor de nieuwe periode 1743-1745.

Wat waren nu die ontvangsten? Voor de voorliggende twee jaren waren er vier ontvangstrubrieken. De eerste sloeg op de landpachten vastgelegd op Baesmisse (Sint-Baafsmis) 1741 en 1742. De tweede en derde rubrieken bestonden uit de renten aan de kerk voor de jaren 1743 en 1745. En de vierde en laatste rubriek was het bedrag dat men opgehaald had met de schaal.

Emanuel Jacobs, de timmerman, ontvangt 3 £ 11 d voor verschillende herstellingen gedaan aan de banken van de kerk, voor het kuisen van de goten van het dak van de sacristie, voor het vagen van de kerk en voor de levering van hout en nagels. Weer duikt een nieuwe naam op, namelijk die van **Inghel Roose**, meester schaliëdekker. Hij krijgt 2 £ 15 S 1 d voor de levering van nagels, soldeersel en kalk voor het herstellen van het dak van de kerk en de daartoe geleverde arbeid. Een tweede levering met arbeid werd grotendeels betaald voor de prijs van 133 pond (een goede 60 kilo) oud lood, dat door Roose aanvaard werd voor een prijs van zeven oordjes per pond. Dit stemt overeen met 6 £ 5 S 7 d.

Judocus Lambrecht, meester glazenmaker uit Lokeren, rekt 10 £ 9 S 11 d aan voor het steken van allemaal nieuwe glazen in de vensters aan het hoog altaar en het maken van verscheidene andere nieuwe glazen, alsmede het herstellen van meerdere andere glazen vensters en met alle leveringen daarvoor.

Er werd blijkbaar nog volop in de kerk begraven, want **Carel Bauwens**, meester metser, ontvangt 15 S voor het toeleggen van de graven van de **huisvrouw van Pieter Braemt**, voor de **weduwe van Jooseph Gillis** en voor **Lieven Schepens** en het herstellen van een ingevallen graf.

Uitzonderlijk wijze vermelden we hier de koster **Joannes Geirgat**, omdat de nieuwe kaarsenwas, die hij gedurende twee jaren aan de kerk geleverd heeft, meer kost dan de oude was, die hij gerecupereerd heeft.

De BOLV heeft kosten aan de kapel van O.L.V. ter Warande. Meester schaliëdekker **Engchel Roose** uit Gent ontvangt voor levering van schaliën, nagels en voor arbeid 7 £ 16 S 5 d uit de handen van ontvanger **Jacobus De Paepe**, zoon van Pieter. De BHK zet zich ook in voor de kapel van O.L.V. ter Warande. Ontvanger **Lieven De Paepe**, zoon van Jacques, betaalt op 22 oktober 1744 aan bovengenoemde Engchel Roose 4 £ voor herstellingen aan de kapel en aan timmerman **Emanuel Jacops** 1 £ 8 S 4 d 6 p voor levering en arbeidsloon voor de zelfde kapel.

9. 1745-1747

Voor de eerste keer hebben we twee ambtstermijnen na elkaar dezelfde ontvanger, **Pieter Willems**. Hij presenteert op 8 juni 1747 de rekening aan Pieter Philips Cardinael, de intendant van de prins van Izegem, aan de baljuw van het ambacht Assenede, Pieter vanden Kerckhove en aan pastoor Petrus van Bogaert. Voornoemde heren ondertekenen de rekening, daarin gevolgd door L.F. van Damme, deken van Hulst. Ook nu is er meer uitgegeven dan er ontvangen is. Het tekort bedraagt 6 £ 16 S 6 d.

De glazen blijven sneuvelen, want **Judocus Lambrecht**, meester glazenmaker uit Lokeren, ontvangt 2 £ 12 S voor het herstellen van het glas in de kerk en het leveren van nieuw glas.

Carel Bauwens had aan de kerk een vaste klant. Hij moest weer enkele graven toelagen in de H. Kruiskerk. Daarvoor leverde hij een maat kalk en streek hij 1 £ 2 S op. 3 £ 9 S 2 d was het bedrag dat Willems betaalde aan timmerman **Emanuel Jacobs** voor enkele herstellingen aan de kerk.

In 1746 ondertekent pastoor Bogaert een notariële akte van schenkingen van gronden. J. van Evere, kerkmeester, is medeondertekenaar. De pastoor was niet alleen ontvanger van schenkingen. Hij toonde zich ook vrijgevig door schenkingen te doen aan de H. Kruiskerk. Zo schenkt hij op 15 oktober 1747 drieëndertig pond voor de herstellingen en restauraties die aan het dak van de kerk worden gedaan¹¹. Helemaal gratis is dit niet, want de pastoor stipuleert dat, vanaf deze datum, elk jaar een gezongen jaargetijde met de "lauden" moet gedaan worden voor zijn overleden vrienden zolang hij, de pastoor, zal leven en dat na zijn dood dit jaargetijde gedurende veertig jaar voor de pastoor zelf moet gezongen worden. De kerkmeester J. van Evere is medeondertekenaar.

Jacobus De Paepe, ontvanger van BOLV, is **Judocus Lambrecht**, meester glazenmaker uit Lokeren, een niet nader genoemd bedrag schuldig voor levering van nieuwe vensters voor de kapel en voor verschillende leveringen en arbeidsloon voor herstellingen. **Lieven De Paepe**, ontvanger van BHK, moet niet in zijn beurstasten. Beide ontvangers doen ook hun tweede opeenvolgende ambtstermijn.

¹¹ Map 71. Schenkingen aan de kerk en armendis, 1736-1751

1747 Schenking geld voor herstelling

Den onderschreven heer ende meester petrus van Bogaert pastor der prochie van Wijnckel verclaert bij desen te jonnen ende gheven aen ende ten behoeve vande kercke vande selve prochie van Wijnckel eene somme van drijenderigh ponden grooten courant gheldt, met consent dat die sullen gheemployeert worden tot onderstant vande reparaetien ofte restauraetien die jegenwordige aen het dack vande voorn~ kercke worden ghedaen, nochtans metten last datter alle jaeren te beginnen mette daete onderschreven van wegghen de voorseijde kercke eene gesonghen jaereghetijde mette lauden moet ghedaen worden voor de overleden vrienden van desen onderschreven heere ghever soo lanck hij sal leven, ende dat naer sijne doot, tselve jaereghetijde, in plaetse van voorde voornoemde sijn vrienden voor sijn ziele sal moeten gheschieden te weten noch eenen termijn van veertigh jaeren naer de voorn~ sijn doot sonder langher midtsgaeters dat d'ouwsten van diere ende van het uijtroyen inluijden als anderssints geene ghereserveert sullen moeten ghedraeghen ende ghesupporteert worden door de voorgheroerde kercke...Actum 15de 8bre 1747

(get.) P. Bogaert Pastor in Winckel

J. van Ever als kerckmeester 1749

Ontvanger **Lauwerijns van Pottelberghe** van BOLV, geeft aan pastoor Petrus van Bogaerde een som van 8 £ 6 S 8 d om de baas van Sint Amands te betalen voor een nieuw zitsel en voor een verdieping in het altaar van de kapel¹³. Meester timmerman **Emanuel Jacob** maakt en levert een nieuwe kast om er de troon van O.L.V. in te zetten en ontvangt daarvoor 1 £ 5 S. Ook in de kapel blijven de vensters sneuvelen. Meester glazenmaker **Joodocus Lambrecht**, van Lokeren, levert twee nieuwe glazen vensters en herstelt twee keer de glazen van de kapel. Hij dient daarvoor een rekening in voor 5 £ 7 S 10 d. **Pieter Cornelus**, rendant van de BHK, had geen kosten voor kerk noch kapel.

10. 1749-1751

Bij het presenteren van de rekening door ontvanger **Arnaut Dierkens** op 27 mei 1751 is M. Cardinael, intendant van de prins van Izegem, afwezig. Wel ter plekke zijn de baljuw van de stad en het ambacht van Assenede, jonker Maximiliaen Ignace van Renesse en pastoor Petrus van Bogaert. Behalve door voornoemde heren wordt de rekening ook ondertekend door J.L. van Evere.

Koster Joannes Geiregat is overleden en zijn taak wordt overgenomen door de **weduwe van Dominicus Geiregat**, voormalig koster.

Het vermelden waard, als typisch voor het leven in en rond de kerk in die tijden, is het feit dat **Jacobus van Nieuwenhuysse**, de som van 2 £ 6 S 8 d ontving omdat hij gedurende twee jaren de honden uit de kerk gejaagd heeft. Dit is iets wat we ons nu nog moeilijk kunnen voorstellen. Er was toen blijkbaar geen verbod op loslopende honden.

Het wordt nu wel duidelijk dat er iets loos is met de vensters. **Judocus Lambrecht**, meester glazenmaker, rekent 2 £ 13 S 10 d voor het maken van zes nieuwe glazen vensters en het herstellen van ander glas.

Het metselwerk van de kerk was van goede kwaliteit want **Carel Bauwens**, meester metser, wordt enkel gevraagd voor het toelleggen van graven. Hij krijgt 6 S voor het toelleggen van het graf van **Joannes De Letter** en dat van de overleden koster **Dominicus Geirgat**. Een tweede keer betaalt men hem daarvoor 1 £ 10 S (gelijk aan 30 S), wat dus overeenstemt met het toelleggen van vijf graven.

Met het timmeren en herstellen van de banken in de kerk en de levering van nagels en timmerhout, verdient **Emanuel Jacobs**, timmerman, 17 S 5 d.

¹² De kerkrekeningen voor deze twee jaren ontbreken in het archief.

¹³ De "baas van Sint Amands" wordt niet nader genoemd.

Arnaut Dierkens, ontvanger van de H. Kruiskerk, schenkt in 1751 50 £ aan de kerk om gebruikt te worden voor betaling van de kosten aan de kerk¹⁴. In ruil vraagt hij daarvoor een jaargetijde, met gezongen “lauden”, een gezongen mis en een profundis, gedurende een termijn van vijftig jaren, ingaande in maart 1751. Het jaargetijde moet de zondag voordien, uitgeroepen worden in de kerk na de vroeg- en de hoogmis. Bij elk jaargetijde zal de pastoor vijf schellingen ontvangen en de koster zeven. De koster moet de klokken luiden en op het orgel spelen. Aan de arme mensen, die de dienst zullen bijwonen, zal op de armendis voor twintig schellingen roggebrood uitgedeeld worden. Zolang Arnaut Dierkens en zijn vrouw, **Joosyne De Bruyne**, nog in leven zijn, zal het jaargetijde gehouden worden voor hun overleden vrienden. Na hun dood zal het jaargetijde gedaan worden voor hen zelf. Na het verstrijken van de vijftig jaar komen de vijftig ponden aan de kerk, vrij van alle lasten. J.L. van Evere, kerkmeester, ondertekent ook hier.

Rendant Lauwerijns van Pottelberghe, van de BOLV, krijgt een rekening van 2 £ 7 S 6 d van meester glazenmaker **Judocus Lambrecht** voor de levering van een nieuw venster voor de kapel en voor een herstelling. Zoals in de vorige periode komt rendant **Pieter Cornelis**, van BHK, niet tussen in de kosten.

14 Map 71. Schenkingen aan de kerk en armendis, 1736-1751 1751

Sr Arnaut Dierkens insetenen der prochie van winkel heeft bij het sesde article van het eerste cappittel van ontfanck vande rekeninghe bij hem in qualiteyt van ontfangher van de kercke vande selve prochie gedaen den 22en meye 1749 verandtworcht voor ontfanck eene somme van vyftigh ponden grooten courandt gelt, soo veele hij gejoint ende gegeven heeft aende voornoemde kercke om gheemployeert te worden tot betaeling van de lasten breeder bijde gemelde rekeninghe gheroert, met last nochtans volgens de declaraetie ter marge van tselve article staende van datter van wegen de voorseyde kercke daervoreen sal gedaen worden een jaerghe-tyde ende dat daerover bij hem dierkens metten heer pastor ende kerckmeesters sauden worden geresolveert voor wat tijdt ende op wat conditien t'selve jaergetyde saude gebeuren, ende alzo de voornomde resolutie alsnu genomen is? Soo ja daerín vaste ghestelt ende absolutelyck beslotten dat het voorschreven jaergetyde moet ende sal gebeuren met het singen vande lauden, een gesongen misse ende eenen profundis, eenen termyn van vyftigh achtereenvolghende jaeren t' eerste in te gaen inde maent van maerte 1700 een en vyftigh, midtsgaeders dat den dagh opden welcken tselve jaerghetyde inde gemelde maent sal geschieden des son-daeghs te vooren sal uytgeropen worden inde voorseyde kercke achter de vroegh ende hooghmisse, ende dat men sulcx alsoo van jaere te jaere sal continueren geduerende den voorschreven termyn, alsmede dat den heer pastoor van wegen de voorgeroerde kercke sal proffiteren tot vijf schellingen grooten courandt voor ieder jaerghetyde ende den coster tot seven schellingen grooten oock courandt, daeronder begrepen het inlyuden ende het spelen opde orghel gheduerende de voornoemde misse, oock datter t'elcken jaere aende aerme men-schen commende den dienst hooren opden armdisch sal uytgedeelt worden om twintigh schellingen grooten insgelycx courant roggē broodt, ende verders dat het meergheseyde jaerghetyde soo lanck den voornomden Dierkens ende joosyne de bruyne syne huysvrauwe sullen leven, sal gebeuren voor alle hunne respective afge-storven vrienden, ende naer hunne doot voor hun selven, sullende naer het expireren vande voornomde vyf-tigh jaeren de voorgheciteerde vyftigh ponden grooten blyven ten behouue ende proffycyte vande gemelde kercke vry van voorderen last, verbindende den voorsen heer pastor ende kerckmeesters in hunne qualiteyten tot volcomminghe aen al t gone voorschreven de middelen ende goederen van de gemelde kercke, ten wel-ken effecte sylieden deze benevens den voorn~ Dierkens hebben onderteekent, ende sal het origineel dezer overgelevert worden aenden selven heer pastor om geleyt en~ bewaert te worden inde archive ende aen hem dierkens eene copie vandiēre waerop den voorsen heer pastor recepisse verleenen sal van dat hy ingetrocken heeft ten eynde als vooren het voorschreven origineel/ Actum den xxen february 1751

(get.) B. Bogaert pastor in Winkel

Arnaut Dierkens 1751 J.L. van Evere kerckmeester 1751

11. 1751-1753

Pieter van Acker, de nieuwe ontvanger, legt op 7 juni 1753 zijn rekening voor aan meester Pieter Philippe Cardinael, intendant van de prins van Izegem, aan de baljuw jonker Maximiliaen Ignace van Renesse en aan de pastoor. Zoals gewoonlijk ondertekent ook deze maal deken L.F. van Damme van Hulst.

Waar in de huidige tijd mannen en vrouwen volop de mogelijkheid hebben alleen te leven, was dat in vroegere tijden meestal niet zo. Dat zien we ook hier, want de **weduwe van de overleden koster Domminicus Gerregadt** is hertrouwd met **Pieter Meijsbrügge**.

Jacobus van Nieuwenhuijse ontvangt dezelfde som als de vorige keer. De honden vertonen nog altijd niet de gepaste eerbied voor het huis van de Heer.

Er is een nieuwe glazenmaker gevonden, **Judocques Lammens**. Voor maken, leveren en herstellen van glazen aan de kerk van Winkel vanaf 8 april 1750 tot 21 mei 1751, dus iets meer dan een jaar, betaalt de ontvanger hem 4 £ 12 S 10 d.

Eindelijk is er nog eens gewoon metselwerk voor **Carel Bauwens**. Kosten 1 £ 10 S 6 d.

De meester smid van Winkel, **Jacobus Beeckman**, maakt wat ijzerwerk voor de kerk en rekent daarvoor 19 S 2 d op 27 mei 1753.

Voor het leveren van hout, maken en herstellen vraagt **Emanuel Jacobs** 4 £ 19 S 8 d.

Aan **Joannis van Acker**, timmerman, wordt 2 £ betaald om een ganse zomer gewerkt te hebben onder het doksaal van de kerk. Dagloners boden nu en dan ook hun diensten aan. **Lieven De Pape** krijgt 5 S om op 18 september 1751 één dag mortel gemaakt te hebben¹⁵.

BOLV, bij monde van ontvanger **Pieter Reyniers**, betaalt volgende rekeningen voor leveringen en werken voor en aan de kapel van O.L.V. ter Warande:

1 £ 10 S aan **Judocus Lambrecht**, meester glazenmaker, voor het maken van een venster;

15 S 10 d aan meester timmerman **Emanuel Jacobs** voor arbeid;

8 S aan timmerman **Pieter van Acker** voor het herstellen van een schilderij en de levering van een nieuwe lijst.

BHK ontvanger **Jacobus Marcquene** (is waarschijnlijk Marcquenie) ontsnapt aan bijkomende kosten.

¹⁵ Dit klopt niet met de gegevens in Bijlage 1. Een metsersdiender verdient 12 stuiver per dag of twee schellingen. Hier ontvangt Lieven De Pape echter vijf schellingen om één dag mortel te maken.

12. 1753-1755

De afgaande ontvanger Pieter van Acker wordt opgevolgd door **Pieter De Paepe**. De gecommiteerde van de prins van Izegem is Philippus Frans van Melckebeke, die aangeduid werd door de heer Cardinael, intendant van de prins. Ondertekenaars van de rekening, gepresenteerd op 15 mei 1755, zijn, behalve de ontvanger en de afgevaardigde, de baljuw M.I. van Renesse en de pastoor.

Het kosterschap blijft in handen van de familie Geiregat. De nieuwe koster is **Pieter Geiregat**, zoon van Pieter. Met de overleden Johannes en Dominicus erbij, is het duidelijk dat deze familie nauw verbonden was met de taak van koster.

Op 15 september 1753 vaardigt Keizerin Maria Theresia van Oostenrijk een plakkaat ofte edikt uit, waarbij de kerken gedwongen worden al hun gronden, bossen en meersen te verkopen. Dit brengt wel enkele ponden op.

1. **Pieter van Acker**, ontvanger in de periode 1751-1753, koopt een partij zaailand, groot 525 roeden¹⁶, in de Groenstraat te Wachtebeke, genaamd de eerste Hulbus. Daar de kerk slechts voor de helft eigenaar was van dit land, betaalt van Acker haar ook maar de helft van de prijs, nl. 15 ponden.
2. Jan Remi De Bisschop, secretaris van de schepenen van gedele van Gent, betaalt voor **Emanuel Jacobs**, de timmerman waarvan al meermaals sprake was, 26 £ 5 S, de helft van de koopsom van een partij zaailand, genaamd de tweede Hulbus, gelegen te Wachtebeke en 685 roeden groot. De andere helft van de koopsom komt toe aan de armen.
3. De derde Hulbus, een partij zaailand met een oppervlakte van 328 roeden eveneens te Wachtebeke, wordt ook gekocht door **Pieter van Acker**. De helft van de koopsom bedraagt 16 £, de andere helft komt toe aan de armen.
4. Een partij land en een partij hettingmeers (mager land), ond. 232 en 138 roeden groot, genaamd de vierde en de vijfde Hulbus, lagen ook in Wachtebeke. **Arnoudt Dierkens** betaalt 21 £ 5 S, dit is één helft van de koopsom, aan de kerk. De andere helft komt ook toe aan de armen.
5. Op dezelfde wijze betaalt **Andries Kips** voor de zesde Hulbus in Wachtebeke, met een oppervlakte van 337 roeden, de som van 20 £ aan de kerk. De andere helft gaat naar de armen.
6. Voor 18 £ 10 S koopt de voornoemde **Arnoudt Dierkens** nog een stuk land, gelegen in de Groenstraat te Winkel, groot 315 roeden. Dit land paalt aan bezittingen van het klooster van Wevelgem! Ook hier komt hetzelfde bedrag toe aan de armen.
7. Een partij zaailand, met de wel zeer eigenaardige naam “de grootte naelde”, liggende binnen Winkel en 662 roeden groot, wordt gekocht door **Carel van Waes**, die de helft van de koopsom, zijnde 27 £, betaalt aan de kerk.

¹⁶ 300 roeden is één gemet en één gemet is ongeveer gelijk met het Engelse “acre” dat 4.000 m² groot is. Eén roede is dus een 13,5 m² groot (waarschijnlijk vijf stappen in het vierkant).

8. Het volgende stuk land behoorde slechts voor één derde aan de armen. Twee derde van de koopprijs bedraagt 6 £ 13 S 4 d en dit geeft **Laureijs van Pottelberghe** aan de kerk voor 196 roeden.
9. De rendant ontvangt van **Jan De Jaegher de** som van 60 £ als koopsom van een partij land, gelegen in de Jodestraat, Voorwinkel genaamd, met een oppervlakte van 485 roeden.
Dit land behoorde volledig aan de kerk.
10. Voor 417 roeden land, ook gelegen in de Jodestraat, betaalt **Dominicus Geirgat** 59 £¹⁷.
11. In opdracht van timmerman **Emanuel Jacobs**, koopt secretaris De Bisschop uit Gent voor 36 £ een stuk land, genaamd “de Donck”. Het ligt te Winkel achter de Groenstraat en is 303 roeden groot.
12. **Arnoudt Dierkens** schijnt niet onbemiddeld te zijn, want hij betaalt 10 £ voor een stuk land, waarvan de andere helft toebehoort aan **Lieven De Bruijne**¹⁸. Dit is reeds de derde aankoop van Dierkens. Hij ligt in de omgeving van “het Groentien” en heeft een oppervlakte van 265 roeden.
13. In het kwartier “de Dampelingen” ligt een stukje land, 181 roeden groot. Het wordt verkocht voor 20 £ aan **Lieven Pieters**.
14. Van **Cornelis De Bruijne** ontvangt de rendant 6 £ 10 S, wat de koopsom is voor de helft van een partij land in de Groenstraat van 172,5 roeden.
15. De rendant zelf koopt een tweede stuk land, een partij hetting in de Smaldonkstraat groot 456 roeden, voor 34 £ 10 S.
16. In de vorige eeuw (de twintigste) was het nog de gewoonte dat de meersen in het huidige domein Puyenbroeck verpacht werden voor het hooi dat ze opleverden. Wie het meeste bood kreeg de meers. Ook in de achttiende eeuw is er sprake van maaimeersen. **Jaspaert van Evere** betaalde 10 £ voor een maaimeers van 288 roeden, gelegen in de hoek achter het dorp.
17. Een flinke partij land van 335 roeden, dat lag in de buurt van de Warande (op de weg van Winkel naar Wachtebeke) werd voor 7 £ 10 S verkocht aan **Francies Verheggen**.
18. Tot slot brengt “het cleen hulbusken”, 269 roeden groot en gelegen in Wachtebeke, 10 £ op, betaald door **Eustatius Geeraert**.

Er werden dus 6.598,5 roeden land ofte ongeveer 89.000 m² (8,9 ha) land verkocht. Verscheidene partijen behoorden maar voor de helft aan de H. Kruiskerk van Winkel. In werkelijkheid bezat de kerk slechts 4.694 roeden. Daarvoor ontving ze iets meer dan 404 £. Er waren veertien kopers in totaal. Carel van Waes met 662, Pieter van Acker met 853, Arnoudt Dierkens met 950 en Emanuel Jacobs met 988 roeden waren de voornaamste.

17 Reeds in 1749-1751 werd gemeld dat de koster Dominicus Geirgat overleden was. Het kan dus moeilijk zijn dat hij twee of drie jaar na zijn dood nog een stuk land koopt. Of gaat het hier over een familielid met dezelfde naam?

18 Dit zou de ontvanger kunnen zijn voor de periode 1735-1737.

In de twee jaren van dit boekjaar ontving **Jacobus van Nieuwenhuijse** weer hetzelfde bedrag als in de vorige jaren voor het jagen van de honden uit de kerk.

Glazenmaker **Judocus Lambrecht** strijkt 5 £ 15 S 8 d op voor het maken van drie nieuwe glazen vensters en voor het kuisen, herstellen en vastzetten van glas.

Voor het toeleggen van verscheidene, niet nader genoemde graven, vraagt **Carel Bauwens** 10 S.

Emanuel Jacobs, timmerman, ontvangt 4 £ 7 S 9 d voor het leveren van hout en nagels en voor het overeenstemmende timmerwerk.

In 1750 had een zekere **Andries Tacq** twee “passéen” naast het tabernakel en twee “bovenpasséen” gemaakt en daarbij het pavillioen hersteld en er een ronde lijst voor gemaakt, wat alles samen 1 £ 4 S 6 d kostte¹⁹.

Pieter van Mensbrugge, die getrouwd was met de weduwe van Dominicus Geiregat, leverde witte was aan de kerk en twee flambeeuwen. Na aftrek van de oude was die hij gerecupereerd had, bleef er nog 1 £ 12 S 8 d te betalen.

Ontvanger **Lieven Kips**, van BOLV, heeft volgende uitgave: 15 S 6 d aan **Judocus Lambrecht**, meester glazenmaker, voor levering, herstelling en vasetten van glazen vensters van de kapel. Van de Broederschap van het H. Kruis, met ontvanger **Jacobus Pollet**, krijgt dezelfde Lambrecht nog 3£ 2d voor levering van negen nieuwe glazen vensters en uitgevoerde herstellingen voor en in de kerk.

13. 1755-1757

De heer Cardinael, intendant van de prins van Izegem, vaardigt nu de heer Marinus Dumon af om bij de voorlegging van de rekening door ontvanger **Pieter Willems** aanwezig te zijn. Dit gebeurt op 26 mei 1757. Bijkomende ondertekenaars zijn zoals gewoonlijk de pastoor en de baljuw M.I. van Renesse. De voorgaande ontvanger, Pieter De Paepe, heeft 13 £ 7 S 10 d 6 meer uitgegeven dan ontvangen.

Jacobus van Nieuwenhuijse, de schrik van de honden, was weer van de partij. Een nieuw verschijnsel is dat de onderpastoor geld voorschiet. Zo hier voor het herstellen van de glazen en het leveren van twee pastorelen: 1 £ 12 S 8 d.

De meester tegel- en schaliedekker, **Engel Roosen**, is intussen overleden, maar zijn **weduwe** zet de zaak voort en levert duizend schaliën en tweeduizend schalienagels. Met drie dagen arbeidsloon en “**drinckebier**” van de knecht, komt de rekening op 3 £ 2 S 4 d.

Dit is een belangrijk jaar voor het bouwkundig erfgoed van de kerk. De Broederschap van O.L.V. komt tussen in de kosten voor het leggen van **een nieuwe vloer in de kerk**. **Lieven van Belle** is ontvanger van de Broederschap van O.L.V. Hij betaalt aan pastoor van Bogaert 4 £, bedrag dat de pastoor voorge-

¹⁹ Wat met “passéen” en “pavillioen” bedoeld wordt, is ons onbekend.

schoten heeft voor het betalen van verschillende arbeiders voor het leggen van de vloer. **Danneel Van Keirckhove**, meester metselaar te Sint-Amands, ontvangt 112 £ voor het leveren van vloerstenen, voor diensten en voor arbeidsloon. Voor “**drinckebier**” aan arbeiders en werklui die de nieuwe vloer leggen, krijgt **Francies Naudts**, 3 £ 19 S 9 d²⁰. Meulestede was een centrum waar Winkel geregeld iets kocht. **Roelandt Stevens** levert 28 zakken kalk en rekent daarvoor 3 £ 8 d.

Voor zo'n groot werk moest iedereen een bijdrage leveren. De Broederschap van het H. Kruis, met **Lieven van Hecke** als ontvanger, betaalde 95 £ aan de pastoor tot betaling van presserende schulden bij het leggen van de nieuwe vloer en nog eens 2 £ om de werklui te betalen.

14. 1757-1759

De voorlegging van de rekening gebeurt met dezelfde personen als voor 1755-1757, behalve dat de ontvanger nu **Pieter De Vilder** is en de datum 31 mei 1759. Ook nu heeft de voorgaande ontvanger, Pieter Willems, meer uitgegeven dan ontvangen, namelijk 21 £ 1 6 S 5 d 6.

Carel Boelens, de nieuwe glazenmaker, ontvangt voor het herstellen van de glazen 3 £. Een andere glazenmaker, **J.G. Lambrecht** van Lokeren, vraagt 6 £ 5 S 8 d voor arbeid en levering voor de glazen vensters van de kerk. Hij wordt betaald door de Broederschap van het H. Kruis.

Niet nader genoemd metselwerk aan de kerk en het toeleggen van enkele graven brengen **Carel Bauwens** 1 £ 10 S 6 d op.

Smid **Jacobus Beeckmans** ontvangt 14 S voor de levering van wat ijzerwerk.

Er is heel wat timmerwerk in de kerk. **Emanuel Jacobs** levert hout, delen en nagels en werkt verscheidene dagen aan de herstelling van banken, de treden van het altaar, het blok van O.L.V. en de kast onder de toren. De ontvanger betaalt hem 4 £ 18 S 6 d.

De Broederschap van Onze Lieve Vrouw heeft veel kosten. Ontvanger **Joannes Herman** krijgt verschillende rekeningen i.v.m. de kapel: 14 £ aan de pastoor voor het betalen van arbeid bij het schaliedekken; 1 £ 10 S eveneens aan de pastoor voor herstellingen gedaan door **Jan Baptiste Simoens** te Gent; 9 £ 9 S 7 d aan schipper **Pieter De Vilder**, voor vracht en leveringen; 12 S aan meester smid **Jacobus Beekmans** voor levering en arbeid voor verscheidene ijzerwerken; 2 £ 8 S 4 d aan meester timmerman **Judocus Schatteman** voor verscheidene leveringen en arbeidsloon. **Joannes Ijssebaert**, ontvanger van de Broederschap van het H. Kruis, geeft op 3 juli 1758, 3 £ 13 S 4 d aan de pastoor, als terugbetaling van het voorschot door de pastoor verstrekt om daarmee verscheidene werklieden te betalen.

20 3 £ 19 S 9 groten of deniers (= 478,5 stuivers) wat overeenstemt met 191,4 liter bier.

14^A. 1759-1761

Deze jaren ontbreken in de rekeningen van de kerk. De Broederschap van O.L.V. echter heeft in deze periode 25 £ 13 S 4 d gegeven aan pastoor P. van Bogaert, om daarmee **Portois** te betalen voor het maken van het houten beschot in het koor van de kerk. De ontvanger **Jacobus Joannis De Bruijne** belastte zich met die taak. De H. Kruis Broederschap neemt ook een deel van de lasten op zich. **Guillielmus Schelstraete**, de ontvanger, overhandigt aan de pastoor een som van 12 £ 16 S 8 d om een deel van de kosten van het houten beschot in het koor van de kerk geplaatst door baas Portois, te betalen.

15. 1761-1763

De ontvanger voor de periode 1761-1763 was **Bartholomeus Cornelius van Waes**. Hij gaf 29 £ 2 S 11 d 6 d meer uit dan hij ontvangen had²¹. De rekening 1761-1763 wordt op 19 mei 1763 door de nieuwe ontvanger, **Jan De Pape**, gepresenteerd aan dezelfde personen van de vorige jaren, op de baljuw na, die nu Franciscus van den Hende heet. Voor het eerst sinds lang ondertekent de deken van Hulst, P.F. Van Overloop, ook nog eens.

De **weduwe van Engel van Roosen** en haar zoon **Pieter De Conninck**, beiden uit Gent, vragen 5 £ 9 d voor levering van nagels en gedane arbeid door hun knechten voor het herstellen en verleggen van schaliën op de toren en het dak van de kerk²². Voor een keer is de rekening van dit werk bewaard gebleven²³. Een knecht

21 "d" staat voor "deniers" = 0,5 stuiver.
22 Hoe Pieter De Coninck de zoon kan zijn van de weduwe van Engel Roose is ons een raadsel. Hij kan natuurlijk een kind zijn uit een vorig huwelijk.
23 Rekening (Uit "74. Leveringen en reparaties aan de kerk, 1686-1762")
Ghevrocht ende ghelevert door de Wede van Engel Roosen Ende Pieter De Coninck haren sone meester tichel ende Schailedecker ten Diensten van de Parohie (sic) kercke van Wijnckel Door ordens van Den Eerw héer Pastor als volgt

	£	S	d
Den 15 8ber 1 7 5 9			
Jan blansaer knecht vijf dagen en een quaert	1	1	0
Jan hauwestijn knecht vijf dagen en een quaert	1	1	0
Francis cnape vijf dagen en een quaert	0	12	3
dito 2000 vier ponders	0	5	0
dito getrocken loodt 0,6 gr(oten)	1	1	0
Den 29 dito Jan blansaer vijf dagen	1	0	0
Den 5 9ber Joseph neckaert knecht drij dagen	0	12	0
Jan hauwestijn drij dagen	0	12	0
Jan blansaer knecht drij dagen	0	12	0
Francis cnape drij dagen	0	7	0
Dito 1000 vierponders	0	2	6
Somme	7	5	9

Den 5 9ber en hebbe de drij knechten met den Cnape maer drij dagen op de kercke en ander drij dagen slaet op den toren dit billiet is alsoo in gegeven hier op ontfangen van den ontfanger vijdt (?) over leverijngje van 700 schaillien vervrocht op den toren van de heer ontfanger Doorseele over de thienessers (?)

700 schaillien	1	11	6
300 schaillien	0	13	6
	2	5	0

verdiende toentertijd vier schellingen per dag en een knape (*metserdiender*) 2 1/3 schellingen²⁴.

Het glas heeft weer schade geleden. **Albertus Ponsijnck**, een nieuwe meester glazenmaker, ontvangt 2 £ 6 S 8 d voor het kuisen en herstellen van de glazen vensters in de kerk.

Met het toeleggen van de graven in de kerk van de mensen die de laatste twee jaren gestorven zijn en met enig metselwerk verdienen **Carel Bauwens** en zijn zoon **Jacobus Bauwens** 1 £ 2 S. Ook hier is de rekening bewaard gebleven, waardoor we weten wie er in de voorbije twee jaren begraven zijn: **Joannes De Paepe**, zijn kind, de **huisvrouw van Lieven du Pon**, de **huisvrouw van Joannes Colpaert**, **Joannes Willems** en **Immanuel Ignatius Jacobs**.

Pastoor van Bogaert had geregeld geldzorgen; dit blijkt uit het volgende.

In 1761 (ook reeds in 1760) wordt door een zekere **Portois** in het koor van de kerk een “boiserie” (houten beschot) geplaatst. Die kost 25 £ voor levering van hout en arbeidsloon. De pastoor had blijkbaar geen geld en de rekening wordt betaald door **Frans Naudts** op 11 juli 1761²⁵. Portois tekent een bewijs van ontvangst. Op dezelfde dag wordt een schuldbekentenis aan Frans Naudts²⁶, ingezetene van Winkel, opgemaakt. In deze akte staat “...dat de ghemelde kercke onvoorsien is

23 Ontfaen den inhoud desen 14 augustus 1761 van jan de paepe ontfanger van de kercke van wijnckel de wede-
we van engel roosen

Mij present P(etrus) van bogaert Pastor

Hieruit blijkt dat knechten 4 schellingen per dag verdienen en “cnapen” of metserdienders 2 1/3 schel-
lingen per dag.

24 Dit stemt overeen met het loon vermeld in Bijlage 1. Een metserdiender verdiende volgens de tabel 12 stui-
vers ofte twee schellingen per dag.

25 Frans Naudts was ontvanger van de Broederschap van O.L.V. van 1741 tot 1743 en ontvanger van de
Broederschap van het H. Kruis van 1761 tot 1763.

26 **Map 74. “Leveringen en reparaties aan de kerk, 1686-1762”.**

Schuldbekentenis aan Frans Naudts 1761

Alsoo Sr Frans nauts insetenen der prochie van Wijnckel heeft verschotten ende betaelt over de kercke vande
selve prochie de somme van vijftewintigh ponden grooten wisselgelt over tmaecken de Boeserie inde
voorn~ kercke per quitantie vanden **elfsten Julij 1700 eenensestigh** ende dat de ghemelde kercke onvoor-
sien is van penninghen om de voorseijde somme aen hem nauts te restitueren, soo verclaeren ende beloven
bij desen d'ondergheteckende heer ende meester petrus van Bogaert pastor der voorgeschreven prochie
midtsgaeders de moderne kerckmeesters vande selve kercke daervoreen emmers de voorn~ somme van vijf-
entwintigh ponden grooten wisselgeldt inde gheciteerde sinne qualiteit te ghelden ende betaelen aen ende
ten profijcte vanden voormelden nauts ofte de gonne sijn actie acquirerende eene erfelijcke rente van een
pondt grootte wisselgheldt tsiaers sijnde den penninck vijftewintigh daer van het eerste jaer sijnen cours
ende Inganck ghenomen heeft den voorseijden elfsten Julij seventhien hondert eenensestigh, vallen ende ver-
schijnen sal ten ghelijcken daeghe anno seventhien hondert tweeensestigh ende alsoo voorts van Jaeren te
Jaere totte lossinghe emmers restitutie vande voorgheroerde somme van vijftewintigh ponden grooten
wisselgheldt, belovende d'ondergheteckende in hunne voorn~ qualiteit beth voorts t'allen tijden ende wij-
len dies ansocht de voorschreven lossinghe ofte restitutie te doen, ende bij ghebreke van dien de voorseijden
capitaele somme te besetten ende hijpothequeren op souffisante dobbel anterieure hijpothecque ende in cas
van t'selve beseth daer van ten coste vande ghemelde kercke over te leveren aen hem nauts behoorelijke
brieven van constitutie In forma, verbindende tot volcomminghe van aldien d'ondergheteckende inde
voorn~ hunne qualiteit de ghemeene middelen van de selve kercke, met renunchiatie aen alle exceptien ende
weisen die hun in contrarien van desen sauden moghen te baete commen ende wel namentlijk aen d'exceptie
van non ghetelden ghelde, ende verders onder d'obligatie ende verbant als naer rechte actum den ne-
ghesten november seventhien hondert eenensestigh.

P. van Bogaert Pastor te Winkel

van penninghen om de voorseijde somme aen hem Nauts re restitueren...” en dat pastoor Petrus van Bogaert en zijn kerkmeesters beloven de 25 £ terug te betalen op 11 juli 1762 samen met een rente van één pond ofte 4%. Ondanks het feit dat een verlenging van de lening voorzien is in de akte van jaar tot jaar, legt Naudts een klacht neer tegen de pastoor voor niet-betaling van de 25 £. Op 2 december 1762 krijgt hij een brief van de raadslieden van de keizerin, koningin, aartshertogin, ... Maria Theresia i.v.m. zijn klacht. Blijkbaar heeft dit het verwachte effect, want op 8 december 1762 ondertekent Frans Naudts een ontvangstbewijs²⁷, waarin hij verklaart dat hij uit de handen van de ontvanger Jan de Paepe 25 £ ontvangen heeft uit naam van pastoor van Bogaert. Er wordt in totaal 1 £ 10 S meer betaald voor de interest van één jaar, vier maanden en achtentwintig dagen en voor het opstellen van documenten.

Lieven De Muelenaere, ontvanger van BOLV, hoeft dit jaar niets te betalen voor kapel of kerk. Idem voor Francies Naudts, rendant van de BHK.

16. 1763-1765

De presentatie van de rekening door de aanblijvende ontvanger **Jan De Pape** op 23 mei 1765, ziet dezelfde personen ondertekenen als de vorige keer, behalve Philippus Frans van Melckebeke, afgevaardigd door de intendant, de heer Cardinael.

Weer is er meer uitgegeven dan ontvangen. De overschrijding is 105 £ 6 S.

Albertus Ponsynck, glazenmaker, ontvangt een niet nader genoemde som voor het kuisen en herstellen van glazen vensters in de kerk.

Jan De Pape betaalt aan **Caerel Bauwens en zijn zoon Jacobus Bauwens**, een som van 9 S voor arbeid in de kerk van metselen en toeleggen van graven van mensen die de laatste twee jaar gestorven zijn.

De onderpastoor ontvangt 6 £ voor geld dat hij voorgeschooten heeft voor het kopen van een lamp bij een zekere **A. Mager**.

Nu en dan gebeurt het dat er enig schilderwerk aan de kerk gedaan wordt. Deze keer echter is het grondig. Voor 27 £ 3 S 4 d zorgde ene **H. Lotu** ervoor dat de kerk gewit en geasgrauwd werd, levering van kalk, blauwsel en stellingen inbegrepen.

27 Map 74. “Leveringen en reparaties aan de kerk, 1686-1762”.

Ontvangstbewijs van Frans Naudts 1762

Ontfaen bij mij onderschreven uijt D’handen van Jan de paepe betaellende over den Eerweirdighen heer pastor eerst eene somme van vijfventwintigh ponden wisselgelt over den aflos van t’ cappittael van eene obligatie verkent bij den heer pastor in daete den elfsten Julij 1700 eenentsestigh midtsgaeders over een jaer vier maenden en achtentwintigh daegen Raete als mede over het stellen ne~ form~ ende segel van het origeneel bedraegen~ t saemen beloopt tot een pont vijfthien schellingen wisselgelt sonder presudictie van costen van t’ beteek ende waarmede dock ingetrocken is dordonnantie ende quitantie van portois met belofte vanden origineelen obligatie brief over te leveren binnen den teijt van acht daeghen actum desen 8 Xbre 1700 tweeentsestigh

TSaemen 26 £ 10 S 0 d wisselgelt

(get.) Frans Naudts en Pr

Langzamerhand beginnen de vertrouwde namen te verdwijnen. **Judocus Schatteman de jonge**, timmerman uit Winkel, herstelt het oxaal (*hoogzaal*) in de kerk. Hij levert hout, nagels en ijzerwerk en arbeid. Het uitbetaalde bedrag wordt niet vermeld.

18 S 6 d worden aan de pastoor betaald om gedurende twee jaar het koperwerk van de kerk te laten schuren en twee zakken kalk geleverd te hebben.

Tot slot ontvangt **Johan van Acker**, meester timmerman te Winkel, 2 £ 1 S 10 d, voor herstellingen aan de kerk.

De Broederschap van O.L.V. is weer vrijgevig want haar ontvanger, **Joannes Colpaert**, betaalt, nog altijd in verband met het houten beschot, 6 £ 7 S 4 d aan pastoor P. van Bogaert. De BHK, ontvanger **Pieter Braempt**, komt weer niet tussen in de kosten.

16^A. 1765-1767

Ook deze periode is niet terug te vinden in de kerkrekeningen. De Broederschap van O.L.V. heeft nog iets bewaard. De ontvanger van de broederschap, **Jacobus Joannis De Bruijne**, geeft, op bevel van mijnheer pastoor, 10 £ aan de ontvanger van de kerk, **Jan De Paepe**, om het witten van de kerk en de kapel te betalen. **Lieven Kips** levert 26 eiken voor 15 S en **Philippe François Lippens** uit Moerbeke ontvangt 3 S 4 d voor het leveren van vier linden, die door de rendant geplant werden voor en naast de kapel ter Warande. De Broederschap van het H. Kruis met haar ontvanger **Joannes Baptista Braemt**, moest niets betalen.

17. 1767-1769

De presentatie van de rekening gebeurt op 11 mei 1769 door de ontvanger, die nog altijd **Joannes De Paepe** is. De baljuw **Louis van Berge**, schout van het ambacht Assenede en pastoor van Bogaert zijn aanwezig. Er is blijkbaar geen afgevaardigde van de prinsen van Izegem. Ondertussen heeft een prinses overgenomen. P.F. van Overloop, deken van Hulst, ondertekent mee.

Het kostersambt wordt opgenomen door de **weduwe Pieter Geiregat**.

Voor deze twee jaren zijn er blijkbaar bijzonder weinig werken aan de kerk. Enkel **Jacobus Bouwens** (sic), metser, ontvangt 1 £ voor wat metselwerk en het toelagen van de graven. Schijn bedriegt echter want de rekeningen van de Broederschap van O.L.V. tonen grote uitgaven. Dit jaar, kort voor pastoor P. van Bogaert zijn dood, moet één van de hoogtepunten uit zijn leven geweest zijn. Heer **Philippus Alexsius Fransies Nijs**, beeldhouwer van Hare Koninklijke Hoogheid Maria Theresia van Oostenrijk, ontvangt uit de handen van ontvanger **Pieter van**

Waes, 125 £ voor het maken en oprichten van een **nieuw altaar van Onze Lieve Vrouw** in de parochiale kerk van Winkel. Zijn knechten worden 10 S 6 d rijker met het oprichten van het altaar en **Jan van Acker** vraagt 10 S 10 d om het oude altaar met beelden van Winkel naar Temse te voeren met wagen en paarden. De rendant vraagt voor hetzelfde werk 1 £. **Gillis Hinevaert** haalt en vervoert het nieuwe altaar met zijn schip van de parochie van Lokeren naar Winkel en krijgt daarvoor 1 £ 19 S 8 d.

Ontvanger **Jacobus Marquenie** van de BHK hoeft niets te betalen.

18. 1769-1771

De nieuwe ontvanger, **Pieter Colpaert**, legt op 16 mei 1771 zijn rekening in handen van de heer **Jan Baptista Clé**, afgevaardigde van de prinses van Izegem. Aanwezig zijn verder nog **Louis vanden Berghe**, baljuw en schout van het ambacht Assenede, de pastoor **Petrus van Bogaert**. Bij de ondertekening merken we dat pastoor van Bogaert vervangen wordt door de onderpastoor, **J. De Waeghenaere**. Was pastoor van Bogaert dan al overleden of zo ziek dat hij niet meer kon deelnemen aan de bijeenkomst? Deken **P.F. van Overloop** is nog altijd van de partij.

Jacobus Bauwens, ondertussen meester metser geworden, ontvangt 1 £ 6 S 2 d voor het toelagen van de graven van de mensen die de voorbije twee jaren gestorven zijn.

Niet alleen aan de kerk was er werk. Ook aan de ruimte errond werd aandacht besteed. Zo ontvangen **Joannes vande Voorde** en consorten 2 £ 2 S voor het vlak maken van het kerkhof en het planten van bomen er op. Volledigheidshalve vermelden we dat het hier gaat om olmen. **Pieter Cornelis Duijck** levert ze en vraagt er 13 S 4 d voor.

De nieuwe glazenmaker, **Albertus Ponsingh**, treedt ook nog eens op en krijgt 3 £ 6 S 8 d voor herstelling aan glas.

De BOLV betaalt 41 £ 13 S 4 d aan meester **Jan Bap^e Lenox** en meester **Henricus Phlipaert** voor het marmeren en vergulden van het altaar van O.L.V. met de beelden van de H. Rochus en de H. Barbara. De ontvanger **Joannes Kips** bestempelt zichzelf als “**ontfangere van den autaar van onse Lieve Vrouwe binnen de prochie keircke van Winckele ende capelle te Waerhande...**”. Aan **Judocus Schatteman** de jonge, meester timmerman, geeft hij nog 1 £ 3 S 4 d voor het leveren van het nodige hout en het oprichten van een stelling om het altaar te marmeren. Ook nu komt ontvanger **Jacobus Marquenie** van BHK niet aan bod met betalingen.

BESLUIT

Samenvattend kan worden gezegd dat vooral de timmerlui, de metselaars en de schaliedekkers zwaar op het budget van pastoor Petrus van Bogaert drukten. De andere beroepen, glazenmakers, loodgieters, schilders en vooral de smeden wierpen minder gewicht in de schaal.

Gedurende de ambtstermijn van pastoor van Bogaert kwamen volgende **glazenmakers** aan bod: François Buijschaert (1731-1734), Judocus Lambrecht uit Lokeren (1734-1755), Judocus Lammens (1751-1753), Carel Boelens (1757-1759), J.G. Lambrecht (1757-1759) en Albertus Ponsynck (1761-1771). Ze ontvingen in die veertig jaar samen **79 £ 3 S 8 d.** Judocus Lambrecht was eenentwintig jaar lang de vaste stielman. Na 1755 werd het een beetje zoeken, tot A. Ponsynck de fakkel overnam..

De **loodgieters** Thomas Neetesone en Frans De Coninck, beiden uit Gent, werden **44 £ 13 S 7 d.** uitbetaald. Ze komen echter maar drie keer in actie in de periode 1731-1737.

De **metselaars** Carel Bauwens (1731- 1765) en zijn zoon Jacobus (1767-1769), de leveranciers Roelandt Stevens (1731-1757) uit Meulestede en Danneel van Keirckhove uit Sint Amands (1755-1757), vroegen in totaal **131 £ 8 S.** Daarin zit de zware post van het leggen van een nieuwe vloer in de kerk. Voor alle kleine werken werd steeds beroep gedaan op de familie Bauwens.

De **schaliedekkers** Lucas Pijn (1733-1741), Gillis De Keyser (1739-1741) en Pijns opvolger Enghel Roose en zijn weduwe (1743-1763) kregen samen **111 £ 12 S 4 d.**

De **schilders** of misschien beter de witters of kalkers komen maar tweemaal aan bod. H. Lotu (1763-1765) en een onbekende (1765-1767). Aan hen werden **37 £ 3 S 4 d** betaald. Voor het mameren en vergulden door echte schilders werd **41 £ 1 S 4 d** gevraagd door Jan Bapte Lenox en Henricus Phlipaert.

De **smid**, Jacobus Beeckmans (1733-1759), heeft weinig werk en telkens maar voor kleine bedragen. Hij ontvangt in al die jaren slechts **5 £ 13 S.**

De **timmerlui** tenslotte, Jaspaert Schatteman (1731-1733), Jan van Acker (1731-1765), Emanuel Jacobs (1731-1759), de baas van Sint Amands (1747-1749), Pieter van Acker (1751-1753), Andries Tacq (1753-1755), Judocus Schatteman (1757-1771), Portois (1759-1765: houten beschot) en Philippus Alexsius Fransies Nijs (1767-1769: nieuw altaar O.L.V. in de kerk), met twee zware rekeningen van Nijs (125 £) en Portois (69 £ 17 S 4 d), halen een totaal bedrag van **279 £ 15 S 1 d.** Emanuel Jacobs was de vaste timmerman van de kerk. Zijn opvolger was

Judocus Schatteman, waarschijnlijk verwant aan de eerste timmerman, Jaspaert Schatteman.

Hoogtepunten tijdens het ambt van pastoor van Bogaert waren:

- 1729 en volgende jaren: een nieuw schaliedak voor de kerk;
- 1731-33 inhalen van de voet van het H. Kruis;
- 1733-35 zitbanken voor de BHK in de kerk;
- 1735-37 schenking van een kapitaal met 30 £ rente door Marie Haeck;
- 1745-47 schenking 33 £ door de pastoor zelf;
- 1749-51 schenking 50 £ door Arnaut Dierkens;
- 1753-55 verkoping van gronden, wat 404 £ opbracht;
- 1755-57 nieuwe vloer;
- 1759-61 houten beschot in het koor door Portois;
- 1767-69 nieuw altaar van O.L.V.
- 1769-71 marmeren en vergulden van het altaar van O.L.V.

G. Hoebeke

BIBLIOGRAFIE

De gegevens voor het artikel

“De kerk te Sint-Kruis-Winkel onder pastoor Petrus van Bogaert (1731-1771)”

werden gehaald uit volgende archieven berustend bij het ARAG, Geeraert Duivelsteen te Gent. Enkel de mappen in het vet werden geraadpleegd.

ARCHIEVEN OOST-VLAAMSE KERKFABRIEKEN - SINT KRUIS-WINKEL

II. KERKARCHIEF

A. KERKFABRIEK

1. BOEKHOUDING:

1 – 67 Kerkrekeningen 1594-1793

2. GOEDEREN:

71 Schenkingen aan de kerk en armendis, 1736-1751

74 Leveringen en reparaties aan de kerk, 1686-1762

76 Testamenten, 1652-1793

B. BROEDERSCHAPPEN

1. BROEDERSCHAP VAN O.L.V.:

78-86 Rekeningen, 1634-1793

2. BROEDERSCHAP VAN HET H. KRUIS

89-131 Rekeningen, 1629-1793

132 H. Kruisaltaar, losse stukken, 1681-1749

C. ARMENKAMER

133-158 Armenrekeningen, 1600-1793

162 Pachten, renten, 1663-1750

163 Schuldbrief, 1659

165 Diverse stukken, 1683-1769

=====

De gegevens voor Bijlage 1

“Rekenmunten en handmunten, bezette en onbezette renten, en drinkebier”
werden gehaald uit:

Manuscript **Ma 664** in de Handschriftenzaal van de Centrale Bibliotheek te Gent.
“Tarif der Goude en Silvere Specien met hunne Evaluatien volgens de laeste Placcaeten

Tot gerief van het Public in Ponden Schellingen Grooten Wissel-gelt en courant,

soo oock in Guldens Stuyvers Deniers soo in Wissel-gelt als courant, beginnende
van een tot duysent
Tot Brugge
Bij Pieter De Sloovere, gesworen Stadts-drucker
MDCCLV
(48 blzn 8°)”

SCHOLLIERS (E.), “Remuneratiemodellen bij loontrekkenden.”, in: Hilde COP-
PEJANS-DESMEDT [ed.], *Histoire économique de la Belgique. Traitement des
sources et états des questions. Actes du colloque de Bruxelles 17-19 nov. 1971 (Ve
et VIe sections)*, Archives et Bibliothèques de Belgique, numéro spécial 10,
Brussel, 1973.

VANDENBROEKE (C.), “Werkinstrumenten bij een historische en sociaal-eco-
nomische synthese 14de – 20ste eeuw”, in: “*Arbeid in veelvoud – Een huldeboek
voor Jan Craeybeckx en Etienne Scholliers*”, Brussel, VUB Press, 1988.

BIJLAGE I

REKENMUNTEN EN HANDMUNTEN, BEZETTE EN ONBEZETTE RENTEN, EN DRINKEBIER

Heden ten dage wordt er geprotesteerd tegen de euro met zijn overvloed aan lastige munt-stukjes van 1, 2, 5, 10, 20, 50 cent en 1 en 2 euro, maar dit is niets in vergelijking met de tijd van pastoor Petrus van Bogaert (1731-1771). Toen moest er onderscheid gemaakt worden tussen **handmunten** en **rekenmunten**.

Handmunten waren echte muntstukken, waarmee men betaalde, en dat waren er heel wat. In een boekje (uit 1755) werden volgende gouden en zilveren munten opgenoemd²⁸:

- dobbel souvereyn (*vgl. met de oude Engelse munt "sovereign"*)
- souvereyn
- noaille
- Louis met het Cruys van malte (*Malthezer kruis*)
- Guinée (*vgl. met de oude Engelse munt "guinea"*)
- Goude Louisen ofte Vertugadin
- Albertinen
- Ducaeten, van Haere Majesteit de Keyserinne, die van den tegenwoordighen Keyser, als mede die van de Aers(*sic*)-hertogen Albertus en Isabella en de gonne van de Vereenigde Provintien
- Gouden Louis ofte Mirliton
- Quadruple niet gecordonneert
- Dobbelt Pistole van Vranckryck
- Pistolen van Vranckryck
- Nieuwen Ducaton van de Koninginne
- Halven Ducaton van de Koninginne
- Ouden Ducaton met de Waepens van Spagnien, en de Aerts-hertogen, de Reyders van Hollandt en Ducatons van Luyck
- Silvere Croonen van haere Keyserlycke en Koninglycke Majesteit
- Silveren Schildt met dry Kroonen
- Patacons Palm-tacken
- Kleine patacons van Navarre// Andere kleyne Patacons
- Patacons met double JL (dubbele L, rug aan rug)
- Patacons van Vranckryck, Hollandt ende van Luyck// De Daelders met het Cruys van Bourgogne van herrewaerts over

28 Manuscript Ma 664 in de Handschriftenzaal van de Centrale Bibliotheek te Gent.
"Tarif der Goude en Silvere Specien met hunne Evaluatien volgens de laeste Placcaeten
Tot gerief van het Public in Ponden Schellingen Grooten Wissel-gelt en courant, soo oock in Gulden^s
Stuyvers Deniers soo in Wissel-gelt als courant, beginnende van een tot duysent
Tot Brugge
Bij Pieter De Sloovere, gesworen Stadts-drucker
MDCCLV
(48 blzn 8°)"

- ° Carambolen
- ° De quarten van den Ducaton – De achtste van den Ducaton – Den Schelling
- De Stucken van 5 stuyvers – De Stucken van 3 Stuyvers – De Stucken van
thien Oorden courant

Dit zijn 38 muntstukken en varianten. Op te merken valt dat deze munten hun waarde haalden uit het gewicht aan goud of zilver dat ze hadden.

Rekenmunten waren geen echte munten, maar rekeneenheden waarmee de kosten van werken of aankopen aangeduid werden en de boekhouding met haar ontvangsten en uitgaven gehouden werd. Deze rekenmunten zouden ten tijde van keizer Karel de Grote echte munten geweest zijn²⁹. Ook hier was de toestand ingewikkeld. Er waren namelijk twee stelsels rekenmunten.

Vóór het verschijnen van een “order” van de Raad van Financiën in 1755 waren dat:

- ° enerzijds “ponden grooten³⁰ – schellingen grooten – deniers”
- ° anderzijds “guldens – stuivers – deniers”.

Nà het verschijnen van het order, moest het woord “deniers” vervangen worden door het woord “oorden”. De nieuwe stelsels waren dan:

- ° ponden – schellingen grooten – oorden
- ° guldens – stuivers – oorden.

Pastoor van Bogaert heeft tijdens zijn ambt (1731-1771) dus twee versies (1731-1755 en 1755-1771) van twee stelsels rekenmunten gekend.

Bovendien moest de pastoor ook de waardeverhouding tussen de rekenmunten kennen.

1 pond = 20 schellingen grooten = 240 deniers of grooten

1 schelling grooten = 12 deniers of grooten

1 denier of groote (gr) = 12 penningen

1 penning

1 gulden = 20 stuivers

1 stuiver = 2 deniers

1 denier

1 pond = 6 gulden = 120 stuivers = 240 deniers

1 schelling = 0,3 gulden = 6 stuivers

1 denier = 0,5 stuiver

²⁹ Mondelinge mededeling van drs. T. Lambrecht (UG - Vakgroep Nieuwe Geschiedenis) op 29 maart 2004.

³⁰ In het artikel wordt meermaals gesproken van “pond grooten courant gheldt”. Het “pond grooten” was de rekeneenheid die in Vlaanderen gebruikt werd. Het was meer waard dan de ponden Par(isis) en de Doornikse ponden. Drs. T. Lambrecht, hierboven vermeld, geeft in een e-bericht van 2 maart 2005 hierover de volgende uitleg:

“Ponden grooten courant ghelt” is zeker niet in tegenspraak met zichzelf. Het pond groten was de rekenmunt die men in Vlaanderen hanteerde. Afhankelijk van het feit of men de oude of nieuwe koers gebruikte voegde men daaraan “wisselgeld” of “courant” toe. Het pond groten is de rekenmunt, wisselgeld of courant duidt op de koers die men hanteerde. In rekeningen komen meestal beide voor. Renten bv. werden meestal aangeduid in wisselgeld, maar werden in de rekeningen omgezet naar courant.”

Daarmee was de kous nog niet af. In de kerkrekeningen is er sprake van “sterck ghelt of wisselghelt” en “courant ghelt”. In 1690 was er een devaluatie van de rekenmunten gekomen, die echter niet aanvaard werd door de handelaars. Zo kwamen dan in de boekhoudingen het “**courant ghelt**” dat de devaluatie volgde en het “**sterck ghelt of wisselghelt**” dat de devaluatie niet volgde en op de oude koers bleef. De koers was **6 £ sterk geld = 7 £ courant geld**. Vanaf 1740 werd een pond sterk geld zeker “een pond groot” genoemd.

In de kerkrekeningen komen meermaals de uitdrukkingen “besette rente” en “onbesette rente” voor. Een “**besette rente**” slaat op een lening met een onderpand onder de vorm van onroerend goed, een soort hypotheek. Een “**onbesette rente**” daarentegen sloeg op een lening zonder onderpand. Dit was een soort “**obligatie**”, die aangegaan werd voor een beperkt aantal jaren. Indien de schuldenaar de rente niet kon betalen, was het mogelijk dat de onbezette rente omgezet werd in een bezette rente, dus dat onroerend goed van de schuldenaar als onderpand genomen werd.

Geregeld duikt in de rekeningen de term “**drinkebier**” op, altijd gekoppeld aan uitgevoerd werk, vooral van metselaars en schrijnwerkers of timmerlieden. Ons vermoeden was dat dit voor een deel vergoeding was voor geleverd werk. Het was ook mogelijk dat, gezien het risico op besmet drinkwater, de werklui bier kregen. Ook hier bleek drs. T. Lambrecht de redder in de nood. Hij bezorgde ons een artikel van de hand van Etienne Scholliers³¹, waarin het volgende voorkomt i.v.m. “drinkebier”.

“Over het ‘**drinckenbier**’ – later ook ‘drinkgeld’ – worden we eerst in de 18de eeuw uitvoerig ingelicht alhoewel het ook vroeger moet bestaan hebben. Wellicht werd het eerst dan gereglementeerd en secuur berekend. In de rekeningen komen sporen voor vanaf 1670. De klant levert het bier in natura of betaalt in speciën de tegenwaarde hiervan aan de meester die dan het bier aan zijn knechten bezorgt. In 1756 klagen de Gentse timmerlui en metselaars dat de meesters slecht bier leveren, daarom zal voortaan de klant voor het bier zorgen of de tegenwaarde hiervan, twee stuivers per dag, rechtstreeks aan de knechten uitbetalen (30). In de 18de eeuw komen meerdere reglementaties in verband met dit drinken- of schovenbier voor. Te Antwerpen zal het in 1756 twee pinten ’s winters of 1 1/2 stuivers en drie pinten of 2 1/2 stuivers ’s zomers bedragen; in 1788 is het bier duurder en worden het 2 stuivers en 3 stuivers (31). In de rekeningen van de 19de eeuw wordt het bier pro rata van 1 stuiver per schoof in het schovenloon verrekend (6 st. + 1 st.)³².

(30) Stadsarch. Gent, Plak. Magistr., keizerlijke ordon. van 9 maart 1756.

(31) Stadsarch. Antwerpen, A 4268, Metsers en A 4341, Timmerlui; 1 pint = 1,16 liter.

31 E. SCHOLLIERS, “Remuneratiemodellen bij loontrekkenden.”, in: Hilde COPPEJANS-DESMEDT [ed.], *Histoire économique de la Belgique. Traitement des sources et états des questions, Actes du colloque de Bruxelles 17-19 nov. 1971 (Ve et VIe sections)*, Archives et Bibliothèques de Belgique, numéro spécial 10, Brussel, 1973, blzn. 50-51.

32 Een “schoof” of “schof” is een kwart van een arbeidsdag. Een arbeider werkte normaal vier schoven per dag.

Dat er 's zomers meer bier gedronken werd dan 's winters is logisch. In de ambtsperiode van pastoor van Bogaert krijgen de knechten drie pinten ofte 3,48 liter bier per werkdag. Dit is een niet onaardige hoeveelheid. Waarschijnlijk zal het bier heel licht geweest zijn, anders zouden de arbeidsprestaties naar het einde van de werkdag wel aan de zeer lage kant gelegen hebben. Interessant hierbij is even dieper in te gaan op wat mensen verdienden en wat de levensduurte bedroeg³³. Dit blijkt uit onderstaande tabel, waar de prijzen in stuivers uitgedrukt zijn.

33 C. VANDENBROEKE, "Werkinstrumenten bij een historische en sociaal-economische synthese 14de - 20ste eeuw", in: "Arbeid in veelvoud - Een huldeboek voor Jan Craeybeckx en Etienne Scholliers", Brussel, VUB Press, 1988, blzn. 260-274.
Professor Vandenbroeke stelt 1 frank gelijk aan 11,025 stuivers.

PRIJS (in stuivers) VAN VOEDINGSWAREN (1731-1770)

Periode	Rogge in hl	Rundsvlees in kg	Boter in kg	Eieren 100 stuks
1731-35	61,9	7,0	8,3	25,3
1736-40	90,0	7,3	8,3	25,4
1741-45	56,2	8,1	10,7	31,8
1746-50	74,5	8,5	6,0	32,8
1751-55	69,2	7,3	8,5	29,6
1756-60	77,0	6,8	8,7	27,6
1761-65	80,8	7,8	8,8	29,5
1766-70	82,6	7,5	9,1	31,4

Eieren kostten toen tussen 2,3 en 3 frank per 100 stuks, boter tussen 0,55 en 1 frank per kilo, rogge tussen 5,1 en 8,2 frank per 100 liter en rundsvlees tussen 0,62 en 0,77 frank per kilo.

Wat verdienden de mensen in dezelfde periode?

DAGLOON (in stuivers) – (1731-1770)

Periode	Metserdiender	Handarbeider Dagloner
1731-35	12,0	15,0
1736-40	12,0	12,0
1741-45	12,0	12,0
1746-50	12,0	11,5
1751-55	12,0	12,0
1756-60	12,0	12,0
1761-65	12,0	12,0
1766-70	12,0	12,0

De reële koopkracht van de werklui wordt gegeven in volgende tabel.

KOOPKRACHT VAN HET DAGLOON in reële termen (1731-1770)

Periode	Rogge in liter	Rundsvlees in kg	Boter in kg	Eieren stuks
1726-35	20,8	2,0	1,7	51
1736-45	17,3	1,6	1,3	42
1746-55	16,6	1,5	1,7	38
1756-65	15,2	1,6	1,4	42
1766-75	13,9	1,5	1,3	36

Het spreekt vanzelf dat men met één dagloon b.v. voor de periode 1766-75, ofwel 13,9 liter rogge, ofwel 1,5 kilo vlees, ofwel 1,3 kilo boter, ofwel 36 eieren kon kopen en niet alles samen.

BIJLAGE 2:

LIJST VAN KOSTERS EN ONTVANGERS TIJDENS DE AMBTSPERIODE VAN PASTOOR PETRUS VAN BOGAERT (1731-71)

Periode	Koster	Ontvanger H. Kruiskerk	Ontvanger Broederschap O.L.V.	Ontvanger Broederschap H. Kruis
1731-33	Joannes Geiregat	Abraham van Waes	Joannes van Ackere	Lieven De Meulenaere
1733-35	Joannes Geiregat	Pieter Cornelis	Pieter De Paepe	Joannes Geiregat
1735-37	Joannes Geiregat	Lieven De Bruijne	Jan Charles Duyck	Pieter Willems
1737-39	Joannes Geiregat	Judocus van Waes	Pieter Vercauter/Pieter De Paepe	Pieter Braempt
1739-41	Joannes Geiregat	Lauweryns Vernaven	Pieter van Acker	Abraham Kips
1741-43	Joannes Geiregat	Jaspaert van Evere	Frans Naudts	Emanuel Jacops
1743-45	Joannes Geiregat	Pieter Willems	Jaecobus De Paepe	Lieven De Paepe
1745-47	Joannes Geiregat	Pieter Willems	Jaecobus De Paepe	Lieven De Paepe
1747-49	Joannes Geiregat	onbekend	Lauwerijns van Pottelberghe	Pieter Cornelis
1749-51	Wwe Dominicus Geiregat	Arnaut Dierkens	Lauwerijns van Pottelberghe	Pieter Cornelis
1751-53	Wwe Dominicus Geiregat	Pieter van Acker	Pieter Reyniers	Jacobus Marcquene
1753-55	Pieter Geiregat	Pieter De Paepe	Lieven Kips	Jacobus Pollet
1755-57	Pieter Geiregat	Pieter Willems	Lieven van Belle	Lieven van Hecke
1757-59	Pieter Geiregat	Pieter De Vilder	Joannes Herman	Joannes IJssebaert
1759-61	Pieter Geiregat	onbekend	Jacobus Joannis De Bruijne	Guillelmus Schelstraete
1761-63	Pieter Geiregat	Bartholomeus Cornelius van Waes	Lieven De Muelenaere	Francies Naudts
1763-65	Pieter Geiregat	Jan De Pape	Joannes Colpaert	Pieter Braempt
1765-67	Pieter Geiregat	Jan De Paepe	Jacobus Joannis De Bruijne	Joannes Baptista Braemt
1767-69	Wwe Pieter Geiregat	Joannes De Paepe	Pieter van Waes	Jacobus Marquenie
1769-71	Wwe Pieter Geiregat	Pieter Colpaert	Joannes Kips	Jacobus Marquenie

Uit deze tabel blijkt dat de familie **Geiregat** onlosmakelijk verbonden was met het kosterschap. De weduwen uit deze familie stonden hun mannetje en overbruggen de periodes tussen het overlijden van één mannelijke koster en het aantreden van de volgende.

Wat de ontvangers betreft zien we dat meerdere families of personen meermaals voorkomen: Braempt (3); Colpaert (3); Cornelis Pieter (3); De Bruijne (3); De Meulenaere Lieven (2); De Paepe (10); Kips (3); Marquenie Jacobus (3); Naudts Frans (2); van Acker (3); van Pottelberghe Lauwerijns (2); van Waes (4); Willems Pieter (4). Sommigen hebben hun functie uitgeoefend in twee van de drie groepen.

Van sommige ontvangers kennen we het beroep³⁴: Pieter De Vilder schipper; Joannes Geiregat koster; Emanuel Jacops timmerman; Lieven Kips leverde de bomen; Joannes van Ackere timmerman; Pieter van Acker timmerman; Pieter Vercauter tavernehouder.

34 Onder voorbehoud dat twee of meerdere personen dezelfde naam hadden.

BIJLAGE 3: LIJST VAN DE VOORNAAMSTE UITGAVEPOSTEN EN AMBACHTSLUI TIJDENS DE AMBTSPERIODE VAN PASTOOR PETRUS VAN BOGAERT (1731-71)

Periode	Glazenmaker	Loodgieter	Metselaar/Leverancier stenen...	Schaliedekker
1731-33	François Buijsschaert 1 £ 10	Thomas Neetesone 1 £ 17 8 Carel Bauwens 17 S 6	Carel Bauwens 7 S 4	
1733-35	François Buijsschaert 1 £ 16 8 Judocus Lambrecht 2 £ 12	Frans De Coninck 39 £ 6 8	Mw Roelandt Stevens 1 £ 4 10 Carel Bauwens 4 S 2	Lucas Pijn 34 £
1735-37	Judocus Lambrecht 5 £ 6 6	Frans De Coninck 3 £ 9 3	Carel Bauwens 8 S 4	Lucas Pijn 39 £ 4
1737-39	Judocus Lambrecht 5 £ 8 3		Carel Bauwens 10 S	Lucas Pijn 4 £ 12 8
1739-41	Judocus Lambrecht 4 £ 14 2		Roelandt Stevens 8 S	Gillis De Keyser 4 £ 15 6
1741-43	Judocus Lambrecht 3 £ 11 2	Roelandt Stevens 4 S	Carel Bauwens 17 S	
1743-45	Judocus Lambrecht 10 £ 9 11		Carel Bauwens 1 S	Enghel Roose 9 £ 8 d Enghel Roose 7 £ 16 5 Enghel Roose 4 £
1745-47	Judocus Lambrecht 2 £ 12S		Carel Bauwens 1 £ 2S	
1747-49	Judocus Lambrecht 5 £ 7 10			
1749-51	Judocus Lambrecht 2 £ 13 10 Judocus Lambrecht 2 £ 7 6		Carel Bauwens 1 £ 16	
1751-53	Judocus Lammens 4 £ 12 10 Judocus Lambrecht 1 £ 10		Carel Bauwens 1 £ 10 6 Lieven De Paepe 5 S Carl Bauwens 10 S	
1753-55	Judocus Lambrecht 5 £ 15 8 Judocus Lambrecht 3 £ 15 8			
1755-57			Danneel van Keirckhove 112 £ Roelandt Stevens 3 £ 8 Carel Bauwens 1 £ 10 6	Wwe Enghel Roose 3 £ 2 4
1757-59	Carel Boelens 3 £ J.G. Lambrecht 6 £ 5 8			

Periode	Glazenmaker	Loodgieter	Metselaar/Leverancier stenen...	Schaliedekker
1759-61				
1761-63	Albertus Ponsijnck 2 £ 6 8		Carel & Jacobus Bauwens 1 £ 2	Wwe Enghel Roose 5 £ 9 d
1763-65	Albertus Ponsynck???		Carel & Jacobus Bauwens 9 S	
1765-67				
1767-69			Jacobus Bauwens 1 £	
1769-71	Albertus Ponsynck 3 £ 6 8		Jacobus Bauwens 1 £ 6 2	
Periode	Schilderen	Smid	Timmerman	
1731-33			Jaspaert Schatterman 15 S 4	
			Jan van Acker 11 S 4	
1733-35			Emanuel Jacobs 1 £ 10 10	
		Jacobus Beeckmans 6 S 5d	Emanuel Jacobs 9 £ 3 8	
			Emanuel Jacobs 13 S	
1735-37		Jacobus Beeckmans 13 S 6	Emanuel Jacobs 6 £ 9 16	
			Emanuel Jacobs 8 S 3	
1737-39		Jacobus Beeckmans 15 S 6	Emanuel Jacobs 3 £ 17 6	
		Emanuel Jacobs 1 £ 5 5		
1739-41		Jacobus Beeckmans 16 S 4	Emanuel Jacobs 7 £ 17 5	
1741-43		Jaecques Beeckmans 12 S	Emanuel Jacobs 6 £ 3	
		Emanuel Jacobs 2 £ 5 1		
1743-45			Emanuel Jacobs 3 £ 11	
			Emanuel Jacobs 1 £ 8 4 6	
1745-47			Emanuel Jacobs 3 £ 9 2	
1747-49			baas van Sint Amands 8 £ 6 8	
		Emanuel Jacobs 1 £ 5 S		
1749-51			Emanuel Jacobs 17 S 5	

Periode	Schilderen	Smid	Timmerman
1751-53		Jacobus Beeckmans 19 S 2 Joannes van Acker 2 £	Emanuel Jacobs 4 £ 19 8
1753-55			Emanuel Jacobs 15 S 10 Pieter van Acker 8 S Emanuel Jacobs 4 £ 7 9 Andries Tacq 1 £ 4 6 (1755-57) Emanuel Jacobs 4 £ 18 6 Judocus Schatteman 2 £ 8 4 Portois 38 £ 10 Portois 25 £ Judocus Schatteman de Jonge?? Johan van Acker 2 £ 13 10 Portois 6 £ 7 4
1757-59		Jacobus Beeckmans 14 S Jacobus Beeckmans 12 S	
1759-61			
1761-63			
1763-65	H. Lotu 27 £ 3 4		
1765-67	onbekend 10 £		
1767-69			
1769-71	Jan Bap ^e Lenox en Henricus Philipaert 41 £ 13 4 voor het marmeren en vergulden van het altaar van O.L.V.		Philippus Allexsius Fransies Nijs 125 £ Nieuw altaar O.L.V. in de kerk Judocus Schatteman 1 £ 3 4

PEENE GOET

Wies Creve

In ons Jaarboek nr. 23 – 1989, publiceerde Werner De Coninck, ons toenmalig bestuurslid, een bijdrage van 240 bladzijden (!), die hij “Langs Wachtebeekse Wegen” noemde. De ondertitel verklaarde deze naam als ‘een heemkundige wandeling, anno 1662’. De auteur heeft hiervoor, bijna letterlijk, monnikenwerk geleverd. De hele oppervlakte van onze gemeente heeft hij onder de loep genomen, alle vierenzestig ‘belopen’. Met eindeloos geduld heeft hij die opgedoken uit twee ‘landboeken’, opgemaakt in het midden van de 17e eeuw, en met de hulp van een kaartenboek uit de 18e eeuw, dat berust in het gemeentehuis van Wachtebeke. Alle andere gegevens heeft hij moeten bijeengaren in het Rijksarchief te Gent, en in het Stadsarchief van dezelfde stad. Er weze hier uitdrukkelijk op gewezen dat alle precieze gegevens die hierna volgen met betrekking tot wat over deze belopen wordt gezegd, overgenomen zijn uit wat Werner De Coninck hierover wist mede te delen. Hij zal het ons niet kwalijk nemen dat wij hier een alinea van zijn verklarende inleiding letterlijk weergeven.

‘Landboeken zijn in wezen niets anders dan de voorlopers van onze huidige kadastrale leggers. Ze beschrijven een hele gemeente, perceel per perceel. Op hun beurt worden deze percelen in welbepaalde secties samengebracht. Zo zijn er secties met erf- en pachtgrond, secties met cultuur- en braakgrond of secties die toebehoren aan verschillende grootgrondbezitters (kloosters en abdijen). Deze secties worden in de landboeken beginnen of belopen genoemd.’ [De onderstropping is van ons].

In archiefstukken is sprake van meer dan één landboek. Het Markette-landboek (1657-1659) wordt vermeld naast het parochie-landboek (1662-1663). De landmeter die deze landboeken heeft opgemaakt heeft waarschijnlijk gebruik gemaakt van nog vroeger opgetekende gegevens. Er bestond een landboek uit de periode 1580-1588 en, wat voor ons onderwerp van belang is, een landboek uit 1651 (terug te vinden in de Rijksarchief te Gent bij ‘Ambacht Assenede’) waarin de ‘peene goederen’ beschreven staan.

1651: Lantbouck van ‘t goet van Peene binnen Wachtebeke.

Lantbouck van ‘t goet van Peenen binnen Wachtebeke met de gelegentheyt ende grootte van alle de landen, meerschen, bosschen en heyden toebehoorende d’Eerweerde heere covente clooster van Onze Lieve Vrouwe van Nazareth binnen Peenen ende vernieut inden jaere XVIe eenen vyftich inde maenden van september, october ende november met alle de canten ende [...] ghestelt op de ghebruyckers nu in leven wesende gheleyken en in belopen.

Op bladzijde 143 van ons jaarboek nr. 23 is – in een voetnoot – over dit klooster heel wat meer interessants te vinden. Het klooster van Onze-Lieve-Vrouw bevond zich te Assenede, en was oorspronkelijk een begijnhof, annex hospitaal. In 1457 gaat het zustersconvent over tot de Orde van de Reguliere Kanunnikessen van Sint-Augustinus en wordt nu betiteld als ‘Onze-Lieve-Vrouw van Nazareth binnen

Assenede'. Rond 1578 wordt het klooster ontbonden door de Calvinisten. Later probeert men de vroegere status te herwinnen, maar dat mislukt, en kort na 1645 werd het klooster opgeheven. De nog overgebleven onroerende goederen werden verdeeld onder het Bisdom van Gent en de abdij van Boudelo.

Bij de gegevens waarover wij beschikken blijft het enigszins onduidelijk hoe men bij een landboek uit 1651 nog kon gewagen over de eigendommen 'van 't goet van Peene', toebehorend aan het klooster van Onze-Lieve-Vrouw te Assenede, als het klooster toen reeds was gesloten en er andere eigenaars waren. De enige verklaring die daarbij spontaan opborrelt, zou zijn dat de man die verantwoordelijk was voor het landboek 1651, zich inderdaad nog heeft gebaseerd op landboeken die reeds vroeger bekend waren, en bepaalde gegevens klakkeloos heeft overgenomen.

Wat ervan zij, in het parochie-landboek 1662-1663 wordt het klooster Onze-Lieve-Vrouw van Nazareth voor alle belopen 58 tot en met 64, waarin Peene wordt vermeld, als eigenaar aangegeven. Ver vóór de komst van de Calvinisten moet dit klooster dus de grootgrondbezitter geweest zijn, die dit hele uitgestrekte gebied onder controle had. Het klooster van Marquette had hier nog veel meer in handen, en ook de Bijloke en de Sint-Pietersabdij beschikten hier over heel wat gronden en landerijen.

Jammer genoeg konden wij tot hiertoe niet uitvissen hoe dit Asseneeds klooster in het bezit kwam van deze grote aaneengesloten oppervlakte. Over grondafstanden aan andere abdijen en kloosters, meestal door de graven van Vlaanderen of door andere edele heren, is in de archieven wel een en ander te vinden. Over een mogelijke schenking, die bijvoorbeeld in de Middeleeuwen aan het klooster te Assenede of aan het vroegere begijnhof zou gedaan zijn, is momenteel nog niets teruggevonden, en nog minder door wie die schenking dan zou gedaan zijn.

Wij weten nu toch dat het bisdom Gent en de abdij van Boudelo sedert de tweede helft van de 17e eeuw eigenaars waren van onder andere het 'Peene goed'. Wij komen daarop later terug, maar werpen nu eerst een blik op wat dit 'Goed' voor die tijd, toen het landboek werd opgemaakt, eigenlijk betekende.

De straat die nu 'Peene' wordt genoemd, werd in die jaren aangeduid als 'Heerweg van Brugge naar Antwerpen'. Als men in de richting Moerbeke kijkt, had men een 'gebroken' kruispunt, de Hendrik Stoopsstraat. Links noemen wij die nu de Puttestraat, rechts is dat de Kalvebrugstraat, die ons naar het Provinciaal Domein voert, over de Moervaart. Het 58e beloop liep dan tot aan de huidige Heidestraat (die door de vorige generatie nog vaak de Knokkestraat werd genoemd), en bevatte niet minder dan 81 percelen. Namen van bezitters en gebruikers (pachters!) van toen kennen we nog altijd: Schaut, Vermeere, Van de Putte, Creve, Van Hecke, Pieters, Van Zele, Dhert, Stevens...

Het 59^e Beloop ligt dan aan de zuidelijke kant van de 'heerweg', en ligt tussen de huidige weg, de Moervaart, en begrensd in het westen door de Kalvebrugstraat, in het oosten door wat toen de Nienofdam (Ninovedam, naar een klooster uit Ninove) werd genoemd, ongeveer in het verlengde van de 'Knokkestraat' (Heidestraat). Dit beloop bestond (en bestaat) bijna uitsluitend uit meersen. Aantal percelen: 69; de laatste twee, 68 en 69, bevinden zich aan de kant van de Kalvebrugstraat naar het dorp toe, en daar woonde een zekere Hendrik Stoop, misschien een erfgenaam van de man naar wie de straat toen werd genoemd. Weerom: bekende namen van gebruikers der percelen: Praet, Buysse, Hillaert, De Vos, Stevens. Nu wellicht van onze gemeente verdwenen: De Vogelaere, Florijn, De Buysschere. Het blijft interessant na te gaan welke familienamen sedert jaar en dag, sedert eeuwen soms, hier ter plaatse gemeengoed waren, welke daarvan nog altijd 'standhouden' en welke geheel of toch bijna geheel uit de bevolkingslijsten verdwenen zijn.

Het 60^e beloop telde 29 percelen, gebruikt door een Gillis, een Hillaert, een paar mensen die Dhert heetten, een Schatteman en een Vermeire. Het lag ook aan de zuidkant van de 'heerweg' tot aan de Moervaart, vanaf de hoger vermelde Ninovedam tot aan het 'gescheet' (de scheiding, de grens) met Moerbeke, dus tot ongeveer waar nu de taverne 'Peenehof' gelegen is.

Het 61^e beloop lag dan aan de overzijde van de Moervaart, voorbij de Kalvebrug links, en omvatte 38 percelen, meestal laaggelegen meersen. In het oosten werd dit beloop ook afgebakend door de grens met Moerbeke. Gebruikers waren o.a. een Van Zele, een Pieters, een Praet, een Van Hoorde.

Het 62^e beloop ligt weerom aan de noordkant van de 'heerweg', en wordt in het oosten weer begrensd door het 'gescheet' met Moerbeke, in het westen door de Heidestraat. 103 percelen, doorsneden van west naar oost door de 'Hetselaerestraat', en in pacht bij o.a. Andries Dhert en Pieter Van Sele.

Het 63^e beloop ligt ten noorden van het voorgaande en van de 'Heystraete'. Hoofdzakelijk heide en bos. Dezelfde Pieter Van Sele is er gebruiker van, samen met ene Pieter Maenschijn, een pracht van een naam, maar die we nu niet meer van verre of van nabij gehoord of gekend hebben. Dit beloop was 42 gemet groot, of, met huidige maatstaven gemeten, ongeveer 18 à 19 hectare. Op het huidig plan van Wachtebeke staat dit beloop vermeld als het welbekende 'Heidebos'. Volgens wat wij lezen bij Werner De Coninck is dit een restant van wat in vroeger tijden het 'Koningsforest' werd genoemd, het 'koningswoud', waar de Vlaamse adel kwam jagen!

Het 64e beloop ligt ietwat oostwaarts van het 60^e, is ook het kleinste (7 percelen) en strekt zich inderdaad uit tot aan de grens met Moerbeke. De kavels werden gepacht door Adriaan De Vos, Jan De Rechter en Jacobus Van Marcke.

Wij hebben enkele namen opgesomd van pachters/gebruikers (bijna nooit eigenaars) van de percelen die we in genoemde belopen hebben ontmoet. Daarbij vinden we nog een aantal namen, alle opgetekend in de 17e eeuw, die nu nog geregeld in onze gemeente opduiken: Meuleman, Schatteman, De Nijs, Bauwens, Gijssel, Andries, Gillis, Lammens... Toch merkwaardig, dat enkele familienamen, die vrij dikwijls in die geschriften voorkomen, nu bij ons 'uitgestorven' zijn: Van Hoorde, Leyns, Theysbaert, Florijn, De Rechter, Melis, Moerloos, Ysebaert en Yseboot. Een paar keer komt de naam Pieter Ramont naar boven... hebben de voorouders van die man nog met de 'Ramonshoek' te maken gehad?

Het blijft wellicht maar een pietluttig detail: wij schreven 1662, en wij somden heel wat namen op... Tweehonderd jaar later, einde van de jaren achttienhonderd, komt maar één enkele naam nog voor in de lijst van 31 pachters van die tijd: Hillaert. Over die eenendertig mensen praten wij verder nog.

Er werd door heel wat mensen moeite gedaan om definitief op papier te zetten wat zowel het bisdom Gent als de abdij van Baudelo met de gronden, waarover wij het hebben, hebben aangevangen. Baudelo (of 'Boudelo' met 'ou' zoals sommigen schrijven) stond in brand einde november 1570. Is dit nog een uitvloeisel geweest van de "Beeldenstorm" die vooral in augustus 1566 te Gent en omstreken heeft gewoed? Toch hebben de monniken zich achteraf in Gent gevestigd en rond 1600 was de vestigingsplaats inderdaad daar: Klein-Sinaai, waar de oorspronkelijke abdij eigenlijk gelegen was, is dan definitief verlaten geweest. De gronden van Peene, waarover sprake, behoorden dan wel toe aan de abdij van Baudelo (want met die naam werd ook het klooster in Gent in 1602 bedacht), maar hadden niets meer te maken met wat wij nu Baudelo noemen te Klein-Sinaai. 'Peene' werd dus bestuurd – uitgebaat? – door eigenaars die vanuit Gent de lakens uitdeelden.

Dat zal zo ongeveer een kleine tweehonderd jaar geweest zijn. Want dan kwam de Franse Revolutie, en in 1795 werd in onze streken een gans ander bestuur van kracht. Praktisch alle eigendommen van Kerk en abdijen werden genaast (de moderne term luidt: 'genationaliseerd'), en de laatste abt van Baudelo, Engelbert Defortrie, overleed in 1794 in Groningen.

Eigenlijk was hij, laten we het maar toegeven, uit pure schrik voor de Fransen gevlucht! De abdij werd gesloten op oudejaarsavond 1796.

Tussen haakjes kunnen wij er hier op wijzen dat er in Baudelo een Wachtebeekse monnik is geweest. Pater Josephus – eigenlijk heette hij Jan-Baptist Van den Berghe. Hij werd in Wachtebeke geboren op 9 februari 1752 en trad in het klooster in op 25-jarige leeftijd, 10 juli 1777. Enkele maanden nadien werd hij daar 'geprofest', wat betekent: definitief in de orde opgenomen. Zijn vader, Louis Van den Berghe, was niet de eerste de beste. Hij was bij leven baljuw en schout van het Ambacht Assenede, waartoe Wachtebeke behoorde (zie wat ook al over onze Vierschaar, onze 'rechtbank' verschenen is). Hij woonde hier te Wachtebeke en is

er ook op 81-jarige leeftijd overleden. Een zo hoge leeftijd was in die jaren wel zeer uitzonderlijk. Even uitzonderlijk was, dat hij 56 jaren getrouwd is geweest met Theresia Penneman (waar hebben we die familienaam de laatste jaren nog gehoord?), die zelf 91 jaren oud geworden is. Zij is in Stekene gestorven, bijna tien jaar na haar echtgenoot, waarschijnlijk in het huis van een van haar zonen, Ludovicus Petrus, die te Stekene pastoor was. Eén van haar kinderen, die het 'vergebracht had'. De op één-na-jongste, Joannes Baptista, was wijnhandelaar te Gent. Het zeer hooggeachte koppel Van den Berghe had niet minder dan 11 kinderen, en... onze pater Jozef – Jan-Baptist – was de jongste van de reeks.

Ludovicus Petrus Van den Berghe, pastoor te Stekene, heeft in 1794 Franciscus Rombout gedoopt, de man van wie sommigen tot onlangs nog aannamen dat hij de 'Dauphin' was, dus Lodewijk XVII van Frankrijk, de 'uit de Temple ontvluchte zoon' van de onthoofde Lodewijk XVI. Geen mens die, zeker na de preciseringen van professor Cassiman, deze 'afstamming' nu nog ernstig neemt, maar hardnekkigen blijven er altijd. Sommigen van hen denken dat hen wellicht een reusachtig fortuin in de schoot kan vallen. (Geïnteresseerden raadplegen hiervoor best ons jaarboek nr. 25/1991, dat hierover op de laatste bladzijden heel wat opheldering of zeker vragen naar voor schuift).

Alle kinderen van het grote gezin Van den Berghe hebben het ver gebracht, voor zover zij niet heel vroeg gestorven zijn. Een van de dochters werd bijvoorbeeld abdis van een nonnenklooster, wat bijna overeenkomt met een bisschoppelijke waardigheid bij de monniken. Nu, vader, schout en baljuw, het was ook niet niets. Van de Middeleeuwen uit (laten we zeggen vanaf de jaren circa 1200) tot aan het einde van het Ancien Régime (de Franse Revolutie dus, hier bij ons was dat 1795) was de baljuw een man met een hoge bestuursfunctie. Elders werd die functie aangeduid met andere betitelingen, die toch wel bijna hetzelfde betekenden: drost – meier – en schout. Hij was dan wel geen rechter, maar toch voorzitter van de rechtbank, hij was belast met het opsporen van misdrijven en kon als zodanig optreden als aanklager bij het rechtsgeding.

Hij was dus wat wij vandaag zouden noemen: onderzoeksrechter, en openbaar ministerie, en voorzitter van het hof. Bovendien werd hij naderhand ook nog belast met de uitvoering van het gevelde vonnis.

Het 'hoofdstuk Baudelo' werd dus definitief afgesloten in 1796. Is het een toeval te noemen dat precies honderd jaar later, in 1896, een verkoop werd afgesloten die voor de volgende eeuw, en voor de generatie vóór ons, en voor onze eigen generatie, en voor de tijd waarin we nu leven, toch wel een indringende stempel op onze plaatselijke geschiedenis heeft gedrukt?

Wij weten het niet. Zoals wij nog heel wat andere dingen niet weten. De 'verkoopster' in 1896 was de markgravin de Courtebourne. Het kasteel waarop zij woonde, Slotendries te Oostakker, was rond 1800 gebouwd. Hou de datum in het oog: 1800, dus ietwat na de Revolutie, onder het bestuur van Bonaparte, later kei-

zer Napoleon genoemd. Hoe hebben die ‘de Courtebourne’s’ al die eigendommen in handen gekregen? Nogal wat kerkelijke eigendommen (hoe zijn die ooit in deze vrome handen gekomen?) zijn na de Franse Revolutie overgeheveld naar ‘verdienstelijke’, minder episcopaal gerichte, maar ‘bestuursgetrouwe’ lieden, die bovendien, zeker onder het keizerrijk, weerom de ooit zo gesmade adellijke titels kregen of terugkregen. Eén feit staat vast: de markgravin de Courtebourne (ik heb nooit kunnen achterhalen de hoeveelste generatie dat dan was) stichtte in haar park de site voor wat nu het bedevaartsoord ‘Oostakker-Lourdes’ is. Dit gebeurde in 1873 of 1874. Het was de periode waarin de hele katholieke wereld begaan was met de ‘verschijningen’ van de Moedermaagd Maria, die tot Bernadette Soubirous in het Franse Lourdes zou gesproken hebben in 1858. (Willem Elsschot heeft hieruit afgeleid dat ook nog wel andere Maria’s ‘verschijnen’ konden, maar het niet altijd deden, zelfs na intensief zoeken!).

De adellijke dame de Courtebourne betekende dus heel wat. Zij had, zeker wat onze streken betreft, bijna onmetelijke landerijen in eigendom. Markgraven – nu ook wel markiezen genoemd – zijn er in ons België praktisch niet meer. In het millenniumjaar 2000 konden nog 8 (acht!) families op deze titel bogen. Bij die acht was er geen enkele De Courtebourne. (Wel, en hier tussen haakjes, een familie de Trazegnies. Sommige personen, die nu nog die familienaam dragen, denken, wellicht terecht, dat ze uit deze familie stammen). Tenslotte staat de titel markgraaf (markgravin, markies of markiezin) heel hoog aangeschreven in de adelstand. Ietwat hoger staat ‘hertog’, maar ietwat lager ‘graaf’. Dus, in die tijd: hoed af, en diepe buiging!

Om welke reden de markiezin ertoe besloot haar Wachtebeeks ‘domein’ – want zó werd het in alle transacties genoemd – van de hand te doen, weten wij niet. En waarom het juist de steenrijke industrieel Théophile Auguste Joseph Poullier uit Rijsel moest zijn, die daarvoor liefhebber was, weten wij niet.

De heer Théophile Poullier (° 22/01/1851) was eigenaar van de “Filature de Longhaye”, gesticht in 1839, en die naderhand in handen kwam van de heer Adolphe Alphonse Poullier (Rijsel 20/09/1813 en daar overleden op 26/01/1881). Laatstgenoemde was gehuwd met een dochter De Longhaye. De heer Théophile Poullier heeft dus het fortuin van zijn vader Adolphe geërfd.

Vast staat, dat de heer Théophile Poullier nogal wat banden had met wat men in die tijd ‘de Vlaanders’ noemde. Rijsel – Lille – is tenslotte een Vlaamse stad, die pas onder Louis XIV (1638-1715) ‘Frans’ geworden is. Voor sommigen onder ons kan het enigszins raar klinken dat zowel de Vlaamse als de Franse naam van de stad aan eenzelfde eilandje in de rivier de Deule te danken is. Rijsel is een geëvolueerde vorm van ‘ter ijsel’, ‘ijsel’ was dus wat onze voorouders in het Middelnederlands een ‘eilandje’ noemden – en Lille is gewoon een modernere samentrekking van wat men nu ‘l’île’, het eiland, zou noemen.

Bovendien was de echtgenote Poullier eigenlijk van huis uit een echte Vlaamse. Haar naam alleen al: Ketele. Die familie had grote bekendheid in het zuiden van onze provincie, en met name in Oudenaarde. In de fraaie Sint-Walburgakerk daar is een grafsteen te bekijken waarop de naam Ketele voorkomt. Wij zeggen daarover verder nog iets meer.

Wij keren terug naar de edele markgravin. Had die inderdaad geld nodig? Meer dan honderd jaar geleden al? Vandaag de dag kraaien adellijke dames en heren vanuit de soms dringend te herstellen dakgoten van hun kasteel hun nood uit. Er moet geld gevonden worden, desnoods uit geleide bezoeken, parkfeesten, enzovoort. Anders zou – en dat zou inderdaad héél jammer zijn – een heel stuk cultureel-bouwkundig erfgoed verloren gaan. Stonden de De Courtebournes meer dan honderd jaren geleden ook al voor dit vraagstuk? Nogmaals, wij weten het niet.

Het zou ook kunnen dat de heer Théophile Poullier dringend om een vèr uit het Noord-Franse industriegebied verwijderd buitenverblijf verlegen zat. Hij was echt zodanig in goeden doen dat hij zich een bod kon veroorloven dat elke eigenaar zou doen watertanden hebben. Hij moet een wel echt merkwaardig man geweest zijn. Hij is ook heel oud geworden. Ik herinner mij nog dat ik zijn overlijdensbericht zag in ‘La Libre Belgique’, niet zo heel lang voor het overlijden van zijn eigen zoon, onze gewezen burgemeester Stéphane Poullier, die de meesten van ons nog gekend hebben. Die overleed hier trouwens in Wachtebeke op 18 februari 1951, toch niet oud naar huidige normen, 71 jaar, want geboren te Rijsel op 11 januari 1880. En over hem hebben wij het ook verder nog.

Wij kunnen allerhande veronderstellingen in dit verband naar voor schuiven. Maar het kan zeker onze bedoeling niet zijn te proberen in te dringen in privé aangelegenheden van de verscheiden families die hier in dit kort bestek vermeld worden.

Wat er dus van zij, de verkoop ging door. De definitieve akte werd verleden voor notaris Deschlins te Wachtebeke op 8 april 1897. De naam van die notaris was tot halfweg de vorige eeuw alleen nog terug te vinden in de mond van de al zeer oude mensen van toen. Mijn eigen grootvader, Aloïs Creve senior, heeft hem in mijn bijzijn nog vermeld in de vijftiger jaren (hij was dan al ‘in de negentig’!). Alleen weet ik echt niet meer hoe hij die naam uitsprak... zeker niet zoals wij het nu zouden doen! En ik wist toen echt niet waarover hij het had. De namen van de notarissen-opvolgers: Dorval, Van Damme, en natuurlijk Teirlinck, vader en zoon, komen ook nu nog geregeld in bepaalde gesprekken voor.

De akte werd dus gedateerd op 8 april 1897. Toch moeten daar bepaalde afspraken aan voorafgegaan zijn. Want, de pachters die nu aan de heer Poullier moesten afdragen, en niet meer aan de familie de Courtebourne, hùn verplichting begon met Kerstdag, zoals in die tijden gebruikelijk... 1896!

Wie die pachters waren, en wat zij in gebruik hadden, vinden wij terug op een in kalligrafisch schrift bijgehouden lijst, die we hierna publiceren. Niet letterlijk, met

alle cijfers die er figureren, want dat zou weinig zin hebben in een uitgave die eigenlijk niet als studieobject bedoeld is, maar eerder om makkelijk door een breder publiek gelezen te worden. Die blote cijfers wekken weinig interesse, wel andere elementen van belang, zoals ligging, oppervlakte en pachtprijs, die kunnen vastgeknoopt worden aan de naam van onze dorpsgenoten, die vanaf die datum aan de heer Théophile Poullier 'schatplichtig' zouden zijn.

Domaine de Wachtebeke

Hameau Peene

Propriétaire
Monsieur Th. Poullier-Ketele
à Lille

Nouveau tableau de location des Fermes et Terres

prenant cours le 25 X^{bre}
1896

[Wij wijzen erop dat alle opmerkingen die wijzelf bij deze letterlijke overnames voegen, tussen vierkante haakjes zullen staan.]

Ferme P. De Caluwé

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 1528.90.

Section C – numéros 1034....1043

Ex – 122b^a....1229^a

Ex – 1229^b....1259^b

C – 1260^b....1521

D – 75....127 – 20

[Totale oppervlakte: 31 ha.82 a.05 ca. – Totale kadastrale waarde: 1594,05 fr. – Met potlood is bij de oppervlakte nog 27 a.70 ca. afgetrokken, en het totaal dus gereduceerd tot: 31 ha.54 a.35 ca. Eveneens met potlood werd bij de hoofding 13.60 fr. van de jaarlijkse pacht afgehouden, zodat die herleid wordt tot 1515.30 fr. In hetzelfde potloodschrift staat daarbij: à 48 frs./hectare. Een eenvoudige toepassing van de ‘regel van drie’ leert ons dat men eigenlijk 13.30 fr. had moeten aftrekken. Nergens vinden wij een perceel met genoemde oppervlakte in de lange lijst van 72 (!) percelen, wel een van 27,60 a., nl. perceel S^{ic} C 1261^b. De inschrijving van het bedrijf P. De Caluwé wordt afgesloten met:]

Son fermage antérieur était de

Frs. 1450.00

On a retiré de son exploitation pour la régie à partir du 24

Décembre 1896, les trois parcelles Section C 1003-1005-

ex 100b soit 77 ares 65 centiares à Frs. 46.50 par hectare

36.10

reste

Frs. 1413.90

On a ajouté à son exploitation à partir du 24 Décembre 1896,
Les lots de vente d'herbes N° 9-10 et 11 soit Section D N° 20
Moyennant fermage annuel de
Montant de son fermage actuel

Frs. 115.00
Ers. 1528.90

Ferme D. Vandenhende

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr 1360.-

Section C – numéros 1025....1502

D - 8

Ex - 7....17

D – 18....126 – 37 - 21

[Totale oppervlakte: 25ha.14a.40ca. – Totale kadastrale waarde: 1661,14 fr.]

Son fermage antérieur était de

Frs. 1200.00

À partir du 24 Décembre 1896, on a ajouté à son exploitation,
les lots de vente d'herbes N° 12-13 et 14 et 15

Soit Section D Nos 37 à Francs 40.00 le lot

Frs. 160.00

Montant de son fermage actuel

Ers. 1360.00

Ferme P. Coquet

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr 1380.00.

Section C – numéros 1044....1513

D – 29...47

Ex – 59-58

[Totale oppervlakte: 22ha.36a.68ca. – Totale kadastrale waarde: 1156,29 fr. – Met potlood werd van de oppervlakte nog 30 are afgetrokken, aan 61 fr./hectare, zodat de totale oppervlakte terugviel op 22ha.06a.68 ca. Eveneens werd, met potlood, van de uiteindelijke 'fermage' van 1380 fr. 18,30 fr. afgetrokken, zodat die ten slotte 1361,70 fr. bedroeg.]

Son fermage antérieur était de

Frs. 1300.00

À partir du 24 Décembre 1896, on a ajouté à son exploitation,
les lots de vente d'herbes N° 16, 17, 18 et 19, mais par contre
on a retiré deux lots de son exploitation précédente, dont un
remis à Ed. Verplancke et un à G. Verplancke, donc 2 lots à
ajouter, à Frs. 40.00 par lot

Frs. 80.00

Montant de son fermage actuel

Ers. 1380.00

Ferme Chs Gendbrugge

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 750.00.

Section C – 1007....1437g

D – 114-113

Ex – 121-7

[Totale oppervlakte: 13ha.41a.90ca. – Totale kadastrale waarde: 662,14 fr. – Hier werd, weeral met potlood, nog een en ander ‘bijgeregeld’. De ‘fermage’ werd bovenaan opgetrokken met 11.48 fr., zodat ze 761.48 fr. werd. De oppervlakte steeg met 20a.50ca., zodat ze in totaal 13ha.62a.40ca. werd. Onderaan staat nog een onleesbare nota die betrekking heeft op ‘Vandenhende’ en ‘Demeestere’. Op de volgende bladzijde rekent de rentmeester uit: 56 fr./hectare voor 20a.50ca. = 11.48 fr.]

Ferme L. De Clercq

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 955.00.

Section C – 1020....1582

D – 19-25

Ex – 16....132

C – 1387

[Totale oppervlakte: 16ha.23a.40ca. – Totale kadastrale waarde: 802,33 fr. Ook hier wordt nadien met het potlood geprutst. Er wordt van de oppervlakte 2ha.25a.50ca. afgetrokken, wat het totaal terugschroeft naar 13ha.97a.90ca. Het gevolg hiervan is weerom op de volgende bladzijde te merken: daar staat in ietwat hanepotig potloodschrift: “à 58fr.50 l’hectare = pour 2.25.50: 131fr.92 à déduire de 955 = 823,08 fr.”]

Ferme Vve Marcel Verzwalm

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de 806.00 Francs.

Section C – 1305....1308

Ex – 1309....1455

D – 60....83c

Ex – 120-81

[Totale oppervlakte: 10ha.95a.56ca. – Totale kadastrale waarde: 863,31 fr. Ook hier werden met potlood een paar correcties aangebracht. De oppervlakte werd met 26a.60ca. verminderd. Op de volgende bladzijde resulteert dat in de notitie: “73fr.10 l’hectare = 19fr.44 à déduire”, wat dan onder de oorspronkelijke pacht-prijs van 806 fr. op diezelfde bladzijde ook gebeurt.]

Son fermage antérieur était de	Frs. 740.00
A partir du 24 Décembre 1896 on a ajouté à son exploitation les lots de vente d'herbes N° 7 et 8 à Frs. 33.00 par lot	<u>Frs. 66.00</u>
Montant de son fermage actuel	<u>Ers 806.00</u>

Ferme Jean Verzwalm

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr 512.50.

Section C – 1503....1464a

Ex – 1465-1429

D – 27....131

Cex – 1466-1498

[Totale oppervlakte: 6ha.21a.90ca. – Totale kadastrale waarde: 392,56 fr. – Het reeds gekende potlood moest ook hier opnieuw bovengehaald worden. Men trok van het totaal 3a.90ca. af, wat volgens een berekening op de volgende bladzijde aan 82.40 fr./hectare een vermindering van 3,21 fr. teweegbracht. Zo staat dat dan ook bovenaan verbeterd: de jaarlijkse pachtprijs werd verminderd tot 509,29 fr.]

Ferme Enfants L. Vervaet

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de 518.00 Francs.

Section D – 22....120

[Totale oppervlakte: 6ha.07a.17ca. – Totale kadastrale waarde: 530,35 fr.]

Leur fermage antérieur était de	Frs. 485.00
A partir du 24 Décembre 1896 on a ajouté à leur exploitation Le lot de vente d'herbes N° 5 à Frs. 33.00	<u>Frs. 33.00</u>
Montant de leur exploitation	<u>Ers. 518.00</u>

Ferme Aug^e De Caluwé

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de 478.05 Francs.

Section C – 1236....1229b

D – 42-43-120

C – 1421- 1422a

[Totale oppervlakte: 5ha.88a.47ca. – Totale kadastrale waarde: 425,84 fr.]

Son fermage antérieur annuel était de	Frs. 350.00
& à partir du 24 Décembre 1895, on a ajouté à son exploitation section C ex 1421-1422a (des Héritiers De Buysschere)	

soit 1 hect. 06 ares 10 cents ou 2 mesures 114 verges

à 40.00 Francs la mesure

Frs. 95.05

à payer le 24 X^{bre} 1896

Frs. 445.05

& à partir du 24 Décembre 1896 on a encore ajouté

le lot vente d'herbes N° 6 à 33.00 Francs

Frs. 33.00

Montant de son fermage actuel

Frs. 478.05

Ferme Enfants G. Verplancke

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de 385.45 Francs.

Section C – 1021....ex1529

D – 11....ex121

C – ex1421-1422a

D – ex59-123

[Totale oppervlakte: 6 ha. 18a. 37ca. – Totale kadastrale waarde: 385,17 fr.]

Leur fermage antérieur annuel était de

Frs. 300.00

A partir du 24 Décembre 1895 on a ajouté à leur exploitation

Section C ex 1421-1422a (des Héritiers De Buysschere)

Soit 50 ares 80 cs ou 1 mesure 41 verges à Frs. 40 la mesure

Frs. 45.45

à payer le 24 X^{bre} 1896

Frs. 345.45

& à partir du 24 Décembre 1896, on leur a encore ajouté

un lot d'herbes, Section D ex 59 à Frs. 40.00

Frs. 40.00

Montant de leur fermage annuel

Frs. 385.45

N.B. – Il est convenu entre Propriétaire et locataire que ce dernier aura sans indemnité l'exploitation de la pièce de terre Section D ex 123, pendant deux ans et demi, à partir du 24 Décembre 1896, à condition de la niveler et la mettre en parfait état d'exploitation. Aucun fermage n'est porté à ce sujet dans la somme ci-dessus; après les 2 1/2 années, le fermage annuel sera majoré de 35.00 Frs. par mesure de contenance de cette parcelle.

[N.B. Tussen de eigenaar en de pachter werd overeengekomen dat deze laatste, zonder dat hij hiervoor iets betalen moet, het stuk grond sectie D ex 123 mag uitbaten, en dit gedurende twee en een half jaar vanaf 24 december 1896, op voorwaarde dat hij de grond effent en in perfecte staat van bewerking stelt. In de som die hierboven werd vermeld is geen enkele pachtsom hiervoor opgenomen; na de 2 1/2 jaren, zal de jaarlijkse pachtsom verhoogd worden met 35 fr. per 'vlaktemaat' die dit grondstuk bevat.

Deze vertaling van ons gaat enigszins mank, omdat wij eigenlijk niet weten welke 'vlaktemaat' hier met het Franse woord 'Mesure' bedoeld wordt. Het woord komt trouwens vaak voor in de lijsten die ons bezighouden. Gaat het hier om een toen gebruikelijke oude oppervlaktemaat, zoals wij het 'gemet' en de 'roede' gekend hebben? (AC)]

Ferme E. Verplancke

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de 390.00 Francs.

Section C – 1489a....1275

D – 62a-ex123

C – ex 1526b

D – ex 59

[Totale oppervlakte: 4ha.57a.83ca. – Totale kadastrale waarde: 335,98 fr.]

Son fermage antérieur annuel était de	Frs.	350.00
& à partir du 24 Décembre 1896, on a ajouté à son exploitation un lot d'herbes, Section D ex 59 à Francs 40.00 le lot	Frs.	40.00
Montant de son fermage annuel	Frs.	<u>390.00</u>

N.B. Il est convenu entre Propriétaire et locataire que ce dernier aura sans indemnité l'exploitation de la pièce de terre Section D ex 123, pendant deux ans et demi à partir du 24 Décembre 1896, à condition de la niveler, et la mettre en parfait état d'exploitation. Aucun fermage n'est porté à ce sujet dans la somme ci-dessus. Après les deux ans et demi, le fermage annuel sera majoré de 35 Francs par mesure de la contenance de cette parcelle.

Ferme Léon Hillaert

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Frs 333.00.

Section C – 1481a....1486

D ex – 103-121-118

[Totale oppervlakte: 3ha.61a.13ca. – Totale kadastrale waarde: 274,68 fr.]

Son fermage était antérieurement de	Frs.	300.00
A partir du 24 Xbre 1896, on a ajouté à son exploitation Un lot d'herbes Section D ex 118 (soit lot de vente N° 3) à 33 Francs le lot	Frs.	33.00
Montant de son fermage actuel	Frs.	<u>333.00</u>

Ferme J. De Mey

Bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 333.00.

[Totale oppervlakte: 3ha.49a.96ca. – Totale kadastrale waarde: 213,47 fr.]

Son fermage antérieur était de	Frs.	300.00
A partir du 24 Xbre 1896, on a ajouté le lot de vente N° 4 des prairies Section D ex 118 à Frs 33.00 le lot	Frs.	33.00
Montant de son fermage actuel	Frs.	<u>333.00</u>

Ferme Louis Temmerman

(naderhand werd de naam 'Louis' doorgestreept en vervangen door **Pierre**)
bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 210.00.

Section C – 1004....ex1466

D – ex16

[Totale oppervlakte: 3ha.04a.15ca. – Totale kadastrale waarde: 153,64 fr.

Op de volgende bladzijde staat over deze pachter geen enkele specificatie meer vermeld.]

Ferme Dominique Praet-Lippens

Bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 196.00.

Section C – 1525b....ex1466

D – ex115-101-ex103

[Totale oppervlakte: 2ha.45.41ca. – Totale kadastrale waarde: 117,25 fr.]

Son fermage antérieur était de	Frs.	116.00
A partir du 24 Xbre 1896 on lui a ajouté deux lots de vente		
d'herbes N° 1 & 2, soit Section D 101 ex 103 à Frs 40.00 le lot	<u>Frs.</u>	<u>80.00</u>
<i>Montant de son fermage actuel</i>	<u>Frs.</u>	<u>196.00</u>

[Achteraf werd onder het laatste bedrag van 80 fr., in een ander, cursief schrift, het cijfer **70.00** geschreven, en werd het totaal naar **186.00** teruggebracht. Onder het geheel werd dan later ook nog, in hetzelfde cursieve schrift, volgende correctie aangebracht:]

Il y a encore 15 Fr. à déduire pour retrait de pâture au dessus du canal N°, données à Edouard Verplancke.

Ferme J. De Meester

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 395.00.

[Totale oppervlakte: 5ha.01a.45ca. – Totale kadastrale waarde: 281,05 fr.

Er volgen hier geen verdere berekeningen. Alleen werd, met potlood, de aanvankelijke pacht prijs veranderd in **345.40 fr.**, en werd in hetzelfde geschrift achteraf in de linkermarge het woord **ajournée**, dus 'uitgesteld', bijgevoegd.]

Ferme Pierre Van Nieuwenhuyse – Emphytéose

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 35.00.

Section D – 360-361-362

C – ex 152b6

[Totale oppervlakte: 38a.57ca. – Totale kadastrale waarde: 53,42 fr.

Het voor ons nogal raar aandoend woord ‘emphytéose’ betekent ‘erfpacht’. Deze pacht was niet aan de duur van het leven van de pachter verbonden, maar gold over het algemeen voor 99 jaren.]

Ferme P.J. De Mey

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 35.00.

Section D9

[Totale oppervlakte: 76a.50ca. – Totale kadastrale waarde: 27,44 fr.

De jaarlijkse pacht werd achteraf nog naar 40,00 fr. opgetrokken.]

Terres Léon De Letter

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 39.00.

Section C – ex 1526b-1526a-1529

[Totale oppervlakte: 84a.43ca. – Totale kadastrale waarde: 14,62 fr.]

Terres Grégoire Serraes

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 83.00.

Section C – 1584-ex1429...1372a

[Totale oppervlakte: 1 ha.26a.05ca. – Totale kadastrale waarde: 62,32 fr.]

Son fermage antérieur était de	Frs.	50.00
--------------------------------	------	-------

1. On lui a ajouté Section C ex 1429		
--------------------------------------	--	--

29 ares 70 ca. repris à Apers	Frs.	15.00
-------------------------------	------	-------

2. On lui a ajouté Section C 1373a-1374a ex 1372a		
---	--	--

ens[emble] 38 ares 65 ca.	Frs.	18.00
---------------------------	------	-------

Montant de son fermage actuel	<u>Ers.</u>	<u>83.00</u>
--------------------------------------	--------------------	---------------------

Terres Henri Serraes

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 16.00.

Section C – ex 1526b

[Totale oppervlakte: 36a.03ca. – Totale kadastrale waarde: 6,05 fr.

Achteraf werd, in potloodschrift, de pachtprijs met 50 centiemen (!) verhoogd, en uiteindelijk werd hij 17 (zeventien) frank.]

Terres Vve F. Geldhove

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 16.00.

Section C – ex 1529

[Totale oppervlakte: 34a.70ca. – Totale kadastrale waarde: 5,95 fr.

Onderaan prijkt nog een notitie in potlood: ‘En régie depuis 1898’.]

Terres Pierre Stalins

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 13.50.

Section C – ex 1530

[Totale oppervlakte: 22a.47ca. – Totale kadastrale waarde: 3,80 fr.]

Terres Joseph Roets

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 22.00.

Section C – ex 1530

[Totale oppervlakte: 42a.44ca. – Totale kadastrale waarde: 7,34 fr.]

Son fermage antérieur était de	Frs.	8.00
On lui a ajouté le bloc laissé par la Vve Lippens		
27 ares 70 ca. Section C ex 1530 soit	<u>Frs.</u>	<u>14.00</u>
<i>Montant de son fermage actuel</i>	<u>Frs.</u>	<u>22.00</u>

Terres Henri Geldhove

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 10.00.

Section C – ex 1526b

[Totale oppervlakte: 18a.26ca. – Totale kadastrale waarde: 3,15 fr.]

Terres Léon Roets

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 18.00.

Section C – 1334b....1510b

[Totale oppervlakte: 23a.60ca. – Totale kadastrale waarde: 7,73 fr.]

Terres Aug^{te} Vande Voorde

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 32.50.

Section D – ex 103

[Totale oppervlakte: 34a.12ca. – Totale kadastrale waarde: 21,29 fr.]

Terres Léopold Migom

bail prenant cours le 24 X^{bre} 1896 au fermage annuel de Fr^s 22.50.

[Totale oppervlakte: 45a. – Totale kadastrale waarde: 7,72 fr. Er werd hier geen enkel kadastraal sectienummer vermeld.]

Maison et dépendances du Garde Van den Broecke

Section C – ex 1226b-1226a

[Totale oppervlakte: 11a.15ca. – Totale kadastrale waarde: 2,68 fr.]

Maison et dépendances du Garde Camille Diericx

Section C – 1422b – ex 1422a

[Totale oppervlakte: 41a.90ca. – Totale kadastrale waarde: 78,20 fr.]

Maison et dépendances de Jean Roets

bail prenant cours le 24 X^{b^{re}} 1896 au fermage annuel de Fr^s 200.00.

Section D – 97b-ex97a-108

[Totale oppervlakte: 77a.50ca. – Totale kadastrale waarde: 107,50 fr.]

Bois en régie

[Bij de samenvatting van de bossen worden 79 kadastrale nummers opgesomd, met een totale oppervlakte van 44ha. 91a. 45ca. De totale kadastrale waarde wordt geschat op 1518,09 fr. Bij de laatste drie nummers: Dex115, D 116 en C 1360, wordt het woord ‘oseraies’ genoteerd, wat ‘rijsbossen’ betekent.]

Pavillon et divers en régie

[De benaming ‘pavillon’ schijnt erop te wijzen dat er reeds een verblijfsmogelijkheid bestond bij de ingebruikname in 1896. De totale oppervlakte van deze niet te verpachten delen van het goed bedroeg 3ha.07a.10ca., en hun kadastrale waarde werd geschat op 647,59 fr.

Récapitulation générale

[Er waren dus in totaal 29 pachters. Daarbij kwamen de twee ‘gardes’, de bossen in regie plus het ‘paviljoen’ en de diversen. Samen goed voor een oppervlakte van 221ha.61a.10ca., met een kadastrale waarde van 12424,16 fr. De totale pachtopbrengst bedroeg 11073,40 fr.

Hier houdt de overname uit het oude eigendomsregister op. Vanaf hier gaan wij verder met ons eigen commentaar op allerlei informatie die ons werd verstrekt. (AC)]

Bij het nalezen van deze wel zeer droge opsomming (en dan hebben wij ze nog zoveel als mogelijk ingekort!) komen bij ons toch wel enkele vragen oprijzen. Wij weten niet wie de ‘geleerde’ schrijver was die hier alles zo plechtig en mooi heeft genoteerd. Wel, dat hij niet te rade is geweest bij wat wij nu de ‘burgerlijke stand’ noemen. Een reeks namen, wel vijftien, werden door hem gespeld zoals wij ze nu nog altijd kennen, en zoals ze wellicht ook door de geletterden van die tijd werden neergeschreven. De Caluwé, Coquet, Vanden Hende, De Clercq, Vervaet, Verplancke, De Mey en Serraes, naast nog andere, kennen we nog altijd. Maar we moeten eerder aannemen dat de man zich heeft gebaseerd op de uitspraak die sommigen van zijn gesprekspartners hebben gebruikt. De naam Gendbrugge (met een ‘d’ in het midden!), Verzwalm (met een ‘z’), Stalins (in plaats van Staelens!) en zeker Geldhove (wij kennen nog steeds ‘Geldof’ en ‘Geldolf’). Wij hebben er geen verklaring voor, alleen, wij waren dan in 1896! De naam Vandenhende (zoals men hem hier schreef – wij kennen ook de schrijfwijze Vanden Hende en Van den Hende) moet in deze context toch wel eventjes onze aandacht trekken. De pachter die hier genoemd wordt, Domien Vandenhende (1817-1896 – hij stierf dus net in het jaar dat het pachtregister werd opgemaakt) was de vader van Sophie Van den Hende, en dus de grootvader langs moederszijde van Dr. Jules Persyn! Sophie trouwde immers met diens vader, Leo Persyn.

Tweede vraag: wat is een ‘measure’? Iedereen van ons, die nog gehoord heeft van een ‘gemet’ (het meervoud is ‘gemete’) weet dat deze oude oppervlakte ongeveer een ‘kleine’ halve hectare betekende. Een hectare (= 100 keer 100 meter = dus 10.000 m²). Een ‘gemet’ was volgens de “Dikke Van Dale” gelijk aan een half ‘morgen’ en dus ongeveer 4258 m². Maar hetzelfde verklarend woordenboek voegt er fijntjes aan toe: ‘de grootte is niet overal dezelfde’. Een ‘morgen’ was het dubbele van een ‘gemet’, en dus 8516 m² groot. Maar dan gaat het hier over een Rijnlandse ‘morgen’. De Amstellandse ‘morgen’ viel iets kleiner uit (8129 m²), de Gelderse véél kleiner (3180 m²), maar daar tegenover de Waterlandse véél groter (10770 m²). Wij hebben hier te maken met een lastige gewoonte, die nog uit de Middeleeuwen stamt. Elk vorstendom, elk graafschap, elke afzonderlijke streek, ja zelfs elke stad had eigen maten en gewichten, eigen munten. Men moest in die tijd wel van alle markten thuis zijn – de uitdrukking is hier op haar plaats! – om over die vaak welbewaakte grenzen heen handel en landbouw en (hand)nijverheid uit te oefenen. En in onze tijd moet men wel al een specialist terzake zijn om uit die wirwar van rekeneenheden wijs te raken. Om het onszelf wat makkelijker te maken keren wij dus terug naar de manier van rekenen die in onze eigen omgeving gold, en die mijn oom Victor Creve, destijds beëdigd schatter, ooit eens aan mij heeft doorgegeven. Ooit heb ik de cijfers genoteerd... èn ze na al die jaren ook teruggevonden! Volgens hem was een ‘gemet’ ± 0,45 hectare. Want, zei hij, een ‘gemet’ is gelijk aan 300 ‘roeden’, en één zulke ‘roede’ (‘roe’, zei hij) is gelijk aan 14,8548 m². Een rekensommetje is vlug gemaakt: de vermenigvuldiging geeft ons 4456 m² als resultaat, wat de 0,45 ha. toch heel van nabij benadert. Eén ‘bunder’, een oppervlaktemaat die hier niet dikwijls meer gehoord wordt, maar toch nog

voorkomt in bepaalde benamingen van landbouwgronden, bestond uit 3 'gemete'. Dat het Wachtebeeks 'gemet' wel heel dicht bij de voorstelling van mijn nonkel moet aansluiten, blijkt ook nog uit een andere toevallige ontdekking die ik vroeger noteerde, maar ik weet echt niet meer uit welk boek. Daar werd vermeld dat Wachtebeke in 1662 een oppervlakte had van 7732 'gemet', wat volgens de auteur neerkwam op 3445 hectare. Als wij weerom even rekenen constateren wij opnieuw dat wij voor één 'gemet' op $\pm 0,45$ ha. uitkomen. Tussen haakjes vermelden wij hier voor de geïnteresseerde lezer dat de huidige oppervlakte van Wachtebeke 3453 ha. bedraagt. Verschilt niet zoveel van het hoger vermelde aantal.

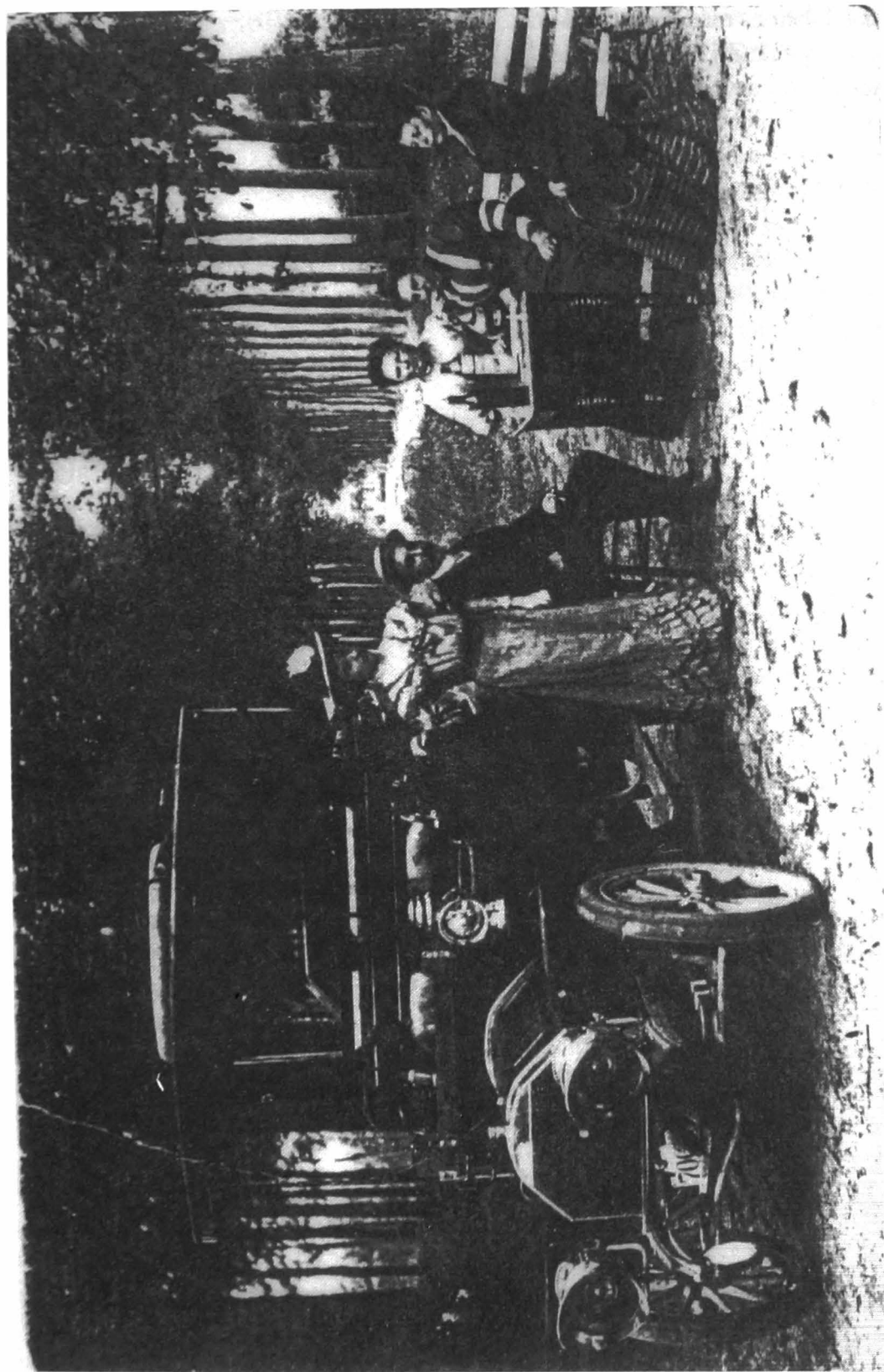
De heer Théophile Poullier werd in 1896 dus eigenaar van $\pm 6,5$ % (221 ha. 61 a. 10 ca.) van de Wachtebeekse oppervlakte. Sommigen zullen zich moeilijk kunnen voorstellen wat dit eigenlijk betekende. Wij laten hierna een geheel nutteloze en hypothetische berekening volgen, gewoon maar om aan te geven wat dat voor die tijd inhield. In 1896 telde Wachtebeke ± 5300 inwoners. Had men aan ieder van die inwoners een gelijk stuk van Wachtebeke gegeven, dan zou ieder individu $\pm 0,65$ ha. gekregen hebben, of: $\pm 0,019$ % van de totale oppervlakte..

De eigenaar had er dan ook de inkomsten naar. Zoals wij hoger al zagen, jaarlijks 11.073,40 frank. Goudfrank! Onze grootouders hebben die nog gekend. De 'gouden standaard' voor alle geldverkeer werd vanaf 1816 in Groot-Brittannië ingevoerd en werd vanaf circa 1870 ook de enige maatstaf in Europa en in de Verenigde Staten. Tijdens de Eerste Wereldoorlog is hij tijdelijk opgeschort; werd daarna weerom opgenomen en verdween definitief in 1936. Hoewel de munten in die periode niet meer de intrinsieke waarde in goud aan gewicht hadden die als nominale werd aangegeven, was de uitgifte door de staatsinstanties de waarborg voor de reële gouddekking. Dat gold vanzelfsprekend ook voor de bankbiljetten. In de geciteerde periode 1870-1914 had onze frank dus een vaststaande goudwaarde, die in al die jaren niet wijzigde, en zelfs vastgeklonken was aan de Franse en de Zwitserse frank.

Als wij nu uit diverse bronnen weten dat een bedrag van 395.000 fr. in het jaar 1900, honderd jaar later, in het jaar 2000, gelijkgesteld werd met een som van 80 miljoen Belgische frank, dan kunnen we makkelijk weer eens aan het rekenen gaan, want de tijdspanne die ons bezighoudt is praktisch dezelfde. Eén goudfrank van toen zou rond deze tijd dus 202,50 Belgische frank geweest zijn. Als we de goudfrankpachten van de heer Théophile Poullier even erbij halen, komen we tot het aardige sommetje van 2.242.363,00 Belgische frank. In waarde van vandaag: 55.587,00 Euro. Daar roeit men al een eindje mee!

DE NIEUWE EIGENAARS

Het wordt nu tijd dat we even nagaan, voor zoverre dat nog kan, hoe het er in Peene uitzag vóór de nieuwe eigenaars er arriveerden. Wij grijpen daarvoor terug naar een

Peene. De weg naar Moerbeke bij de eeuwwisseling 1900. Hier is vermoedelijk de introductie van de eerste auto te Wachtebeke te zien. Zou de man met strohoed à la Maurice Chevalier hier Théophile Poullier zijn, vergezeld van zijn echtgenote die haar personeel mee laat genieten van deze intieme plechtigheid?

verhaal dat ons medelid Anne Vangansbeke publiceerde in ons mededelingsblad van februari 1982. Zij zal het ons niet kwalijk nemen dat wij daaruit bepaalde delen bijna letterlijk overnemen.

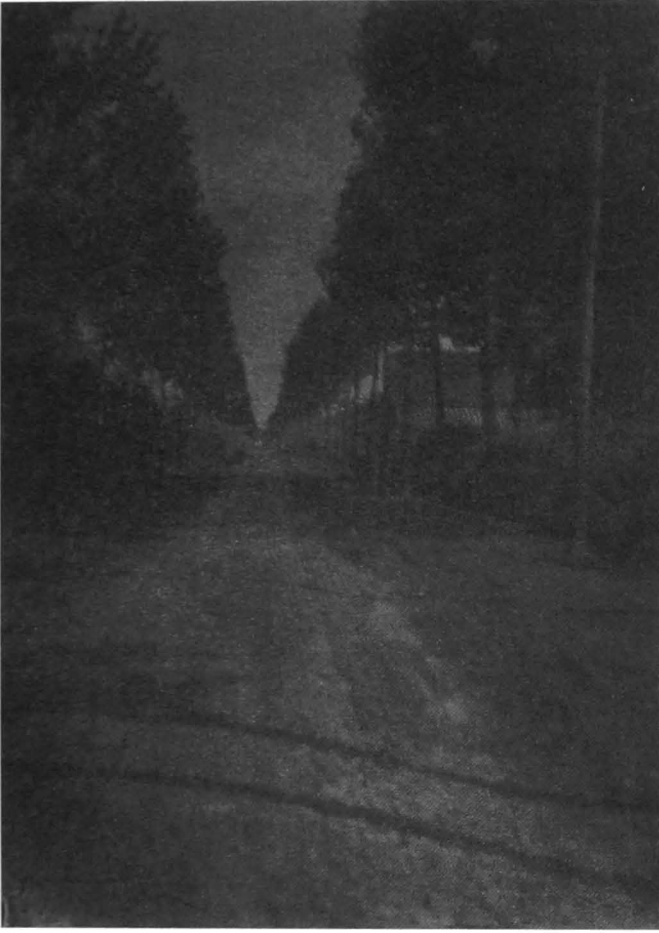
Het verhaal werd opgetekend uit de mond van Edmond Roets, zelf geboren in 1897. Dit impliceert dat Mon, geboren in het jaar dat de verkoopakte werd verleenden, zelf heel veel zaken van een ander heeft moeten horen. Die ander was zijn vader, Jan Roets, die volgens Mon zaakwaarnemer van meneer Poullier zou geweest zijn. Ik kan me moeilijk voorstellen dat die titel wel de lading dekt. Ik zie Jan Roets, met alle respect, niet zó ‘geleerd’ in die tijd, dat hij als ‘zaakwaarnemer’ de prachtige staat van goederen zou geschreven en uitgewerkt hebben. Zijn taak zal eerder ‘vertegenwoordiger van de baas bij de pachters’ geweest zijn.

Vóór 1897, zegt Mon, waren er nog geen auto's. Dat is nogal duidelijk: ‘Madame’ Théophile Poullier heeft de eerste auto in Wachtebeke geïntroduceerd. Daarvan bestaat nog een foto.

De weg naar Moerbeke was een smalle, hobbelige kasseiweg. Dat is hij nog lang gebleven. Ikzelf ben nog in 1950 met de eerste auto van mijn vader over die weg gedokkerd. Hij lag er bolrond bij. Aan weerszijden een strook ongeplaveide aarde, naargelang het seizoen ofwel een modderbad, ofwel een zanderige, stoffige rand. Het was voor fietsers ook niet alles om naar Moerbeke te rijden, en van daar naar hier vanzelfsprekend ook niet. Pas in de vijftiger jaren van de vorige eeuw werd begonnen aan de betonweg met fietspad, die er nu nog altijd ligt.

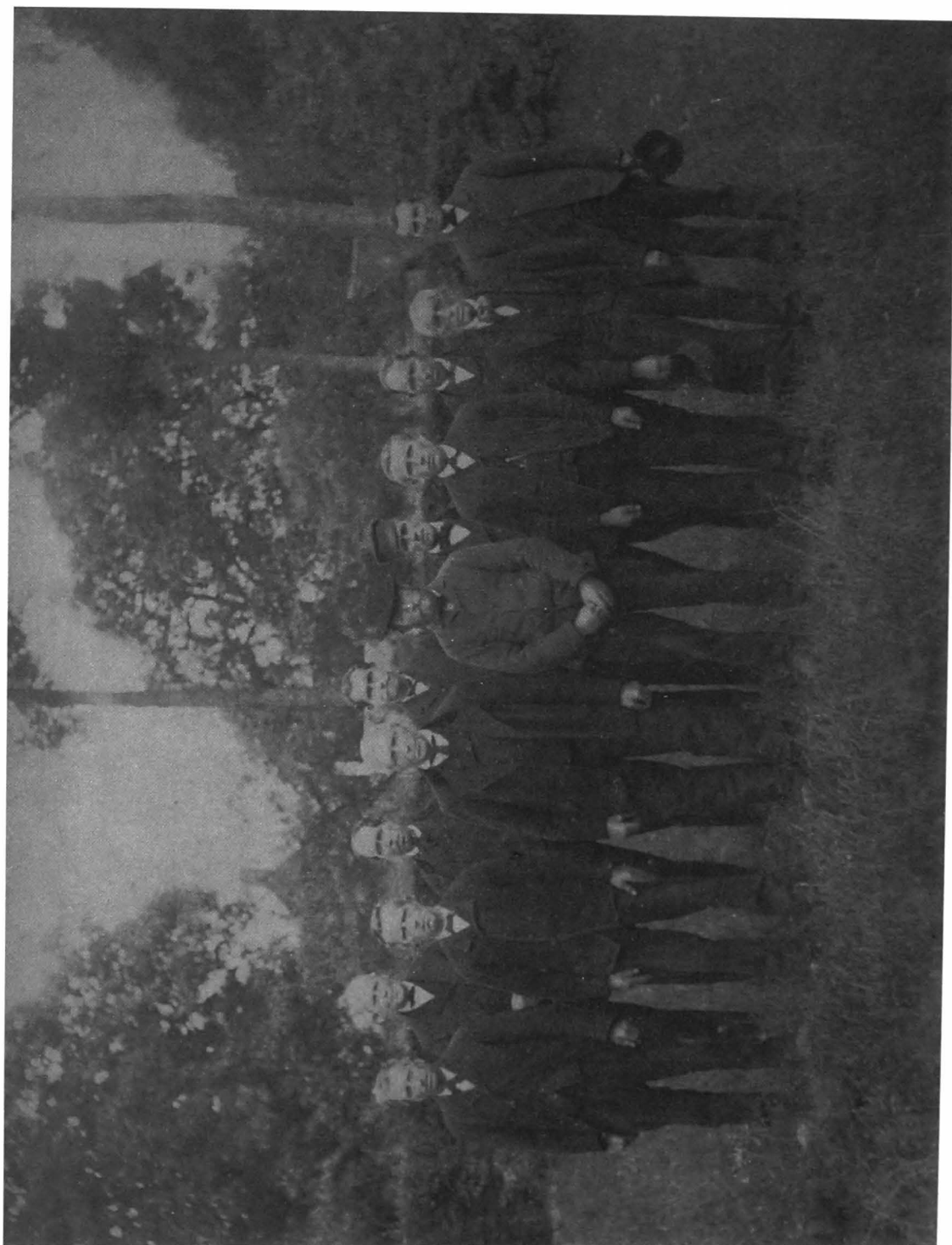
Aan beide zijden van de weg stonden, in 1896, kleine huisjes met strodaken en houten schuren. Het bezit van die boeren, allen pachters, was over het algemeen niet heel groot. Het schijnt dat alleen boer De Caluwé toen al een paar paarden had. De anderen lieten hun kar trekken door een os. Zoiets heb ik voor de Tweede Wereldoorlog ook nog gezien in de dertiger jaren, maar na die oorlog zal zoiets wel zeer zeldzaam zijn geweest. Voor de rest hadden de meesten één of enkele koeien, varkens misschien, op het neerhof wat kippen en konijnen, soms schapen of geiten, en een moestuin! Een schitterende situatie was het daar zeker niet. Maar wij vergelijken te gemakkelijk met de huidige situatie. Waar was, in 1897, de situatie eigenlijk veel beter?

Toch moet meneer Théophile Poullier, toen hij voor de eerste keer hier zijn nieuw domein kwam bezichtigen, wel even geschrokken zijn, toen hij de vergelijking maakte met wat hij gewoon was in het geïndustrialiseerde gebied van Rijsel. Hij ordonneerde direct, zegt Mon, dat alle strodaken afgebroken werden, en dat er ‘Franse pannen’ voor in de plaats kwamen. En toen ze daarmee klaar waren, begon men houten schuren en stallen af te breken en te vervangen door stenen gebouwen, ook afgedekt met ‘Franse pannen’. Mon vertelt er niet bij wie die hele operatie bekostigd heeft. De sommen die voor een dergelijk project nodig waren, kunnen onmogelijk door de pachters zelf gedragen zijn...

Zo bleef de weg naar Moerbeke er uitzien tot in de vijftiger jaren van de twintigste eeuw. Een smalle, bolronde kassei in het midden, en toch reeds een aanzet van een fietspad aan de rechterkant. De fietser op de foto hieronder schijnt het al relatief comfortabel te hebben.

Een groepsfoto van de pachters van Théophile Poullier-Ketele, rond 1900. Zij waren er niet allemaal, slechts een twaalfstal, hoewel er bijna dertig waren. Misschien hadden ze niet allen ook die 'zondagse kleren', die nu eenmaal wet waren wanneer een officiële fotograaf werd gevraagd. Er zijn enkele mooie koppen bij, en vooral de man met hoed in het midden ziet er toch wel heel zelfverzekerd uit. De stropdas die wij nu kennen bij 'stadskledij' schijnt nog niet algemeen te zijn... de voorkeur gaat duidelijk naar een strikje!

Ook de dreven die het hele domein doorkruisten waren duidelijk niet voor auto-verkeer aangelegd!

De plannen van meneer Poullier reikten echter nog verder. Hij had het werkelijk goed voor met zijn arme pachters. Toen hij een volgende keer op bezoek kwam, vond hij het maar zozo toen hij die trage ossen de karren zag voortslepen. Hij wou de volgende keer, zei hij tot Jan Roets, geen enkele os meer zien! Ze moesten maar een paard kopen. Daarvoor hadden ze natuurlijk ook geen centen. Geen probleem: meneer Poullier zou ze betalen. Ze moesten alleen, elk om beurt, hun nieuw paard aan de baas komen tonen... Iedereen was tevreden, behalve boer De Caluwé. Die had al twee paarden, en hij vertelde aan Jan Roets dat hij zich achtergesteld voelde. Jan, na ruggespraak met de weldoener-eigenaar, kon aan De Caluwé meedelen dat ook hij een paard mocht kopen. Dat deed hij te Beervelde: hij kwam van daar met een 'prijspaard', een merrie. Die zal wel heel wat gekost hebben. Maar hoeveel dat precies was, kon de eigenaar-weldoener geen snars schelen! Sommige 'kwatongen' beweerden dat de goede verstandhouding die er altijd tussen de familie Poullier en de familie De Caluwé is geweest, uit deze 'Beerveldse' episode stamt. Men zou voor minder dankbaar zijn.

Men kan zich afvragen waar de heer en mevrouw Poullier-Ketele onderdak vonden toen ze hier in Peene nu en dan een tijdje verbleven. Was dat misschien in het 'pavillon', het 'paviljoen', zoals wij reeds hoger hebben gesuggereerd? Men zou het wel denken. Zoals iedereen weet, heeft het woord 'pavillon', paviljoen', zowel in het Frans als in het Nederlands verscheiden betekenissen. Oorspronkelijk bedoelde men hiermee een tent, een duidelijk 'onderdak' dus. Later heeft die betekenis zich ontwikkeld tot andere soorten 'verblijf'. Dikwijls werden bijgebouwen bij grote complexen hiermee aangeduid, maar ook wel soms een 'buitenverblijf'. Mon Roets moet het nog gekend hebben. En het moet ook gebruikt geweest zijn, want het echtpaar Poullier-Ketele wou duidelijk goed voor zijn boeren zorgen.

Elk jaar, in de geschikte periode, was mevrouw daar. Ze kocht de suikerbietenaarde op, die overbleef na de bietencampagne in de kleine suikerfabriek van meneer Tytgat, hier ergens in de omtrek. Die werd dan, via het kanaal naar de Moervaart getransporteerd met een vijftal scheepjes van 45 à 50 ton. De namen van die schippersfamilies klinken de ouderen onder ons nog altijd goed in de oren: Van Eenaeme, Fleurquin, Mussche en Heye. Op een plaats die door mevrouw werd aangeduid, konden de schippers de teelaarde lossen, tot er een grote hoop van samen was. Dat was het moment dat de werkzoekenden van Peene en ook Kalve aan de slag konden om die aarde te verspreiden: op die manier werden lager gelegen gronden en meersen, die praktisch niets opbrachten, met 'goede' grond bedekt, waardoor die ook meer opbracht.

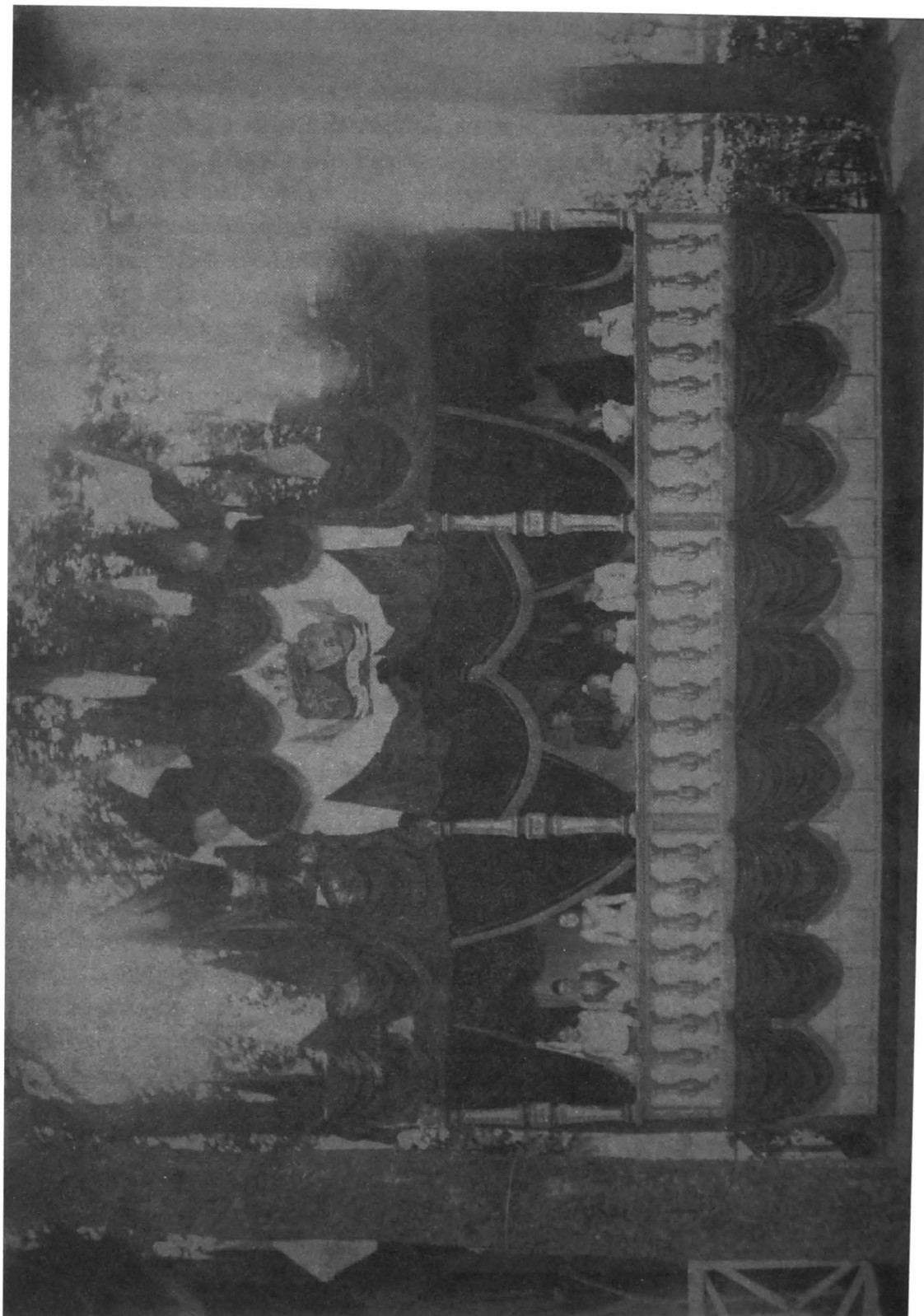
Mevrouw Marie Poullier-Ketele was een zeer bekwame vrouw, die hier in hoog aanzien stond en die aan de verbetering van het aanschijs van Peene – en van Wachtebeke – heel wat heeft bijgedragen. Zij kwam hier nu en dan terug en bracht nieuwe landbouwmethodes in zwang. Zij was het die de eerste zaai-, maai- en aardappelpootmachine in Duitsland kocht en ze naar Peene liet overbrengen. Ook

in dierenziekten was ze onderlegd. De prachtigste anekdote die werd overgeleverd is die van de koe met de zogenaamde 'kipziekte'. Nogal wat koeien stierven in die tijd aan die ziekte, waartegen onze eigen boeren zich aan geen kanten konden verweren. Maar op een dag bracht mevrouw Poullier een soort pomp met naalden mee, die men in elk van de vier spenen van de zieke koe bracht. Men pompte zo lucht in de buik, en wanneer er voldoende lucht in zat, werden de spenen afgebonden. Toen dat voor het eerst gebeurde en mevrouw haar orders gaf om de koe te behandelen, stonden er zeker vijftig mensen te kijken. Niemand die ook kon denken dat het beest zo zou genezen. Mevrouw zei dat de koe na drie kwartier de kop zou rechten en zou rechtstaan na twee uren! En zo gebeurde het ook. De draadjes werden losgemaakt en elk half uur moest men de koe melken, tot alle lucht uit de buikwas. Zo genas een koe die anders zou gestorven zijn...

Ja, ze deed de mensen opkijken, mevrouw Poullier. Toen ze met een nieuwe maaimachine kwam, kwamen er ook zelfs mensen uit andere gemeenten kijken, samen met de Boerenbond!

Beide echtgenoten organiseerden ook wel feesten, die veel van een kermis weg hadden. Van die festiviteiten bestaan nog heel wat foto's, die duidelijk op bestelling gerealiseerd werden. Want wie beschikte in die jaren over een fototoestel, behalve een beroepsfotograaf? Er werden erepoorten en een tribune opgericht, en er stonden kraampjes en biertenten, en als het donker werd kwam er vuurwerk, alles op kosten van de grote baas. Men richtte ook wel verscheiden activiteiten in, zoals bollingen en schietingen, wat hier in Vlaanderen blijkbaar van alle tijden is. Sommige activiteiten hadden meer weg van een echt esbattement, want het ging er soms luidruchtig luimig aan toe. Zo werd de Moervaart over een lengte van 100 meter afgesloten. Er werden in deze afgesloten ruimte een aantal eenden geplaatst en de kandidaten moesten dan in het water springen en de eenden pakken. Nogal duidelijk dat de winnaar diegene was die de meeste eenden gevangen had. Het verhaal vertelt niet waaruit de eerste prijs eigenlijk bestond. 's Avonds trok de heer Poullier rond met de kinderen van Peene en Kalve, en als een moderne Sinterklaas kocht hij alle speelgoedkraampjes leeg, om het speelgoed dan aan de kinderen uit te delen. Hij had dan ook nog een zilverkleurig zakje bij zich, zegt Mon Roets, waarin gouden geldstukjes van 50 frank zaten. Als hij dan aan iemand iets gaf, was het nooit minder dan 50 frank. De erfgenamen van Edmond Roets zullen naar ik hoop niet boos op me zijn, als ik hier zeg dat ik aan dit laatste weinig geloof hecht. Op een vorige bladzijde rekenden wij al uit wat een goudfrank van toen (andere franken waren er niet!) nu ongeveer waard zou zijn: 202,50 Belgische frank, of ongeveer 5 Euro. Zou de heer Théophile Poullier ècht aan iedereen die hij ontmoette 50 keer 202,50 Belgische frank = ruim 10.000 frank, circa 250 Euro, zomaar weggegeven hebben?...

Zoals de hele geschiedenis al bewezen heeft: niets blijft duren. Alles heeft een begin, klimt dan misschien naar een hoogtepunt, en zakt dan – misschien ook lang-

Een dergelijke tribune werd bij de festiviteiten in Peene opgesteld. Zoals men kan zien, waren het vooral de dames die van op afstand de activiteiten moesten in ogenschouw nemen.

zaam – terug naar beneden. Zo verging het ook het eerste ‘Wachtebeekse’ echtpaar Poullier-Ketele. Meneer Théophile liet zich van langs om minder nog in Wachtebeke zien, en ook zijn vrouw was hier vaak afwezig, omdat ze veel naar Duitsland trok. Wellicht omdat ze dacht en ondervonden had dat ze daar veel kon bijleren over technische snufjes van die jaren. Geregeld kwam ze dan toch nog naar hier terug.

Het wordt nu tijd toch maar eens wat meer te vertellen over de oorsprong van deze wel zeer bijzondere vrouw, die in 1856 geboren werd. Zij was dus een vijftal jaren jonger dan haar man Théophile. Marie Ketele, zoals ze tot haar huwelijk heette, stamde uit een zeer voornaam Oudenaards geslacht. De heer Luc Poullier stelde ons een prachtig album, dat in de familie bewaard wordt, voor onderzoek ter beschikking. Dit album, uitgevoerd in een reuzenformaat van 46 x 36 cm., werd uitgegeven in 1839 door de drukkerij van de Gebroeders de Bevernaege te Oudenaarde, en draagt op de titelpagina volgend opschrift:

VUES
ET
MONUMENTS
D’AUDENAERDE,
Dessinés et Lithographiés
par
G. SIMONAU

Accompagnés d’une description
HISTORIQUE
par
JULES KETELE

Het album bevat 7 gelithografieerde prenten in zwart-wit uitgevoerd op dit grote formaat. Zij stellen vanzelfsprekend de bekendste monumenten van Oudenaarde voor: onder andere het stadhuis, de fontein op de Grote Markt, de academie, en natuurlijk de Sint-Walburgakerk. Jules Ketele, die duidelijk een zeer gedreven historicus was, schreef bij elke prent meer dan een volle bladzijde degelijk gedocumenteerd commentaar. De geschiedenis van Oudenaarde is gedurende eeuwen zeer rijk aan vermeldenswaardige feiten geweest. Figuren als Keizer Karel V (zijn dochter Margareta van Parma werd daar geboren en gedoopt) en Lodewijk XIV van Frankrijk hebben daar rondgewandeld, hertogen, graven en bekende legeraanvoerders zijn te Oudenaarde, dikwijls ongewenst, te gast geweest.

De tekstschrijver begint met een gekalligrafeerde opdracht, vooraan in het album: “A Monsieur le Vicomte Vande Kerchove Vandervarent, hommage et profond respect et de sincère reconnaissance de la part de l’auteur J. Ketele”. Wie die burg-

graaf was hebben we niet kunnen (willen) achterhalen, omdat het voor ons verhaal van niet het minste belang is. We nemen het hier eventjes over om twee redenen. Enerzijds omdat het typisch is om aan te tonen hoe hoofs en in 't Frans de bourgeoisie van toen zich 'moest' gedragen; anderzijds komen we zo aan de weet in welke kringen de familie Ketele zich toen al bewoog.

Bij zijn beschrijving van de Sint-Walburgakerk klaagt Jules Ketele over het pover interieur van deze toch wel statige kerk. Wat de beeldenstormers bij het einde van de 16e eeuw nog overlieten, schrijft hij, werd door de te vurige restaurateurs van de laatste jaren vernield. De laatste twintig jaren, gaat hij verder, waren rampzaliger voor de kerk dan de voorafgaande vier eeuwen! (Wij wijzen erop dat hij dit schreef in 1839. Sedert dat jaar zijn er in de Sint-Walburgakerk nogal wat veranderingen en verantwoorde restauraties gebeurd.) Er zijn in 1839 slechts drie sculptuurwerken meer te vinden: drie grafmonumenten. Een van Claude Talon, gouverneur van de stad onder het bewind van Lodewijk XIV, een van de rechtsgeleerde, historicus en politicus Jean Joseph Raepsaet, en een, jawel, van Mattheus Ketele. Het zijn vooral die laatste twee die ons interesseren.

Jean Joseph Raepsaet is op de gezegende leeftijd van 82 jaar overleden op 19 februari 1832. Hij werd dus waarschijnlijk in 1750 geboren. Hij leefde in een opeenvolging van woelige jaren, waarin onze voorouders voortdurend van bestuur: moesten wisselen. Op de grafsteen, die in het Frans werd opgesteld (we zijn al in 1832: België – la Belgique – bestond dus al) staat vermeld dat hij zijn land gedurende 67 jaar trouw heeft gediend. Dat zal wel zo zijn, maar dan heeft hij, als een kleine Talleyrand, een grote soepelheid aan de dag gelegd. Hij was van 1787 tot 1790 lid van de Vlaamse Staten Generaal en werd als zodanig afgevaardigd als onderhandelaar met de Oostenrijkers in 1790. Wat hij vanaf 1795, toen de Franse revolutionairen hier de lakens uitdeelden, heeft gedaan, weten we niet, maar hij moet de beweging wel van dichtbij gevolgd hebben, want van 1802 tot 1813, onder Napoleon dus, was hij vertegenwoordiger van het departement in het toenmalige Corps Législatif. In 1813, bij zijn afscheid daar, moet hij de onafwendbare afgang van de keizer voorzien hebben. Na een paar jaren geduld duikt hij opnieuw op onder de opstellers van de constitutie van 1815, toen het koninkrijk der Nederlanden werd opgericht onder koning Willem I. Hij zetelt dan ook als afgevaardigde in de Staten Generaal der Nederlanden.

Ook de Belgische opstand van 1830 schijnt hij op tachtigjarige leeftijd nog overleefd te hebben, want ook de Koninklijke Orde van de Belgische Leeuw, die toen pas was opgericht, wist hij nog in de wacht te slepen. Hij was zijn leven lang lid geweest van verscheiden literaire, culturele en juridische genootschappen. Zijn meest frappante prestatie is wel geweest, dat hij met zijn echtgenote samen niet minder dan zestien (16!) kinderen had. Eén daarvan was Sophie Raepsaet.

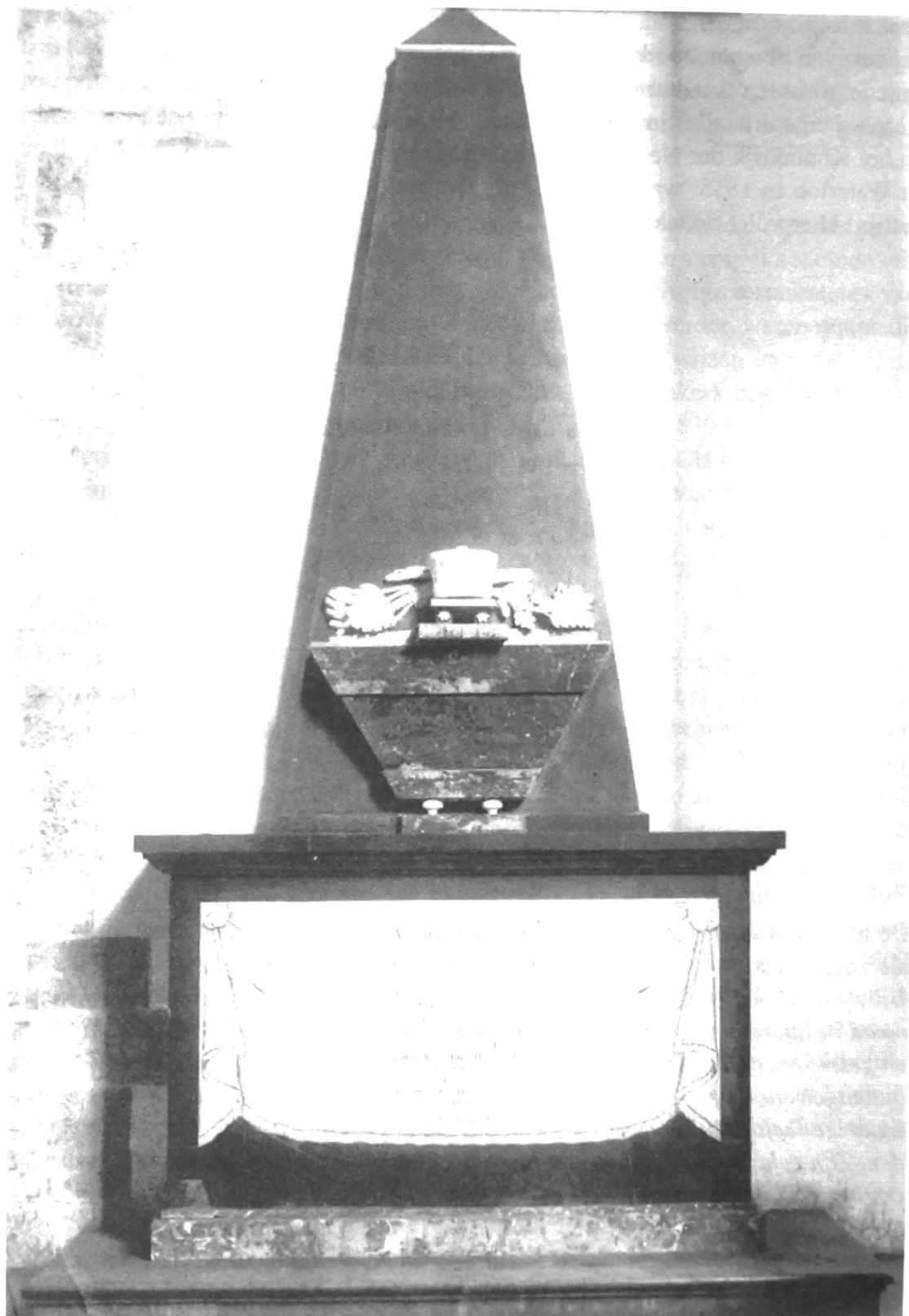
Deze Sophie nu staat vermeld op het derde grafmonument dat Jules Ketele in zijn album vermeldt. Want zij trouwde, als dochter van een vooraanstaand persoon,

met een zoon uit een andere voornamen familie in de stad, Mattheus Ketele. Zo is zij een van de stammoeders van de huidige familie Poullier geworden. De tekst van de grafsteen is in het Latijn gesteld. Enigszins verwonderlijk in 1817, toen de burgerij eigenlijk alles in het Frans deed. Maar toch zeker niet in het Nederlands, in het Koninkrijk der Nederlanden! En het Frans was sedert de val van Napoleon te Waterloo in 1815, waarschijnlijk nog wat in ongenade? Dus, dan maar in het Latijn! Hier volgt de tekst:

Piae Mem.
MATHAEI KETELE I.U.L.
qui
Hujus urbis consul strenuus
per lustra duo
Aldenard. Tribunal. Praeses
Doctus integer
per annos septem
Agricult. Studiosissim.
Natus ann. LII
Diem obiit Pridie Kalend. Novemb.
ann. MDCCCXVII
Sophia Raepsaet coniux.
Julianus et Fredericus liberi
lugentes p.p.
BENE PRECARE

De niet woord-voor-woord letterlijke, maar qua betekenis correcte vertaling luidt als volgt: *“Ter vrome nagedachtenis van MATTHEUS KETELE, aan de Leuvense Universiteit gediplomeerd jurist, die gedurende tien jaren een sterk en ondernemend bestuurder van deze stad was, en gedurende zeven jaren een rechtschapen en geleerde voorzitter was van de Rechtbank van Oudenaarde. Hij legde zich met buitengewone ijver toe op alles wat met landbouw te maken had. Op tweeënvijftigjarige leeftijd is hij daags vóór de eerste november van het jaar 1817 overleden. Zijn echtgenote, Sophie Raepsaet, en zijn kinderen Jules en Frederik, rouwen om hem. Wil hem in uw gebed gedenken”*.

Jules Ketele, de historieminnende schrijver van het album dat we vroeger bespraken, was dus de zoon van deze Oudenaardse hoogwaardigheidsbekleder. Gezien deze laatste rond 1795 werd geboren en Marie Ketele, de latere mevrouw Théophile Poullier, in 1856, nemen wij aan dat hij ook de grootvader van deze laatste was. Er speelt hier inderdaad een tijdsverschil van ongeveer 60 jaren, wat voor een grootvader een plausibele leeftijd kan zijn.

Het grafmonument van Mattheus Ketele, overgrootvader van mevrouw Théophile Poullier-Marie Ketele, in de Sint-Walburgakerk te Oudenaarde. De tekst is in de beschrijving ervan in zijn geheel terug te vinden.

*Een foto van het jonge paar Stéphane Poullier – Huberta Litz.
Foto uit het begin van de jaren 1900. Voorwaar een heel knap koppel!*

Dit was het 'huis', door de hele bevolking 'het kasteel' genoemd, dat Stéphane Poullier rond de tijd van zijn huwelijk liet optrekken in Peene. Het werd na de Tweede Wereldoorlog door zijn zoon Raoul afgebroken en vervangen door de huidige villa, Peene nummer 7. Alleen het bijgebouw, links van de oprit, is bewaard gebleven. In dit 'kasteel' woonden dus de 'oude mevrouw', het jonge echtpaar Poullier-Litz, en later ook de drie zonen. Er is ook altijd inwonend personeel geweest, zoals dat in die tijd zeer gebruikelijk was.

Een rustig hoekje in de hovingen van 'het kasteel'. Op de achtergrond wordt het groene, weidse en landelijke karakter van de omgeving mooi zichtbaar.

Zoals reeds gezegd, trok Marie Poullier-Ketele heel vaak naar Duitsland. Dat had te maken met haar interesse voor alles wat technisch vernieuwend was. Die pendeltochten naar Duitsland hebben wellicht meer gevolgen voortgebracht dan ze zelf heeft voorzien. Alles samen heeft ze hier circa een kwarteeuw, tot haar overlijden in 1924, heel veel goeds gedaan en bovendien, soms bewust, soms wel onbewust, haar stempel nagelaten op het verdere verloop van de Wachtebeekse geschiedenis.

Haar interesse en actieve deelname aan de ontwikkeling van de landbouw werd hier reeds vermeld. Heeft ze die in de genen gehad en meegekregen van haar overgrootvader Mattheus? Op diens graf staat toch vermeld dat hij extra aandacht had voor alles wat hiermee te maken had!

Zij bracht naar Wachtebeke ook haar zoon, Stéphane, mee. Ook die komst zou, rechtstreeks en onrechtstreeks, nog impact hebben op het reilen en zeilen van de Wachtebeekse gemeenschap. De voornaam Stéphane doet ons vermoeden dat de Vlaamse wortels van Marie Ketele bij het doopsel van haar zoon nog een rol gespeeld hebben. Hoewel beide voornamen in de Franse taal gangbaar zijn, is de gekozen naam toch 'Vlaamser' dan het meer voorkomende 'Etienne'. Toen Stéphane in de eerste jaren van de 19e eeuw kennis maakte met ene juffrouw Bertha Litz uit Duitsland, werd er na zekere tijd aan trouwen gedacht. Het jonge koppel, van wie hier een werkelijk uitzonderlijk mooie foto gepubliceerd wordt, wou natuurlijk een nieuw, definitief en comfortabel onderkomen. Toen begon de bouw van wat onze oudere generatie 'het kasteel' noemde daar op Peene. Foto's van dit gebouw, dat nu ook al niet meer bestaat, zijn er nog genoeg. Het verrees, volgens Mon Roets, op een lap grond, die eigenlijk gepacht werd door Coquet. Die had een flinke portie land in huur, meer dan 22 hectare, als we eventjes teruggrijpen naar de staat van goederen. Harde onderhandelingen zullen dus wel niet nodig geweest zijn, tussen eigenaars en pachter!

De vraag die ik onbeantwoord moet laten: waar stond eigenlijk het oude 'paviljoen'? Volgens wat werd genoteerd: in de kadastrale Sectie D. Als Mon Roets gelijk heeft, werd het kasteel dus zeker niet op de plaats van het paviljoen opgetrokken, want al het land dat Coquet pachtte, lag in de Sectie C. Tweede vraag dus: wat is er na de bouwwerken met het paviljoen gebeurd? Het gebouw, met siertuin, moestuin en paardenstal had toch ook een oppervlakte van tenminste een ruime hectare.

Wat er van zij, het kasteel kwam er, werd bewoond door het jonge paar, en ook mevrouw Marie Poullier-Ketele nam er haar intrek. Hoewel zij altijd een bescheiden vrouw gebleven is, is haar naam en die van haar zoon vastgelegd in een der eerbiedwaardigste boeken die in Wachtebeke sedert 1868 wordt bijgehouden door de elkaar opvolgende pastoors van de Sint-Catharinaparochie. De zoektocht doorheen deze notities, die nu eens, en meestal, in het Latijn waren gesteld, dan weer in het Nederlands van die tijd, een enkele keer zelfs in het Frans (!), was niet zo

eenvoudig. De pastoors hebben hier in Wachtebeke, in het eerste decennium van de 20e eeuw, elkaar in een niet alledaags tempo opgevolgd. In 1901 hadden we nog pastoor Dhont, die in datzelfde jaar overleed. Daarna volgde pastoor Cornand, die het hier uithield tot 1905. Pastoor Van Wesemael kwam de lege plaats innemen, maar vertrok reeds in 1907. Dan begon de lange ambtsperiode van pastoor Vanderstee (1907-1927). Die laatste was echter niet echt een fervente schrijver: de oogst die wij konden rapen uit een periode van twintig jaren was eerder mager. Gedurende de Eerste Wereldoorlog durfde hij helemaal niets op papier te zetten – wellicht terecht, uit schrik voor de bezetter. En zijn laatste notitie dateert van 1920. Wat tot aan het jaar van zijn dood nog enigszins het vermelden waard was, werd achteraf nog bijgevoegd door zijn onderpastoor en latere opvolger, Charles Camerman. Jammer eigenlijk, want het waren precies die vier pastoors in de eerste tien jaren van de eeuw, met wie de familie Poullier kennis moest maken, gedurende de eerste jaren van hun verblijf hier in onze gemeente.

Een eerste vermelding van de familie in deze parochiale annalen vinden wij terug in 1905. Toen schreef pastoor Jules Cornand een haast jubelende bladzijde over de “Vernieuwing van de parochiekerk”. Die was reeds ingezet onder pastoor Dhont schrijft hij, maar nu toch eens tot een goed einde gebracht. Het totale bestek bedroeg 12.509,32 frank, waarin zowel de staat, de provincie, de gemeente als de kerkfabriek hun aandeel bijdroegen. Maar dat alles samen was niet voldoende. De pastoor, zeg maar, de parochie, moest zorgen voor wat men te kort kwam. “Te bezorgen door E.H. Pastoor 2.399,28 fr.” noteert hij (in het Nederlands!). Vergis u niet: het gaat hier nog altijd over goudfranken en de pastoor moest dus eigenlijk, naar de huidige maatstaven voor 485.854 Belgische frank, of 12.044 Euro zorgen. Hij voegt daaraan toe, dat hij reeds vanaf 1903 de beter gegoede ingezetenen der parochie had aangesproken, en dat hij voor diegenen die het minder breed hadden... een offerblok in de kerk had neergezet! Wonderen waren ook in die tijd de wereld nog niet uit: er kwamen meer dan 10.000 frank (ruim 50.000 Euro) binnen. Er werd overeengekomen dat hiermee nieuwe glasramen in de kerk zouden geplaatst worden, en dat de namen van de ‘speciale’ schenkers in die ramen zouden ‘vereeuwigd’ worden. Zo kunnen wij hier opnieuw een reeks bekende namen terugvinden, naast die van Jules Cornand zelf, want die figureerde vanzelfsprekend op de allereerste plaats, met een raam aan de beste kant van het koor, de evangeliekant. Volgen dan: leden van de families Van Bastelaere (drie keer), Fermont (vier keer), Vervaet, Staessens, Andries, De Pesseroey, Marquenie, Bauwens, Van Pottelberghe (drie keer), De Caluwé, De Cock, Plasschaert, De Bruyne, De Belie en Haemers. Aan de evangeliekant, in het schip van de kerk, worden ook de Wachtebeekse begijnen die in Sint-Amandsberg verbleven, vermeld. De ‘minder gegoede’ parochianen werden ook niet vergeten. Er wordt geboekstaafd dat zij het waren die de laatste ramen in beide zijbeuken hebben bekostigd, en ook het raam boven het portaal van de kerk. Het raam links achteraan, werd geschonken ter nagedachtenis van Benoni Parys (de eerste verantwoordelijke van het “Godshuis De Mey”), en het raam rechts door... “St. Poullier-

Je meurs mais mon affection ne meurt pas ; au Ciel je vous aimerai et vous serez plus utile encore que sur la terre.
(St Jean Berckmans)

Seigneur nous l'aimions si tendrement, nous vous avions supplié de lui prolonger ses jours, vous lui avez donné le bonheur éternel, que votre volonté soit faite et que votre saint nom soit béni.
(St Bonaventure)

MISERICORDIEUX JESUS, DONNEZ-LUI LE REPOS ÉTERNEL.
(7 ans, 7 quar. d'ind.)

DOUX CŒUR DE JESUS, SOYEZ MON AMOUR (300 j. d'ind.)

DOUX CŒUR DE MARIE. SOYEZ MON REFUGE ! (300 j. d'ind.)

SOUVENEZ-VOUS DANS VOS PRIÈRES

de l'âme de

Madame Théophile POULLIER

Née Marie KETELÉ

pieusement décédée le 28 Janvier 1924

dans sa 68e année

Het rouwprentje van mevrouw Théophile Poullier-Marie Ketele. Het hoeft geen verwondering te wekken dat dit in de Franse taal werd opgesteld. De familie van haar echtgenoot was tenslotte van Franse afkomst. Maar ook bij de gegoede burgers was hier in Vlaanderen het Frans de voertaal. Dat is heel lang nog zo gebleven, en pas na 1930, bij de vernederlandsing van de Gentse Universiteit, heeft het Algemeen Nederlands stilaan veld gewonnen. Er dient gezegd dat de meeste mensen uit de hogere klassen wel 'Vlaams' of een zeker dialect daarvan kenden; toch waren zij daarmee niet in staat hun sociale relaties te onderhouden. Tot zeer lang na de Tweede Wereldoorlog werd b.v. in Gent door een hoog percentage van de burgerij onderling nog Frans gesproken.

Wie mij zal beleden hebben voor de menschen,
zal ik belijden voor mijnen Vader.

EVANG. MATH.

TER ZALIGER GEDACHTENIS

VAN

MEVROUW POUILLIER-KETELE,

godvruchtig overleden den 29 Januari 1924,

in den ouderdom van 68 jaren,

versterkt van de H.H. Sacramenten der Stervenden.

Zij was godvruchtig en ieverig in het gebed;
oetmoedig van hart; voorzichtig in haar gesprek.

H. AMBROSIUS.

De armen en noodlijdenden vonden in haar een
steun; zij heeft haar leven al goeddoende door-
gebracht. Geef haar dus, o Heer, van de vruchten
harer handen en dat hare werken haar volgen.

JOB. XXX.

Allen die de goedheid van haar hert en de aan-
genaamheid van hare inborst gekend hebben, wee-
nen en treuren omdat zij haar verliezen.

H. GREG. V. NAZ.

Duurbare KINDEREN en KLEINKINDEREN, vaart-
wel... hebt dank voor de genegenheid en liefde
die gij mij altoos hebt betoond; dat de rust waar
ik ben ingetreden de smart mijner dood verzach-
te. Hier in den Hemel ben ik gansch aan mijnen
God! ik zie Hem, ik bemin Hem en in Hem zie
ik u, Hem beminnde bemin ik u, denk ik aan
u en bid ik voor u.

H. Hart van Jesus, ik betrouw op U. 300 d. afl.

Drukk. Hamerlinck-Roegiers, Seizaete.

Maar mevrouw Poullier-Ketele en haar familie woonden in Wachtebeke! En ook daaraan heeft de familie zich altijd verplicht gevoeld. Dus werd voor de overledene ook een rouwprentje in het Nederlands verdeeld bij de offgang in de kerk.

Listz"... zó staat het er letterlijk. Zelfs als de pastoor aan de bekende componist dacht, zat hij er nog naast, want die naam wordt LISZT gespeld. De correcte schrijfwijze van de familienaam van mevrouw Stéphane Poullier was LITZ. Het glasraam is er nog, en de namen zijn nog, met ietwat goede wil, te lezen. Het ware maar goed dat de Kerkfabriek ook hieraan wat aandacht zou besteden. Eigenaardig genoeg is later ook wat met de doopnaam van mevrouw aan de hand: op het rouwprentje van haar echtgenoot (1951) wordt ze Bertha genoemd, terwijl op haar eigen gedachtenisprentje (1962) haar drie voornamen prijken: Huberta, Eva, Katharina LITZ... Behalve dat we hieruit afleiden dat de familie, amper een achttal jaren na haar vestiging hier ter plaatse, reeds haar invloed had op het parochiaal gebeuren, kunnen wij daaruit ook nog concluderen dat Stéphane en Bertha al in 1905 een getrouwd stel waren.

Onder de hoofding 1909-1910-1911 schrijft pastoor Vanderstee: "Sacristy". Daaronder: niets. Hij gaat gewoon verder met een verslag over activiteiten en werkzaamheden op Langeledeschool. Maar later, schreef Charles Camerman onder de titel 'Sacristy': *Donum Domae Poullier-Ketele. Anno 1909 obtinui, certis conditionibus, ornamentum nigri coloris (germanice textum et confectum), et anno 1910, aliud ornamentum nigri coloris obtinui, eiusdem modo et conditionibus acquisitum.* De vertaling luidt: 'Gift van het Huis Poullier-Ketele. In 1909 verkreeg ik, onder bepaalde voorwaarden, een sierkleed [wellicht een voorhangsel voor het altaar of voor de lijkbaar] van zwarte kleur (in Duitsland geweven en afgewerkt), en in 1910 ontving ik een ander zwart sierkleed, dat op dezelfde wijze en onder dezelfde voorwaarden verworven werd.

In 1934 memoreerde pastoor Camerman wat er kon gezegd worden over de kerkgewaden: "*De paramentis Ecclesiae*". Hij doet het hele verhaal in het Latijn, maar vindt in die taal toch geen passend woord voor "Naaikring", en daarover heeft hij het precies. De dames hebben in die kring vlijtig een heel stel feestelijke misgewaden gemaakt, en daarbij nog een 'gewone' witte en groene kazuifel. Juffrouw Marie Teirlinck wordt en passant ook nog eens genoemd, omdat zij ook nog een wit afhangend voorkleed voor het altaar heeft gemaakt. De pastoor stipuleert dat de noodzakelijke aankopen van stof en ander materiaal ongeveer 4000 frank hebben gekost, maar dat er dan nog een voordeel van vele duizenden franken voor de kerk in zaten. En dan vervolgt hij met een 'Nota Bene' dat meer van belang is voor het onderwerp waarin wij ons verdiepen.

Paramenta pretiosa, panno serico aurea et villosa contexta et confecta in Germania: Nigri coloris (pluviale, casula, dalmatica et tunica, etiam Rubri, insuper et Viridis coloris (haec tamen sine pluviale) donum dedit Domina Th. Poullier-Ketele ex Peene, quae jam antea novis sedibus et sediliis in choro ecclesiam gratificavit. Haec perbene sciens esse in libro hoc, neque in alio, meo scitu, vel etiam de aliqua fundatione nec quidquam memoretur, aequum duxi, et curavi ab anno nominationis meae (et saltem pro tempore) quotannis, titulo gratuito, tres missae

cantatae in refrigerio animae tantae donatricis celebrarentur. (Pie obiit anno 1924, sepulta in coemiterio ad meridiem ecclesiae). N.B. Haec paramenta, non in sacristia, ne humiditati aut incuriae exponantur, sed in domo past. servantur.

Deze toch wel merkwaardige notitie vraagt een letterlijke weergave en een zo precies mogelijke vertaling. Daarna is het ook tijd voor een paar vragen.

‘Kostbare gewaden, in fluweel op gouddoek geweven en afgewerkt in Duitsland, werden ons geschonken door mevrouw Th. Poullier-Ketele uit Peene. Zwart (een pluviale, een kazuifel, een dalmatiek en een tuniek), en ook in rode en in groene kleur (de laatste twee echter zonder pluviale). Mevrouw Poullier heeft reeds vroeger de kerk bedacht met nieuwe zetels en zitbanken in het koor. Daar ik goed weet dat dit in dit boek, en bij mijn weten ook in geen ander, en zelfs bij geen enkele instantie ook maar enigszins in herinnering werd gebracht, achtte ik het maar juist hieraan zelf iets te doen. Ik heb er dus vanaf het jaar van mijn benoeming [als pastoor?] voor gezorgd dat er elk jaar (tenminste gedurende een zekere periode) zonder gelijk welke kosten voor anderen, drie gezongen missen zouden opgedragen worden ter zielelafenis van een zo verdienstelijke weldoenster. (Zij overleed godvruchtig in 1924, en werd op het kerkhof aan de zuidkant van de kerk begraven). N.B. Deze gewaden worden niet in de sacristie bewaard, opdat ze niet aan vocht of aan zorgeloosheid zouden blootgesteld worden, maar wel in de pastorie”.

In juli 1927 werd het nieuwe kerkhof aan de Molenhoek ingewijd. Verschillende families hebben in de eerste jaren daarna op deze nieuwe site een familiegraf laten oprichten. Ook de familie Poullier heeft dat gedaan, zodat mevrouw Poullier-Ketele daar nu rust.

In mijn jeugdjaren – het moet in ieder geval vóór 1947 geweest zijn, heb ik samen met pastoor Camerman die prachtstukken mogen bekijken. Ze zullen ook wel ‘stukken van mensen’ gekost hebben. Alleen kan ik me onmogelijk herinneren waar dat precies was. In mijn vage herinnering: wel degelijk in de sacristie, maar dan die links, achter het zijaltaar van O.L. Vrouw. Waren ze wellicht voor een of andere zeer plechtige gelegenheid naar daar gehaald? De vorm dan die kazuifels en bijhorende gewaden staan me nog duidelijk voor de geest. Het geheel was uitgevoerd in de stijl van toen. Dat wil zeggen dat de snit streng en stijf verticaal was, een snit die de armen van priester en assistenten vrij liet. De versiering, in goud- of zilverborduur, was puur geometrisch. Ouderen onder ons kunnen zich dat nog goed voorstellen. Pas na pastoor Camerman zagen we in de kerk bij alle diensten de nieuwe ‘gotische’ kazuifels verschijnen, die we nu nog kennen en die eerder lijken op loszittende, alles bedekkende en ongedwongen kapmantels (maar dan zonder kap).

Ik denk niet dat deze gewaden nog terug aan de oppervlakte gekomen zijn in de laatste halve eeuw. Vandaar een eerste vraag: waar zijn ze nu nog te vinden? Zijn

Tussen 'het kasteel' en het bijgebouw, dat er nu nog altijd staat. Zoals men ziet, hield de familie zich inderdaad ook met dieren bezig!

Stéphane Poullier en zijn echtgenote, samen met een van hun zonen, op het terras van 'het kasteel'. Vóór de Eerste Wereldoorlog is deze foto genomen, en reeds merken we rechts de kinderwagen met reuzegrote wielen, en op de vensterbank, iets wat we nu een beauty case zouden noemen!

ze nog wel ergens bewaard? Bij een tentoonstelling van de kerkinventaris, die later ooit nog eens zou georganiseerd worden, zouden ze zeker een waardige plaats innemen en op de algemene interesse kunnen rekenen.

Mijn tweede vraag is een tikje malicieus. Waarom heeft pastoor Camerman tot 1934 gewacht om die toch wel zeer uitzonderlijke giften aan de kerk dan toch maar eindelijk te memoreren? Het gaat hier om kostbare sierkleden, drie volledige stellen misgewaden, plus nog eens – eigenaardig genoeg slechts en passant vermeld – eiken banken en stoelen voor het hoogkoor, en toch is het blijkbaar nooit bij de pastoor opgekomen om dat als vermeldenswaardig te beschouwen. Bij welke pastoor? Mevrouw Poullier-Ketele heeft Charles Camerman nooit als pastoor gekend, vermits ze in 1924 overleed. De giften zijn dus alle vóór die datum gebeurd, de eerste in 1909, toen Alfons Vanderstee reeds pastoor was; en bij het overlijden van mevrouw was Vanderstee nog steeds pastoor. Waren de relaties tussen pastoor en mevrouw Poullier dan niet zó hartelijk, niettegenstaande deze dame de plaatselijke kerkgemeenschap zeer genegen was? Het moet gezegd dat Charles Camerman, telg uit een voornamelijk familie uit Doel, die hier in 1902 als onderpastoor arriveerde, een graag geziene figuur was in de kringen van de notabelen. Een scherpe, humoristische geest met daarbij nog vlotte manieren in de omgang met anderen. Hij moet dan wel een goede band met de familie Poullier gehad hebben. Heeft hij willen herstellen wat zijn voorganger over het hoofd heeft gezien? In de laatste tekst die we hier citeerden zegt hij ‘dat hij het maar juist achtte’ dat te doen. En bij zijn eerste inlassing, later midden in de tekst 1909 van pastoor Vanderstee tussengeschoven, schrijft hij duidelijk: “verkreeg IK, onder bepaalde voorwaarden...”. De nadruk ligt hier op zijn persoon; niet de pastoor is hier voor de latere geschiedenis met de eer gaan strijken, wel zijn onderpastoor, die blijkbaar soepeler met mensen kon omgaan.

De derde vraag vloeit voort uit de termen die in die eerste inlassing gebruikt worden. “Onder bepaalde voorwaarden”. Wat waren die voorwaarden dan wel? Nergens vinden we later daarvan iets terug. Tenzij wij zouden aannemen dat het gaat om de drie jaarlijkse missen die ter nagedachtenis van mevrouw Poullier moesten opgedragen worden. En waarvoor Charles Camerman inderdaad zorgde “vanaf het jaar van [zijn] benoeming” als pastoor. Vroeger had het schijnbaar niet gekund.

Velen onder ons hebben Camerman nog gekend. Dikwijls was hij verstrooid, omdat hij bijwijlen met te veel verschillende zaken tegelijk bezig was. En om dezelfde reden stelde hij sommige van die zaken ook gemakkelijk uit. Is dat de oorzaak van het uitstel tot 1934 om dit alles te vermelden – tien jaren na het heengaan van de schenkster?

* * *

Zoals we zagen had mevrouw Poullier-Ketele nogal wat plannen met het oog op de verbetering van haar eigen domein en op het vooruit helpen van haar pachters. De uitbating van het uitgestrekte gebied werd nog grondiger aangepakt na het huwelijk van Stéphane, die zich voorgoed hier ter plaatse inburgerde. Drie zonen werden hier te Wachtebeke geboren: Guy, die later naar het Brusselse trok; Raymond, en als jongste, Raoul. Beide laatsten zijn hun hele leven hier gebleven en hebben zich ook al die tijd, zoals hun vader het had voorgedaan, met het land en met wat het voortbracht en meebracht beziggehouden. De akkers en de bestrating, het waterbeheer met de Moervaart en alle grachten die daarbij hoorden, de dieren op het erf of in het wild, de gewassen en het fruit, de bomen en de struiken, voor alles hadden ze aandacht en hun kennis terzake is in heel wat gevallen doorslaggevend geweest.

De tijd vloeiده zoetjes weg in dat begin van de twintigste eeuw, daar op dat 'kasteel' in Peene. De 'oude' mevrouw kon in het eerste decennium de geboorte van haar eerste kleinzoon, Guy, begroeten. In 1910 volgde Raymond, in 1913, Raoul. In die jaren had papa Stéphane hier al heel wat veranderd en verwezenlijkt, zodat niet alleen Peene en Kalve, maar de hele gemeente al wisten wie daar het geheel met vaste hand bestuurse. In één woord: de Poullier's waren Wachtebekenaren geworden.

Toen kwam, ook voor hen, het jaar 1914. Het begin van meer dan vier jaren verschrikking, gebrek aan allerlei zaken maar vooral aan vrije communicatie met anderen, jaren vol angst voor wat nog komen zou, jaren waarin de dood in alle gesprekken de boventoon voerde.

Eén overlijden heeft ook in de familie Poullier een niet te overschatten weerslag gehad. En dan niet eens in de eigen familie. Op kerstavond, 24 december 1914, toen de oorlog amper 5 maanden aan de gang was, overleed totaal onverwacht Désiré Jozef Fermont, burgemeester van Wachtebeke sedert 1872. Bij het nalezen van vele Wachtebeekse kronieken stellen wij vaak vast dat de families, waaruit hij stamde, generaties lang tot de meest invloedrijke van de gemeente behoorden. De naam Fermont komt in ontelbare aktes en verslagen voor, de moeder van Désiré Jozef was een Van Pottelberghe. Maar de opvolging stelde heel wat problemen. De afgestorvene was zodanig lang, meer dan vier decennia, 42 jaren aan een stuk, bijna de enige gezagsdrager van de gemeente geweest, en hij had als zodanig nooit behoefte gehad aan wat wij een 'kroonprins' zouden kunnen noemen. Bovendien was hij nooit getrouwd, en waren dus op zijn curriculum geen kinderen genoteerd, zonen die hem eventueel konden vervangen of opvolgen, zoals in die tijden wel vaker gebeurde. En, het was oorlog. Sedert een paar maanden had het Belgisch leger zich achter de IJzer teruggetrokken. De Belgische regering had over het overgrote gedeelte van het land geen zeggenschap meer. Måàr, Wachtebeke had een burgemeester nodig.

Eigenaardig genoeg is dat Stéphane Poullier geworden, die in 1915 als zodanig werd benoemd. Meer dan waarschijnlijk door de toen dienstdoende autoriteiten, onder wie de gouverneur van Oost-Vlaanderen. Maar het is meer dan duidelijk dat een dergelijke benoeming niet kon doorgaan zonder de goedkeuring van de bezettende macht, en meer in het bijzonder van het kabinet van de gouverneur-generaal voor België, generaal Von Bissing. Welke machinaties tot deze benoeming hebben geleid, en welke afremmingen, is nu nog moeilijk te achterhalen. Weigerden andere aangezochten de opdracht? En heeft de heer Poullier, toen precies 35 jaar oud, plichtbewust en 'om beterswille' de ondankbare taak toch maar aanvaard, toen men in hem de enige zag die voldoende kon schipperen om beide zijden, het eigen volk aan de ene kant, de bezetter aan de andere kant, een leefbaar bestaan te verzekeren? Wie zal het zeggen? Er ontstond in elk geval een unieke situatie. De nieuwe burgemeester van Wachtebeke was een geboren Fransman, die hier Belg geworden was, en getrouwd met een Duitse!

Dit gezegd zijnde, moet hier onmiddellijk iets bijgevoegd worden, om alle misverstanden te vermijden. Er zullen altijd mensen gevonden worden, die voorbarige en dus vaak verkeerde conclusies trekken, en die zijn er bij deze benoeming van Stéphane Poullier en ook nog achteraf, ook geweest. De afkomst van mevrouw, en de vele reizen die de 'oude mevrouw' indertijd naar Duitsland ondernam, waren daar aanleiding toe. Maar mensen die de heer Stéphane Poullier hebben gekend van dichtbij, weten maar al te goed dat hij dit toevallig gegeven alleen maar heeft gebruikt om bij de bezetter invloed ten goede aan te wenden. Mijn eigen grootvader, Aloïs Creve senior, die nog als gemeenteraadslid onder meneer Poullier gediend heeft, wist er meer van, en heeft mij daarover meer dan eens gesproken. En dat de burgervader tijdens de oorlog recht in zijn schoenen stond, is bij het einde van de oorlog wel gebleken: terwijl alle activisten, die de steun van Von Bissing en later van diens opvolger Von Falkenhausen ontvangen hadden, het na de wapenstilstand zwaar te verduren kregen, bleef de heer Poullier lekker in zijn grote stoel zitten. Door iedereen geëerd en geacht.

Hoewel zijn moeder een paar jaren vroeger was overleden, hield hij het uit tot aan de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1926. Dan achtte hij zijn plicht volbracht. Op de leeftijd van amper 46 jaar verscheen hij zelfs niet meer op de kandidatenlijsten! Hij bewees daarmee dat hij nooit de ambitie had gehad om zomaar op het voorplan te treden, en dat hij op een cruciaal keerpunt in onze plaatselijke geschiedenis alleen maar de meubelen heeft willen redden. Daarin is hij wonderwel geslaagd.

De heer Stéphane Poullier overleed hier te Wachtebeke op 18 februari 1951. Zijn echtgenote, mevrouw 'Bertha' Litz, overleefde hem ruim elf jaren, en overleed ook hier op 24 oktober 1962.

Eén jaar na het overlijden van zijn vader verscheen zoon Raymond wel op de kandidatenlijst voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1952. Verkozen, werd hij

onmiddellijk tot schepen van Openbare Werken benoemd. Hij is dat gebleven tot de dag van zijn heengaan, 31 maart 1976. Iedereen – en niet in het minst ikzelf, omdat ik hem lange tijd van dichtbij mocht meemaken – weet dat hij gedurende die hele periode zijn ambt nauwgezet, met grote liefde en kunde heeft waargenomen. Ook zijn aandenken zal hier in onze gemeente in ere gehouden worden, net als dat van zijn vader.

Het is zeker niet de bedoeling van deze bijdrage een geschreven huldiging te maken. Het plan was ook niet om over de familie Poullier, die in het tweede deel van dit stuk het meest aan bod komt, een familiegeschiedenis te schrijven. Dat komt ons niet toe. Wij zijn nu eenmaal geen ‘geschiedkundige’, wel een ‘heemkundige’ kring.

‘Heemkunde’ is niet uitsluitend ‘geschiedenis’. Daar komen ook nog heel wat anekdotes, reminiscenties en verhaaltjes bij kijken, die nergens genoteerd staan. Daarom zijn ze misschien niet minder juist en waar. Want ook de geschiedenis, zei ooit iemand, wordt geschreven door mensen die er meestal niet bij waren.

Precies omdat wij heel wat uit de historische geschriften hebben gehaald, willen wij in de eerste plaats Werner De Coninck bedanken, die het ons gemakkelijk gemaakt heeft om de inleiding te schrijven. Dank ook aan Anne Vangansbeke, die wij reeds vernoemden, aan Irène De Caluwé-De Graeve, aan Simonne Van Loo-Ongenaë, aan Luc. De Maesschalck en aan Yvonne De Maesschalck-De Coene, die ons enkele foto’s en bepaalde details bezorgden. De verbazingwekkende lokale verzamelaars Albert De Clercq en Guy Trangez stonden ook altijd paraat. Het is echter evident dat wij het meeste gehad hebben aan de heer en mevrouw Luc Poullier-Hosten, aan mevrouw Ginette Poullier – echtgenote dokter Roger De Cock – en aan mevrouw Raoul Poullier-De Letter. Zonder hun substantiële medewerking en goede wil ware ons werk totaal onmogelijk geweest. De documenten die hierbij als illustratie worden afgedrukt zijn voor het grootste deel aan hun begrip te danken. Aanvullingen op wat hier staat, of bijkomende nog onbekende bijzonderheden, en zeker ook correcties, die naderhand nog in ons tijdschrift zouden kunnen opgenomen worden, zijn altijd welkom.

Augustus 2005.

Het vrouwelijk personeel van de familie, ca. 1935. In het midden mevrouw Poullier; rechts Maria Beaval, die toen inwonend personeelslid was. Links Maria De Sy, die een handje toestak bij zware dagen.

Mevrouw Bertha Poullier-Litz op ietwat latere leeftijd.

SOUVENEZ-VOUS DANS VOS PRIÈRES

de l'Âme de
Monsieur

Stéphane POULLIER

époux de Madame Bertha LITZ

né à Lille le 11 janvier 1880

placusement décédé à Wachtebeke

le 18 février 1951.

Je meurs, mais mon affection ne meurt pas : au Ciel
je vous aimerai et vous serez plus utile encore que sur
la terre.
(St. Jean Berchmans).

Je quitte cette demeure terrestre sans regrets y
laissant une famille unie qui perpétuera mon souvenir.

Chère épouse, chers enfants, ne pleurez pas : ce
n'est qu'un au revoir !

Sa simplicité, sa servabilité désintéressée, la droi-
ture de son caractère l'ont fait aimer de tous ceux qui
l'approchèrent !

Miséricordieux Jésus, donnez-lui le repos éternel.
(7 ans, 7 quad. d'ind.)

Doux cœur de Jésus, soyez mon amour.

(300 j. d'ind.)

Doux cœur de Marie, soyez mon refuge.

(300 j. d'ind.)

Vierge Sainte, au milieu de vos jours glorieux n'ou-
bliez pas les tristesses de la terre. Jetez un regard de
bonté sur ceux qui sont dans la souffrance, qui luttent
contre les difficultés et qui ne cessent de tremper
leurs lèvres aux amertumes de cette vie. Ayez pitié de
ceux qui s'aimaient et qui ont été séparés. Ayez pitié
de l'isolement du cœur. Ayez pitié de la faiblesse de
notre foi. Ayez pitié des objets de notre tendresse.
Ayez pitié de ceux qui pleurent, de ceux qui prient, de
ceux qui tremblent. Donnez à tous l'espérance et la
paix. Ainsi soit-il !

Mon Jésus Miséricorde. (100 j. d'ind.)

Het Franstalige rouwprentje van Stéphane Poullier. Dit was duidelijk, zoals trou-
wens ook bij het afsterven van zijn moeder, voor de familie en de relaties in
Frankrijk en in Franstalig België bedoeld.

BID VOOR DE ZIEL.

van Mijneheer

Stéphane POUILLIER

echtgenoot van Mevrouw Bertha LITZ

gebooren te Rijsel (Fr.), 11 Januari 1880

en gedruuchtig overleden te Wachtebeke,

18 Februari 1951.

Ik sterf, maar mijn liefde sterft niet; in de Hemel blijf ik u liefhebber, en van daaruit zal ik u beter kunnen helpen dan hier op aarde. (S. Jan Berchm.).

Zonder treurnis verlaat ik deze aardse woonplaats, waar ik een sterf verbonden familie nalaat die mijn aandenken zal bestaandigen.

Dierbare Echtgenote en Kinderen, weent niet; ik zeg U slechts: Tot weerziens!

Zijn eenwoud, zijn onbeatruchtige dienstvaardigheid, zijn rechtschapenheid, wonnen hem ieders genegenheid.

Barmhartige Jezus, geef hem de eeuwige rust.
(7). 7 q.)

Zoet Hart van Jezus, wees mijn liefde. (300 d. ad.)

Zoet Hart van Maria, wees mijn toevlucht.
(300 d. ad.)

Lieve Moeder Maria, vergeet niet in uw heerlijkheden, de treurnissen van deze aarde. Beatraal met uw ogen van goedheid allen die lijden, allen die vechten met de lasten van het leven, en voor wie de lijdenkelk in al zijn bitterheid aan de lippen wordt gedrukt. Heb medelijden met dezen die in liefde werden uiteengerukt. Heb medelijden met de schamelheid van ons hart. Heb medelijden met de zwakheid van ons geloof. Heb medelijden met wat ons dierbaar is. Heb medelijden met deze die wenen, met hen die bidden, en met allen die in angst leven. Geef aan allen het vertrouwen en de vrede. Amen.
(Abbé Perreyve).

Mijn Jezus, barmhartigheid.

(100 d. ad.)

De familie POUILLIER, LITZ, ~~RECHUY~~, SAINT-LÉON, VERSTRYNGE en DELACQUIER,

bedanken voor de geboden en blijken van genegenheid welke zij hun betoonde hebt.

Bij de begrafenisdienst te Wachtebeke werd het Nederlandstalig prentje uitgereikt. De eenvoud die 'meneer Stéphane' heel zijn leven heeft willen nastreven, blijkt ook uit de hoofding van het prentje: nergens wordt ook maar enige vermelding gemaakt van het feit dat hij jarenlang onze burgemeester is geweest.

Souvenez-vous dans vos prières de l'âme de

Dame

Huberte Eve Catherine LITZ

veuve de Monsieur
STÉPHANE POULLIER

née le 12 septembre 1885 et pieusement décédée à Wachtebeke le 24 octobre 1962, munie des Sacraments de notre Mère la Sainte Église.

Un seul idéal dominait toute sa vie : son Dieu et son prochain, bien faire dans son propre foyer et autour d'elle.

Tous l'aimaient : elle ne sut jamais que s'oublier elle-même pour penser aux autres. (St. Grég. de Naz.)

Elle était une de ces âmes naturellement grandes et fortes, qui semblent dépasser les communes mesures. Dieu s'est servi d'elle pour en soutenir d'autres.

Elle joignait à une affabilité exquise et un caractère droit, un cœur généreux, qui lui faisait des amis de tous ceux qui l'approchaient.

C'est une consolation, en mourant, de laisser son nom en estime parmi les hommes et, de tous les biens humains, c'est le seul que la mort ne peut ravir. (Bossuet)

Mes chers enfants, toute ma famille que j'aimais si tendrement, le Bon Dieu est venu me prendre pour me conduire dans l'éternité où nous nous reverrons. Je comprends votre douleur dans ces moments de séparation ; je compte sur vos prières et j'ose espérer que l'exemple de ma vie sera pour vous tous le meilleur souvenir que vous puissiez garder de moi.

GREVE-CHEYNS - WACHTEBEKE

GEDENK IN UW GEBEDEN DE ZIEL VAN

Mevrouw

Huberta Eva Katharina LITZ

weduwe van Mijheer
STÉPHANE POULLIER

geboren de 12. september 1885 en te Wachtebeke godvruchtig overleden de 24 oktober 1962, versterkt door de Troostmiddelen onzer Moeder de H. Kerk.

Het enige doel in haar leven is geweest : haar God en haar evenmens te dienen. Zij heeft het gedaan in haar eigen gezin en ook in zeer vele gezinnen rondom Haar.

Elkeen hield van Haar, omdat Ze niet aan zichzelf dacht, maar steeds aan de anderen. (H. Greg. v. Naz.)

Door de grootheid van haar ziel stond Zij vooraan, maar in haar eenvoud stond haar hart steeds open voor elkeen. Voor allen had Zij 'n goed woord, en zeer velen zullen haar wijze raad en haar edelmoedige hand blijven gedenken.

Het is 'n grote troost bij het afsterven zulk aandenken bij de mensen te mogen achterlaten. Dat kan zelfs de dood ons niet ontnemen.

Mijn duurzame Kinderen, O.L. Heer is gekomen en Hij heeft mij overgebracht naar

'n blijde eeuwigheid. Ik begrijp uw droefheid. Toch blijven we verenigd in gebed en trouwe liefde. Moge mijn leven voor U de schoonste herinnering blijven aan uw Moeder.

Mijn lieve Kleinkinderen, die mijn grote vreugde waart, goede Familie en Vrienden, bidt allen voor mij. Tot blij weerziens. Mijn beste dank ook voor U die mij zo liefderijk hebt gediend en bijgestaan in mijn lange ziekte.

God moge het U lonen.

Uw deelneming in het verlies van haar die ons zo dierbaar was schenkt ons veel troost, en uw gebed was een kostbare hulp voor onze welbemiddelde overledene.

Wij danken U daarvoor van harte.

DE FAMILIE

DRUK. GREVE-CHEYNS - WACHTEBEKE

Het Franstalige en het Nederlandstalige rouwprentje van mevrouw Huberta Poullier-Litz. Weerom was de familie om de bekende redenen aan de tweetaligheid gebonden.

Circa 1935. Bijeenkomst van de pachters van het Peenegoed. Op de achtergrond het vrouwelijke dienstpersoneel, met rechts in de deuropening Irma Sys, halfzuster van 'Staflen' Temmerman, die onlangs overleed. De dame op de voorgrond is mevrouw Raymond Poullier-Dujacquier.

Gans "Peene" samen in de tweede helft van de vijftiger jaren! In het midden, zittend, mevrouw Huberta Poullier-Litz. Links van haar Raymond Poullier (met de eeuwige sigaar!) en rechts mevrouw Raymond Poullier-Dujacquier. Daarnaast komt Stafken Temmerman eventjes piepen, boven het hoofd van Maria Geerts, die bij haar echtgenoot Omer De Nys knielt. Naast 'meneer Raymond' zit Simonne Ongenae, die ons deze foto bezorgde. We herkennen vooraan haar overleden echtgenoot Gerard Van Loo, wiens vader helemaal rechts te zien is. Links van hem staat Alfons Geerts. Iedere inwoner van Peene, èn van Kalve, zal verder naar links een hele reeks bekende gezichten terugvinden!